TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

LİZBON ANTLAŞMASI'YLA TANINAN AYRILMA HAKKI ÇERÇEVESİNDE BREXIT SÜRECİ, BREXIT'IN BİRLEŞİK KRALLIK VE AB ÜZERİNDE MUHTEMEL ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tuğba KARACA

Ankara-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

LİZBON ANTLAŞMASI'YLA TANINAN AYRILMA HAKKI ÇERÇEVESİNDE BREXIT SÜRECİ, BREXIT'IN BİRLEŞİK KRALLIK VE AB ÜZERİNDE MUHTEMEL ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tuğba KARACA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ömer Aykut ÇELEBİ

Ankara-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

Tuğba KARACA

LİZBON ANTLAŞMASI'YLA TANINAN AYRILMA HAKKI ÇERÇEVESİNDE BREXIT SÜRECİ, BREXIT'IN BİRLEŞİK KRALLIK VE AB ÜZERİNDE MUHTEMEL ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ömer Aykut ÇELEBİ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
..……	……..
..…….	……..
..…….	……..
..…….	……..
..…….	……..

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM 5

AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNİN TARİHÇESİ VE BİRLEŞİK KRALLIK'IN BU TARİHÇEDEKİ YERİ 5

I.A. Avrupalılığın Oluşum Süreci ve Birlik Yaratılması Fikri 5
I.B. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu 7
I.C. Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu 8
I.D Antlaşmalar 9
I.D.1. Avrupa Tek Senedi 9
I.D.2. Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması) 12
I.D.4. Nice Antlaşması 20
I.D.5. Anayasal Antlaşma 23
I.D.6. Lizbon Antlaşması (Reform Antlaşması) 24
I.E. Avrupa Birliği Genişleme Süreci 29
I.E.1. Kurucu Ülkeler 29
I.E.2. Birinci Genişleme: İngiltere, İrlanda ve Danimarka 29
I.E.3. İkinci Genişleme: Yunanistan 31
I.E.4. Üçüncü Genişleme: İspanya ve Portekiz 31
I.E.5. Dördüncü Genişleme: Avusturya, Finlandiya ve İsveç 32
I.E.6. Beşinci ve Altıncı Genişleme: Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (2004) - Bulgaristan ve Romanya (2007) 32
I.E.7. Yedinci Genişleme: Hırvatistan 34

İKİNCİ BÖLÜM 36

BİRLEŞİK KRALLIK'TA AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN AYRILMA DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞ VE GELİŞİM SÜRECİ İLE BREXIT'İN BİRLEŞİK KRALLIK VE AB BÜTÜNLEŞMESİ ÜZERİNDEKİ MUHTEMEL ETKİLERİ 36

II.A. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci 36
II.B. AB Üyeliği Döneminde Birleşik Krallık'ı BREXIT'e Taşıyan Süreç 38
II.B.1. Avrupa Şüpheciliği ve Egemenlik Algısının Etkisi 38
II.B.2. Birleşik Krallık'ı BREXIT'e Taşıyan Sebepler 42

II.B.3. Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP)'in Brexit Sürecindeki Rolü ve Önemi 45
II.B.4. İskoçya'nın Brexit'e Yaklaşımı 46
II.B.5. Kuzey İrlanda'nın Brexit'e Yaklaşımı 48
II.C. BREXIT Kampanyası Dönemi ve Bu Dönemde Yapıldığı Değerlendirilen Hatalar 54
II.D. AB Antlaşması 50. Madde Kapsamında Birlik'ten Çekilme Hakkı 62
II.E. BREXIT'in Birleşik Krallık Üzerindeki Muhtemel Etkileri 67
II.F. BREXIT'in AB Bütünleşme Sürecine Muhtemel Etkileri 73
SONUÇ 78
KAYNAKÇA 86
ÖZET 94
ABSTRACT 95

GİRİŞ

Avrupa Bütünleşmesinin geçmişi düşünsel olarak oldukça eskilere dayanmakla birlikte hukuki çerçeveden bakıldığında 1951 tarihli Paris ve 1957 tarihli Roma Antlaşmaları'na dayanmaktadır. İlk olarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasıyla başlayan süreç, sonrasında Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kurulmasıyla devam etmiştir. İlerleyen dönemlerde ise bütünleşmenin derinleşerek güçlenmesini sağlamak amacıyla söz konusu antlaşmalardan başka antlaşmalar da imzalanarak yürürlüğe konulmuştur ki bunlardan en sonuncusu Lizbon Antlaşması'dır. Derinleşme ve kurulan bağları sağlamlaştırma çabalarının yanı sıra genişleme aşamaları da yaşanmış, altı kurucu üyeyle başlayan bütünleşme süreci bugün yirmi sekiz üyeyle devam eder hâle gelmiştir.

Başlangıçtan bugüne kadar gerçekleşen aşamalarda ise gerek yeni üyelerin sisteme alınması ve gerekse yeni antlaşmaların onaylanması süreçlerinde, üyelerden her birinin egemen birer devlet olması ve farklı konulara farklı açılardan yaklaşmaları sebepleriyle birtakım itirazlarla karşılaşılmış, böylelikle hem genişleme ve hem de derinleşme süreçlerinde tıkanıklıklar olmuştur. Bu tıkanıklıkların en açık örneği olarak da Avrupa Anayasal Antlaşması'nın yapım ve onaylanma süreci ile Lizbon Antlaşması'nın onay süreçlerini göstermek mümkündür. Bu kapsamda Fransa ve Hollanda'nın Avrupa Anayasal Antlaşması'na yönelen ciddi itirazları ve konuyla ilgili referandumların ülkelerinde olumsuz sonuçlanması, entegrasyonun ilerlemesi açısından kendisine büyük önem atfedilen Anayasal Antlaşma'nın hayata geçirilmesini engellemiştir. Benzer şekilde Lizbon Antlaşması'nın onay sürecinde İrlanda'da yapılan referandumda olumsuz bir sonuçla karşılaşılması, ikinci bir referandumla antlaşmayı onaylaması karşılığında İrlanda'ya vergi politikası, askeri yansızlık politikası, kürtaj yasağı gibi konularda ulusal yetkilerin muhafaza edilmesine yönelik bazı tavizler verilmesine neden olmuştur. (Can, 2009: 6)

Ayrıca Avrupa bütünleşmesi süreç boyunca, en önemli adımların oybirliğiyle atılmasına rağmen, yapılan yetki devirleriyle devletlerin egemenliklerinde aşınmaya neden olma iddiasıyla yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Avrupa Birliği'nin başka hiçbir uluslararası organizasyonda örneği görülmeyen uluslar üstü yapısını bahse konu eleştirilerin başlıca nedeni olarak göstermek mümkündür. Lizbon Antlaşması'yla AB Antlaşması'nın 50. maddesi olarak AB hukuk sistemine giren "üyelikten ayrılma hakkı" ise bahse konu türden eleştirilere hukuk metinlerinde tanınan haklarla cevap verme ve bahsi geçen tıkanıklıklara engel olma amacıyla yapılan en önemli değişikliklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu düzenleme, Avrupa Birliği'nin uluslar üstü nitelikte yapısının hiçbir şekilde federal bir yönetime evrilme anlamına gelmediğini, bilâkis egemen devletlerin hür iradeleriyle böyle bir yapı içerisinde bulunmayı seçtikleri gibi, istedikleri her an iradelerini ayrılık yönünde kullanabileceklerini açıkça ortaya koymaktadır. 2009 yılında yürürlüğe giren düzenleme her üye devlete hiçbir şarta tabi olmadan üyelikten ayrılma hakkı tanımaktadır.

Böyle bir hakkın AB hukuk metinlerinde tanınmasının ardından da AB bütünleşmesinin başından itibaren bütünleşmeye en uzak duran üye, Birleşik Krallık, bu haktan yararlanma konusunda en erken davranan üye olmuştur. Bu durumun Birleşik Krallık için şaşırtıcı olmadığı açıktır. Çünkü Birleşik Krallık kuruluş aşamasında Avrupa entegrasyonuna dâhil olmamayı seçmiş, sonrasında üyelik başvuruları yapmış, bu başvurular iki kez art arda reddedilmiştir. Üye olduktan sonra ise üyeliğinin üzerinden henüz iki yıl geçmişken 1975 yılında konuyu referanduma götürmüştür. Sonraki dönemlerde de AB şüpheciliğinin zirvede olduğu bir ülke olarak sistemde yerini almıştır.

Birleşik Krallık'ta Haziran 2016'da yapılan ikinci üyelikten ayrılma referandumu ise gerek Ülkeyi referanduma götüren sebepler ve yaşanan süreç ve

gerekse sonuçları açısından oldukça dikkate değerdir. Ortaya çıkan sonuçlar yalnızca Birleşik Krallık'ı değil, 28 üyeli dev bir organizasyonu ve bu organizasyonun ilerleyen dönemlerdeki durumunu, bunun yanında dünya sahnesindeki güç dengelerini etkileyecektir. Ayrıca ortaya çıkan sonuç yalnızca uluslararası alanda değil, Birleşik Krallık içerisinde de birtakım yeni gelişmelerin yaşanmasına neden olabilecektir. Çünkü Birleşik Krallık'ı meydana getiren ülkelerden Kuzey İrlanda ve İskoçya'nın da söz konusu ayrılık kararına ilişkin ciddi itirazları bulunmaktadır. Bu iki ülkenin ortaya çıkan ayrılık kararı karşısında ortaya koydukları talep ve beklentilerin karşılanıp karşılanmayacağı ve ne oranda karşılanacağı hususu da Birleşik Krallık içerisindeki dengeler açısından önem taşıdığından Brexit sonrası süreçte dikkatle takip edilmesi gereken konuların başında gelmektedir.

Bu çerçevede yapılan çalışma, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Avrupa Birliği bütünleşmesi, kuruluşundan, hatta düşünce aşamasından bugüne aşama aşama incelenmiş, derinleşme ve genişleme süreçleri anlatılarak Birleşik Krallık'ın bu süreçlerdeki rolüne Brexit bağlamında vurgu yapılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise Birleşik Krallık'ı ayrılık referandumuna götüren süreç, entegrasyonun en başından, referandum kampanyası döneminin sonuna kadar incelenmiştir. Bunun yanında kampanya döneminde yapıldığı ve sonucun çok da net sayılamayacak bir şekilde oluşmasına neden olduğu tespit edilen hatalar ortaya konulmuştur. Ayrıca Lizbon Antlaşması ve "üyelikten ayrılma hakkı" hukuki çerçevede incelenmiş, sonrasında muhtemel ayrılığın Birleşik Krallık ve AB bütünleşmesinin geleceği üzerinde yapacağı muhtemel etkiler anlatılmıştır.

Bu kapsamda, iki bölümden oluşan tez çalışmasının temel amacı 2009 yılında Avrupa Birliği hukuk sistemine dâhil edilen "üyelikten ayrılma hakkı"nın -Brexit'ten edinilen tecrübeler neticesinde- AB bütünleşmesini ne yönde etkileyeceğinin ve bundan

sonraki süreçte bahse konu hakkın varlığının AB'nin varlığı için bir tehdit oluşturup oluşturmadığının ortaya konmasıdır.

Yapılan çalışmada savunulan ana düşünce ise "ayrılma hakkı"nın tanınmasının - bu hakkı kullanan ilk üye olan Birleşik Krallık'ta süreç boyunca yaşanan gelişmeler ışığında- demokratik hakları genişleten diğer düzenlemelerde olduğu gibi Birliğe zarardan çok yarar getireceğidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNİN TARİHÇESİ VE BİRLEŞİK KRALLIK'IN BU TARİHÇEDEKİ YERİ

I.A. Avrupalılığın Oluşum Süreci ve Birlik Yaratılması Fikri

"Avrupa" sözcüğünü ilk kez M.Ö. 7. yüzyılda Yunanlılar kullanmışlar ve yaşadıkları bölgenin kuzeyindeki, bilmedikleri bölgeye "Avrupa" demişlerdir. (Den Boer, 1995: 13-20) Bugün ise Avrupa, bir coğrafya konusu olmaktan çok daha fazlası, tarihin bir ürünüdür. (Koçöz, 2012:14)

Birleşik bir Avrupa yaratılması fikrinin ilk ortaya atıldığı dönem ise Ortaçağ'a rastlamaktadır. 800 yılında Papa'nın, Şarlman'ı imparatorluk tacını giymeye ikna etmesiyle kurulan Kutsal Roma İmparatorluğu, Büyük Roma İmparatorluğu'nun Roma Hukuku'nun temel kavramlarından olan "vatandaşlık" ilkesiyle değil, dünyevi olmayan ilkelerle diriltilmesi amacına yönelmiştir. Bu süreçte Doğu'dan gelen Müslümanların 711'de İspanya'yı ele geçirecek kadar Batı'ya yayılmalarının etkisi büyüktür. İslam güçlerine karşı yürütülecek mücadele Hristiyanların işbirliğini gerektirmiştir. Dolayısıyla 12. yüzyıla kadar yapılan 150 haçlı seferi Avrupa'nın ortak tehdit tanımında birleşmesi ve ortak eylem gerçekleştirmesi bakımından önemli bir bütünleştirici etki yaratmıştır. Yine bu dönemde Avrupalı ülkelerin kendi içlerinde de uzun yıllar devam eden çatışmalar ve savaşlar yaşanmıştır. Bu çerçevede Ortaçağ'ın önde gelen düşünürleri, toplumsal hareketlerin ancak toplumun ortak çıkarları gözetilirse başarıya ulaşabileceğini ve bunun hem mümkün hem de gerekli olduğunu dile getirmişlerdir. Bu görüşler ise günümüz Avrupa Birliği'nde yaratılan simetrik karşılıklı bağımlılık ilişkilerini yansıtmaktadır. (Dedeoğlu, 2003: 23-24) Ancak bu dönemde bu görüşleri ileri sürenler çoğunlukla mensup oldukları ülkelerin çıkarlarını ön planda tuttuklarından bütünleşmeye dönük görüşlerin uygulamaya geçme şansı olmamıştır. (Özer, 2003: 3)

18. yüzyılın sonunda başlayan Sanayi Devrimiyle birlikte de ülkelerin daha fazla üretim yapabilir hâle gelmesi ve mevcut pazarların üretilen ürünlerin satılabilmesi için yeterli büyüklükte olmaması, bu dönemde ticari engellerin olmadığı, serbest ticarete dayanan ekonomik bir birlik düşüncesini öne çıkarmıştır. (Akdemir, 2014: 43) Ancak bütünleşmeye yönelik bir Avrupa oluşturulması düşünceleri ilk olarak 19. yüzyılda faaliyete dönüşmüştür. 1815 yılında yapılan Viyana Kongresi'nde Avrupa'da kalıcı barışın sağlanmasına yönelik çabalar, 1819 yılında Prusya'da Maassen Tarifesi'nin kabul edilmesiyle ilk kez ticari engellerin kaldırılması ve 1834 yılında Alman gümrük birliğinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. (Alganer, Çetin, 2007: 298)

Birinci Dünya Savaşı sonrasında da savaş döneminde kesintiye uğrayan bütünleşme gayretlerine hız verilmiştir. Avrupa'da barış için bütünleşme çabalarının başında 1919 yılında Milletler Cemiyeti'nin (Cemiyet-i Akvam) kurulması gelmektedir. (Akdemir, 2014: 44) Milletler Cemiyeti üyesi ülkelerin talebiyle hazırlanan Avrupa Federal Birliği Rejiminin Organizasyonu Hakkında Memorandum'da ise Avrupa'da gerçekleştirilecek işbirliğinin Milletler Cemiyeti bünyesinde yürütülmesi ve Avrupalı ülkelerin "ortak pazar" paydasında birleştirilmesiyle başlayacak bir bütünleşmenin sağlanmasına yönelik niyet ortaya konmuştur. (Dedeoğlu, 2003: 43)

Avrupa bütünleşmesi yolunda atılan en önemli adımlardan biri olarak ise Winston Churchill'in 19 Eylül 1946 tarihli konuşmasını göstermek mümkündür. Churchill konuşmasında Avrupa ailesinin mümkün olduğunca geniş tutulması ve bunun bir barış, güvenlik ve özgürlük alanına dönüştürülmesi gerektiğini ifade ederek bir Avrupa Devletler Birliği oluşturulması fikrini ortaya koymuştur. (Winston Churchill, 1946) Churchill'in konuşması özenle incelendiğinde de Birleşik Krallık'ın Avrupa'daki bu birleşmeye nasıl baktığı daha iyi anlaşılabilir. Çünkü Churchill Avrupa ülkelerinden bahsederken Birleşik Krallık'ı oluşturan ülkelerin dâhil olduğu bir sistemi değil, Kıta

Avrupası ülkelerini kastetmektedir. Churchill'e göre Kıta Avrupası ülkeleri çaba sarf ederek Birleşik Avrupa'nın oluşum sürecini desteklemelidirler. Büyük Britanya için ise İngiliz Uluslar Topluluğu'nun liderlik rolünden dolayı bu kuruma olan üyelik daha önemli ve gerekli bir durum arz etmektedir. Dolayısıyla bahse konu dönemde, II. Dünya Savaşı'nın Kıta Avrupası'nda bırakmış olduğu ekonomik tahribattan ötürü Birleşik Krallık için İngiliz Uluslar Topluluğu'nun ekonomik değeri ve ticaret hacminin öneminde herhangi bir değişiklik olacak gibi görünmemektedir. (Soytürk, 2017: 74-75)

I.B. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da barış ortamını sürekli kılabilmek amacıyla birtakım fikirler ortaya konulmuştur. Bunlardan ilki Fransa Devlet Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet tarafından ifade edilen savaşı imkânsız kılmak için Avrupa topraklarında uluslar üstü bir yapı kurulması fikridir. (Delanty, 2004: 105) Monnet Planı olarak bilinen planda Avrupa bütünleşmesi için öncelikle ekonomik bütünleşmenin sağlanması gerektiği ve böyle bir başarının siyasal bütünleşme için gerekli dinamiği sağlayacağı ifade edilmiştir. (Akdemir, 2014:47) Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman da Jean Monnet'in görüşlerinden yararlanarak 9 Mayıs 1950'de kendi adını taşıyan bir bildirge kaleme almıştır. Bildirgede, bütünleşmiş bir Avrupa'nın sağlanabilmesi için fiili dayanışmayı yaratacak somut kazanımlara ihtiyaç olduğu ifade edilerek fiili dayanışma olarak, kömür ve çelik üretiminin üst bir otoriteye devredilmesi gereği ortaya konulmuştur. Böylelikle Monnet Planı'nda da işaret edildiği gibi hem ekonomik gelişme sağlanacak ve hem de Almanya ve Fransa arasında savaş ihtimali düşüncelerden çıkacağı gibi maddi olarak da imkânsız hâle gelecektir. (Schuman, 1950)

Bu kapsamda söz konusu Bildirge'nin sonucunda, 1951 yılında, Belçika, Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye tarafından

imzalanan Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. (Mor, 2010: 506)

Örgüt, sürmekte olan Kore Savaşı nedeniyle Batı Avrupa ve Birleşik Devletler'in yeniden silahlanması ve Alman mucizesi olarak anılan savaş sonrası ekonomik gelişme dolayısıyla iyi bir başlangıç yapmıştır. Ancak pazardaki bölünmüşlük devam etmiş, rekabet görünür biçimde artmamış, verimlilik çok fazla yükselmemiş ve karteller yeniden boy göstermeye başlamıştır. Bunun yanında başta gelen hedef olan Alman-Fransız düşmanlığının üstesinden gelmekte başarı sağlamıştır. Böylelikle tarihi bir emsal oluşturmuş ve Avrupa'nın son dönemdeki talihsizliklerinde tersine bir dönüşü temsil etmiştir. (Dinan, 2008: 81-83)

I.C. Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

AKTÇ'yi meydana getiren devletler, mevcut işbirliğinin daha da genişletilmesi amacıyla, 1957 yılında Roma Antlaşması'nı imzalamışlardır.

Böylece 1951 Paris Antlaşması'yla AKÇT'yi kuran ülkeler, 1957 Roma Antlaşması'yla ekonomik alanda işbirliği, hayat standartlarında yükselme ve ülkeler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesini amaçlayan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve nükleer sanayilerin kurulması, hızlı gelişimi ve bu şekilde üye devletlerin geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlayan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) şeklinde iki örgüt daha kurmuşlardır. (bkz. Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşmaları)

Roma Antlaşması'yla oluşturulan AET'nin ekonomik hedeflerini ise üye ülkeler arasında gümrük birliğinin kurulması, Avrupa'da mevcut bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılmasına yönelik gerekli tedbirlerin alınması, Avrupa'da refah düzeylerini yükseltilmesi amacıyla koordineli şekilde çalışılması, ortak bir Avrupa

pazarı kurulması ve diğer Avrupa ülkelerinin de Topluluğa katılımının sağlanması olarak ifade etmek mümkündür. Antlaşma'nın Avrupa bütünleşmesini, AET'ye daha fazla Avrupa ülkesinin katılımını sağlayarak coğrafi bakımdan yayılmayı amaçlayan "genişleme" ve işbirliği alanlarını artırma ve yoğunlaştırmayı ifade eden "derinleşme" şeklinde iki boyutlu temel bir yapı üzerine inşa etmeyi amaçladığı görülmektedir. (Mor, 2010: 509-510)

I.D Antlaşmalar

I.D.1. Avrupa Tek Senedi

Avrupa bütünleşmesinin temel hedefini üye devletler arasında malların, hizmetlerin, işgücünün ve sermayenin serbest dolaşımına dayalı bir ortak pazar kurulması oluşturmaktadır. Ancak Avrupa bütünleşmesi süreci 1960 ve 70'li yıllarda önemli sorunlarla karşılaşmış, 1973 petrol krizinin ardından yaşanan ekonomik durgunluk ve daralma ise üye ülkeleri zor durumda bırakmıştır. Gümrük Birliği 1968 yılında tamamlanmış olmasına rağmen bahse konu sorunlar nedeniyle ortak pazar aşamasına geçilememiştir. (Can, 2017: 31)

1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile ise "ortak pazar" hedefi "tek pazar" adı altında yeniden tanımlanmış ve tek pazarın önündeki engellerin kaldırılması amacıyla gerekli düzenlemelerin 31 Aralık 1992 tarihine dek hayata geçirilmesi öngörülmüştür.[1] Yine bahse konu düzenleme ile tek pazarın öngörülen sürede sağlanmasına yönelik olarak yürütülen çalışmaların ilerleyişi hakkında 31 Aralık 1988 ve 31 Aralık 1990 tarihleri öncesinde Komisyon tarafından Konsey'e birer rapor sunulması, ayrıca Konsey tarafından, ilgili sektörlerin tümünde

[1] *AB'ye Genel Bakış,* s.22-23. <https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf>, (14/12/2018).

dengeli bir ilerleme sağlanması amacıyla gerekli koşulların belirlenmesi hususları kararlaştırılmıştır.[2]

Genel hatlarıyla Avrupa Tek Senedi'yle yürürlüğe giren ve dikkat çeken düzenlemeler ise aşağıda yer aldığı gibidir.[3]

- Gelişme farklılıkları arz eden üye ülke ekonomilerinin tek pazarın kuruluşu sırasında daha fazla çaba göstermeleri gereğinden bahisle Komisyon'a bu ekonomilere özel düzenlemeler yapabilme yetkisi verilmiştir. Ancak bu düzenlemeler, genel düzene zarar vermelerini önlemek amacıyla geçici olacaklardır.
- Üye devletler arasında ekonomi ve para politikası konularında yakın işbirliği yapılacaktır.
- Konsey, Komisyon ve AB Parlamentosu'nun görüşlerini aldıktan sonra dolaylı vergilerin uyumlaştırılmasına ilişkin düzenlemeleri hayata geçirecektir.
- Sosyal politika alanında işçilerin sağlık ve güvenliğinin korunması ve özellikle çalışma ortamlarının iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılacak ve bu düzenlemeler tüm üye ülkeler için uyumlaştırılacaktır.
- Sanayinin rekabet edebilme düzeyinin artırılması amacıyla ar-ge faaliyetlerine ağırlık verilecektir.

---

[2] Single European Act, <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF>, (09/07/2019).

[3] Single European Act, <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF>, (09/07/2019).

- Çevrenin ve sağlığın korunması, doğal kaynakların dikkatli ve rasyonel kullanılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.
- Üye devletler birlikte bir Avrupa dış politikası belirleyerek uygulamaya gayret edeceklerdir. Dış politika konusunda eşgüdüm, tavır ortaklığı ve ortak faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sağlanacak, devletler birbirlerini bilgilendirerek danışmalarda bulunacaklardır. Her üye devlet aldığı tavırda ve ulusal faaliyetlerinde diğer tarafları tümüyle dikkate alacak ve ortak Avrupa tavırlarının kabulü ve uygulamaya geçirilmesine gereken önem verilecektir.
- Dış politika alanında ortak ilkeler ve amaçların tanımlanması ile bunların kademeli bir şekilde gelişimi sağlanacaktır. Uluslararası ilişkilerde bütünleşmenin bir güç olarak etkinliğine zarar verecek her türlü tavır veya faaliyetten kaçınılacaktır. Bu çerçevede üye devlet dışişleri bakanlarının yılda en az 4 kere toplanmaları kararlaştırılmıştır. Avrupa'nın güvenliğiyle ilgili konularda da daha yakın işbirliğinin dış politikanın ortaklaştırılması hususunda katkı sağlayacağı vurgulanmaktadır.
- Siyasi işbirliğinden bahsedilerek, bütünleşmenin aynı idealler ve amaçları paylaşan diğer Avrupa uluslarına da açık olduğu ifade edilmektedir. Tarafların, diğer üye ülkeler ve kendileriyle dostluk ilişkileri ve yakın işbirliği içerisinde bulunan Avrupa ülkeleriyle bağlarını güçlendirme amacından bahsedilmektedir.[4]

[4] AB Konsey'inin Avrupa Tek Senedine İlişkin Bildirgesi, 1986, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A4-tr.pdf>, (09/07/2019)

Özetle Avrupalı Devletler, Avrupa Tek Senedi ile sadece ekonomik alanda değil, aynı zamanda dış politika ve güvenlik, sosyal politika, çevre ve insan sağlığı gibi konularda da işbirliği yapılması hususunda yeni hedefler belirlemişlerdir. (Akçay, Argun, Akman, 2011, s. 122) Dolayısıyla Avrupa Tek Senedi'nin AB bölgesinde yalnızca "ortak pazar"ın sağlanması amacını taşıyan iktisadi bir düzenleme olmaktan ziyade özellikle dış politika, sosyal politika, siyasi işbirliği gibi konularda da üyeler arasında uyumun belki de ortaklığın sağlanması konusunda önemli adımları hayata geçirmeyi amaçlayan genel bir düzenleme olarak yürürlüğe girdiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

I.D.2. Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması)

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ortaya çıkan belirsizlikler, Almanya'nın yeniden birleşmesi sürecinde ortaya çıkan sorunlar ve globalleşmenin beraberinde getirdiği zorluklar Maastricht Antlaşması'nı şekillendiren başlıca faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. (Christiansen, Duke, Kirchner, 2012, 695)

1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması bir yönüyle kurucu antlaşma başka bir yönüyle tadil antlaşması niteliği taşımaktadır. Bir yönüyle kurucu antlaşmadır; çünkü Avrupa Birliği'nin kurulmasına ilişkin hükümler içermektedir. Diğer yönüyle ise Avrupa Topluluklarının kurucu antlaşmalarına değişiklikler getirdiğinden bir tadil antlaşması niteliği taşımaktadır. (Can, 2017: 31)

Antlaşma'nın onaylanma sürecinde Danimarka'da ilk oylamada olumsuz bir sonuç alınmış, ancak ikinci oylamada Danimarka'ya birtakım ayrıcalıklar tanınması sonrasında onaylanmıştır. Benzer bir şekilde Birleşik Krallık da sosyal politika konusunda bazı taleplerde bulunmuş ve Antlaşma bu şekilde onaylanmıştır. Fransa'da

ise Antlaşma sınırda sayılabilecek bir oy oranıyla kabul edilmiştir. (Christiansen, Duke, Kirchner, 2012, 687)

Antlaşma ile Avrupa Toplulukları'nın oluşturduğu ekonomik bütünleşme alanına, üye devletlerin ortak dış politika ve güvenlik politikası ile adalet ve içişlerinde işbirliğini içeren, siyasi alanda hükümetler arası işbirliği modeli getirilerek, oluşturulan bu üç sütunlu ve yeni yapıya "Avrupa Birliği" adı verilmiştir. (Can, 2017: 31-32)

Antlaşma'nın bir yeniliği olan sütun sistemi, karar alma mekanizmalarında bir değişikliğe gidildiğini ifade etmektedir. Ortak dış politika ve güvenlik politikası alanı ile adalet ve içişlerinde işbirliği alanlarında AB Konseyi en yetkili organ olarak karşımıza çıkmakta, bahse konu alanlar için karar alma mekanizmalarında Komisyon, Parlamento ve Adalet Divanı'nın rolleri ve etkinlikleri azaltılmaktadır. Böylelikle Maastricht Antlaşması'yla Birlik mimarisinde Konsey'in "Zirve" rolü hem onaylanmış hem de genişletilmiştir ve sütunlarla gelen iki alandaki karar alma mekanizmalarının tek yetkili makamı Konsey olmuştur. Bu iki alan uluslar üstü tasarıma sahip bir yapıda hükümetler arası bir bölge olarak tasarlanmışlardır. Böylelikle Birliğin dış ilişkilerindeki hibrit tasarım yani hem hükümetler arası hem de uluslar üstü yapıda olma özelliğinin kökenlerinin Maastricht Antlaşması'na dayandığını ifade etmek mümkündür. Bu ikili dış ilişkiler yapısı beraberinde bazı belirsizlikleri beraberinde getirse de Birliğin ortak dış ve güvenlik politikaları 2000 yılından bugüne Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarında barışın sağlanması ve idame ettirilmesinde başarı sağlamıştır. (Christiansen, Duke, Kirchner, 2012, 688-691)

Maastricht Antlaşması'nda Birliğin hedefleri özetle,[5]

- Belirli bir zaman içerisinde tek parayı da içerecek şekilde ekonomik ve parasal birliğin kurulması yoluyla dengeli ve sürekli bir ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi,
- Belirli bir zaman içerisinde ortak savunma politikasının yürürlüğe konulması yoluyla Birliğin uluslararası alanda kendini ortaya koyması,
- Yargı ve içişleri alanlarında sıkı bir işbirliğinin geliştirilmesi,
- Birlik vatandaşlığının kurulması yoluyla üye devlet vatandaşlarının hak ve menfaatlerinin güçlendirilmesi şeklinde ifadesini bulmaktadır.

Ayrıca Birliğin dış ilişkiler, güvenlik, ekonomi ve kalkınma konularındaki politikaları çerçevesinde dış faaliyetinin bütününde uyuma özen gösterdiği ifade edilmektedir.

Genel hatlarıyla Maastricht Antlaşması'yla yürürlüğe giren ve dikkat çeken düzenlemeler ise aşağıda yer aldığı gibidir.[6]

- Avrupa Ekonomik Topluluğu adı Avrupa Topluluğu olarak değiştirilmiştir.

[5] Maastricht Treaty, <https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf>, (09/07/2019)

[6] Maastricht Treaty, <https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf>, (09/07/2019)

- "Birlik Vatandaşlığı" ihdas edilerek herhangi bir üye devlet vatandaşı olan herkes Birlik vatandaşı sayılmıştır. Birlik vatandaşları diğer AB üyesi ülkelerde serbest dolaşım ve ikamet hakkı ile yerel seçimlerde yerleşik oldukları ülkelerde oy kullanma hakkına sahiptirler.
- Konsey, özellikle fiyatların istikrarı, kamu finansının durumu ile iç pazarla ilgili mevzuatın yürürlüğe konulmasında kaydedilen aşamalarla ilgili olarak ekonomik ve parasal bütünleşme alanında gerçekleştirilen ilerlemeleri değerlendirmekle görevlendirilmiştir.
- Trans Avrupa Ağları kavramı ortaya konularak enerji, ulaştırma ve telekomünikasyon alanlarında uyumlaştırmanın sağlanması hedeflenmektedir. Ulusal ağların birbirine bağlanması ve birbirleri arasında işleyebilir hâle gelmeleri temel amaçtır.
- Adli konular ve içişleri alanlarında işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır. Bu alanda mülteci politikası, göç politikası ve üçüncü ülke vatandaşlarına karşı politika, uyuşturucu alışkanlığıyla mücadele, kaçakçılıkla mücadele, ceza hukuku ve medeni hukuk alanlarında adli işbirliği, terörizme, uyuşturucu ticaretine ve diğer uluslararası suç şekillerine karşı mücadele amacıyla polisiye işbirliği gibi konu başlıkları yer almaktadır.
- Ortak bir dış politika ile güvenlik politikası ihdas edilmiştir.

Ortak Dış politika ile Güvenlik Politikasının oluşturulması Antlaşma'nın belki de en çok göze çarpan yönüdür. Söz konusu politikanın temel hedefleri ise aşağıda yer aldığı gibidir.[7]

[7] Maastricht Treaty,

- Ortak değerlerin, temel çıkarların ve Birliğin bağımsızlığının korunması,
- Birliğin ve üye devletlerinin güvenliğinin her koşulda güçlendirilmesi,
- Birleşmiş Milletler Temel Şartı ile Helsinki Nihai Senedi ilkelerine uygun olarak barışın ve uluslararası güvenliğin güçlendirilmesinin gözetilmesi,
- Uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi,
- Demokrasi ve hukuk devleti ile temel insan hakları ve özgürlüklerine saygının geliştirilip pekiştirilmesi.

Bu hedeflerini üye devletlerin politikalarını sürdürmelerinde sistemli bir işbirliği tesis ederek ve üye devletlerin önemli ortak yararları olduğu alanlarda kademeli olarak ortak eylemler yürüterek gerçekleştirecektir. Antlaşmaya göre üye devletler Birliğin dış politikası ile güvenlik politikasını karşılıklı sadakat ve işbirliği anlayışı içerisinde ve aktif bir şekilde kayıtsız ve şartsız destekleyeceklerdir. Birliğin çıkarına aykırı olan ya da uluslararası ilişkilerde uyumlu bir güç olarak etkinliğine zarar verebilecek bütün faaliyetlerden kaçınacaklardır. Konsey bu ilkelere saygıya itina gösterecektir. Ayrıca üye devletler, ulusal politikalarının ortak tavırlara uygunluğuna özen göstereceklerdir. Konsey bir ortak tavır ilkesi belirlediğinde bunun açık kapsamını, bu tavrın izlenmesindeki özel ve genel hedefleri, tavrın yürürlüğe konmasındaki amaçları, koşulları ve gerekirse uygulanacağı süreyi belirleyecektir. Ortak bir tavrın konusunu oluşturan sorun üzerinde açık bir şekilde koşulların değişmesi söz konusu olursa Konsey bu tavrın ilke ve hedeflerini gözden geçirerek gerekli kararları alacaktır. Yeni

<https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf>, (09/07/2019)

bir karar alınmadığı sürece ise ortak tavır sürdürülecektir. Ortak tavırlar, üye ülkeleri kendi tavırlarını belirleme ve uygulama konusunda bağlayıcıdır. Ortak bir tavrı uygulamada ciddi güçlüklerin çıkması hâlinde ise herhangi bir üye devlet karar vermek ve uygun çözümleri aramak üzere Konsey'e başvuracaktır. Ancak söz konusu çözümler ne hedeflere aykırı ne de hedeflerin etkinliğini azaltacak nitelikte olamayacaktır.[8]

Ortak dış politika ve güvenlik politikası belirli bir zaman içerisinde ortak savunma politikasının tanımını içerecek nitelikte, Avrupa Birliği'nin güvenliğiyle ilgili meselelerin tamamını kapsayacaktır. Ancak bahse konu politika bazı üye devletlerin özel nitelikli güvenlik ve savunma politikalarını etkilemeyecektir. Yine Birlik politikası bazı üye devletler için Kuzey Atlantik Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklere saygı gösterir ve bu kapsamda kabul edilen ortak güvenlik ve savunma politikasıyla bağdaşır. Ortak dış politika ve güvenlik politikası ile ilgili konularda Birliği, Konsey Başkanlığı temsil edecektir. Komisyon da bu göreve tamamen ortak edilmiştir. Ayrıca Başkanlık, Avrupa Parlamentosu'na ortak dış politika ve güvenlik politikasının temel tercihleri üzerine danışarak Avrupa Parlamentosu'nun görüşlerinin gereğince dikkate alınmasını gözetecektir. Avrupa Parlamentosu Konsey'e sorular sorabilir ve tavsiyelerde bulunabilir.[9]

Antlaşma maddelerinden de anlaşıldığı gibi Maastricht Antlaşması ile "ortak dış politika ve güvenlik politikası" alanı oldukça detaylı bir şekilde düzenlenmiş olup, adeta AB çerçevesinde "güvenlik ve savunma" konularının tartışılması hususundaki tabu

[8] Maastricht Treaty, <https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf>, (09/07/2019).

[9] Maastricht Treaty, <https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf>, (09/07/2019).

yıkılmıştır. Ancak Antlaşma öncesi tartışmalar, son derece zorlu geçmiştir. Bunun en büyük nedeni, AB üyesi ülkelerin güvenlik ve savunma alanlarına yaklaşımlarındaki farklılıklardır. Bu çerçevede, bir grup AB üyesi ülke, Avrupa Topluluğu'nun savunma konusunda gerçek bir özerkliğe kavuşturulması gerektiğini savunurken; başını İngiltere'nin çektiği bir grup ülke ise ısrarla NATO'nun ağırlıklı rolüne dokunmayan bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini savunmuştur. (Tezcan, 1999: 143-158)

İmzalanmasının üzerinden 20 yıldan fazla bir zaman geçmesine rağmen Antlaşma'yla yürürlüğe giren bazı önemli reformlar ise hâlen bir belirsizlik içerisindedirler. Avrupa vatandaşlığı, Avrupa kimliği, Avrupa halkı, Avrupa kamusal alanı gibi konularda hâlen muğlaklıklar bulunmaktadır. Bahsi geçen konuların uluslar üstü entegrasyonun ileri aşamalarında daha da önem kazanacağı değerlendirilmektedir. (Christiansen, Duke, Kirchner, 2012, 696)

I.D.3. Amsterdam Antlaşması

2 Ekim 1997'de imzalanan ve 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, Avrupa bütünleşme sürecinde yeni ve kapsamlı bir proje ortaya koymamış olup bir tadil antlaşması niteliği taşımaktadır.

Antlaşma, Maastricht Antlaşması'nın şekli ve maddi hukuk zayıflıklarını gidermiştir. Antlaşmayla, her üç Avrupa Topluluğu Antlaşması; AKÇT, AAET ve AT Antlaşmaları ve bunların ek protokollerinde hükümsüz hâle gelen düzenlemeler ortadan kaldırılmıştır. 1.11.1993'te yürürlüğe giren AB'ye İlişkin Antlaşma'da henüz hükümsüz düzenlemeler olmadığından bu alana dokunulmamıştır. Antlaşmaların genel mimarisi ise değişmeden kalmıştır. (Arsava, 2000: 5-6)

Böylelikle Amsterdam Antlaşması, AKÇT, AAET, AT ve AB Antlaşmalarına dayanan Avrupa kurumlarına, mütecanis bir Avrupa Birliği'nin organları olarak bir

dayanak oluşturmuştur. Bu organizasyonda AKÇT, AAET ve AT bağımsız kuruluşlar olarak yerlerini korumuşlardır. (Arsava, 2000: 28) Antlaşma ile Birliğin temelini oluşturan değerler "özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü" şeklinde Antlaşmalar'da ilk kez yerini almıştır. (Can, 2017: 36-37)

Antlaşmaya ilişkin Hükümetler Arası Konferans sürecinde, başlatılmış teknik çalışmaların, Avrupa Birliği Antlaşması dâhil olmak üzere tüm antlaşmaların konsolidasyonunun mümkün olan en hızlı şekilde sağlanması amacıyla devam etmesine karar verilmiştir. Ayrıca üye devletler, Schengen Müktesebatını, Avrupa Birliği çerçevesiyle bütünleştiren tüm gerekli önlemleri Amsterdam Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle alacaklarına dair bir uzlaşmaya varmışlardır.[10]

Amsterdam Antlaşması'nda en çok göze çarpan düzenleme ise isteyen üye devletler arasında "güçlendirilmiş işbirliği"nin sağlanabilmesine yönelik düzenlemedir. Birlik içinde farklılaşmaya ya da başka bir deyişle isteyen üye devletler arasında daha ileri dayanışma fikrine dair tartışmaların başlangıcını Danimarka, Birleşik Krallık ve İrlanda'nın bütünleşmeye 1973 yılında katılışı ile Alman Şansölyesi Willy Brandt'ın 1974 tarihli Acil Eylem Planı gibi gelişmelere dayandırmak mümkün olsa da bu husus antlaşmalara ilk kez Amsterdam Antlaşması'yla eklenmiştir. Ancak sıkı koşullara bağlanmıştır. (Ehlermann, 1998, 249-269) Bahse konu yenilikle kendi aralarında daha yakın işbirliği kurmak isteyen üyelere Birliğin kurumlarını, prosedürlerini ve mekanizmalarını kullanarak bu yakınlığı kurma hakkı tanınmıştır. Söz konusu işbirliğinin mutlak suretle AB kurumsal çerçevesi içerisinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu şekilde bir faaliyet yürütülebilmesinin temel koşulu daha

[10] AB Konseyi'nin Amsterdam Antlaşması'na İlişkin Bildirgesi, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A6-tr.pdf>, (11/07/2019).

yakın bir işbirliğini tercih etmeyen üye devletlerin hak ve menfaatlerinin gözetilmesidir. (Ehlermann, 1998, 253)

Antlaşma'yla Birlik güçlendirilmiştir; ancak AB bu hâliyle de tam ve tamamlanmış bir yapı değildir. Aksine yapısal olarak üye devletlerin siyasi, idari ve hukuki katkısına sürekli olarak ihtiyacı bulunmaktadır. (Arsava, 2000: 32-33) Bu sebeplerle derinleşme sürecinde yürürlüğe konulan son antlaşma olmamıştır.

I.D.4. Nice Antlaşması

Nice Antlaşması, 26 Şubat 2001'de üye devletlerin dışişleri bakanları tarafından imzalanmış ve 1 Şubat 2003'te yürürlüğe girmiştir. Antlaşma ile 2004 yılında gerçekleşen kapsamlı genişleme öncesinde gerekli olan yapısal değişiklikler hayata geçirilmiştir. (Batır, 2017: 133)

Nice Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanan hükümetler arası konferansın gündeminde en önde AB'nin siyasi tasarruf ehliyeti yer almaktaydı. Bunun dışında kapsamlı bir Avrupa egemenlik yetkisinin hukuk devleti anlayışı ile denetiminin temin edilmesi ve AB'nin tasarruflarının demokratik meşruiyetinin güçlendirilmesi gündem maddeleri olarak tartışılmıştır. (Arsava, 2002, 4)

Nice Antlaşması'nın değişikliklerinden en çok Komisyon etkilenmiştir. Komisyon'un reform gereksinimi, genişleme gündemiyle birlikte açık olarak ortaya çıkmıştır. Şayet mevcut oluşum devam eder, her bir üye devlete bir ve büyük devletlere ikişer komiser tahsisi devam ederse genişleme sonrasında Komisyon 30 üyeye sahip olacaktır. Ancak böyle bir durumda Komisyon'un çalışması ve uzlaşma zorlaşacaktır. Komisyon'un optimal büyüklüğünün 10-12 üye arasında olması beklenmektedir. Ancak Hükümetler arası konferansta savunulan çözüm önerisi rotasyon prensibinden yana olmuştur. Nice Zirvesi'nde Komisyon'a ilişkin reform 3 alanda gerçekleştirilmiştir.

Komisyon'un oluşum prosedürü değiştirilmiş, komiserlerin sayısı iki aşamalı bir prosedürle yeniden düzenlenmiş ve komisyon başkanının hukuken ve siyaseten rolü güçlendirilmiştir.[11] Düzenlemeyle 1 Ocak 2005'ten sonra her üye devlet için bir üye şeklinde bir sayı belirlenmiştir. Komisyon başkanının rolü güçlendirilerek kurumsal yapıda bir denge sağlanmaya çalışılmıştır. Komisyon başkanının rolü esasen Amsterdam Antlaşması'yla iyileştirilerek politikaları düzenleme yetkisi verilmiştir. Nice Antlaşması'yla ise başkana yönlendirme yetkisi verilmekte ve bu yetki, yetkileri üye devletler arasında dağıtma ve başka organlara aktarabilme olarak karşımıza çıkmaktadır. (Arsava, 2002, 4-7)

Antlaşmanın getirdiği bir diğer reform alanı da karar prosedürüne ilişkindir. Ancak bu alandaki iyileştirmeler de mütevazi bir düzeyde kalmıştır. Üye devletler siyasi organların tasarruf yeteneğini güçlendirmeyi başaramamışlardır. Hükümetler arası konferansta tüm katılımcılar prensip olarak oybirliği prensibinin sınırlandırılması için görüş bildirmelerine rağmen müzakereler esnasında değişik alanlar için veto hakkında ısrarcı olmuşlardır. Bunun yanında Nice Antlaşması'yla 27 konunun nitelikli çoğunlukla karar alınabilecek konular arasına dâhil edildiği görülmektedir. Nitelikli çoğunlukla karar alınmasının kapsam kazanmasıyla birlikte Konsey'de oy ağırlığı konusu gündeme gelmiştir. Bu çerçevede amaç sadece Konsey'in tasarruf yetkisinin korunması değil, ulusal etkinin güvence altına alınması ve Konsey kararlarına AB halkının çoğunluğunun desteğinin sağlanması olmuştur. (Arsava, 2002, 10-12)

Nice Zirvesinde ayrıca Temel Haklar Şartı ilan edilmiştir. Temel Haklar Şartı'nın kabul edilmesi AB yurttaşları nezdinde temel haklar bakımından hukuki açıklık ve hukuki güven getirerek söz konusu hakları güçlendirmiştir. Ancak Şart,

[11] Treaty of Nice, <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/en_nice.pdf>, (12/07/2019).

Antlaşma'nın bir parçası değildir. Antlaşma'dan ayrı bir bildiri şeklinde düzenlenmiştir. AB Antlaşması'nda AB'nin temel haklara bağlılığını ifade eden hüküm, Şart'a herhangi bir atıfta bulunmamaktadır. Topluluk organları bu bildiriyle kendilerini bağlamaktadırlar. Temel haklar şartının eksik olan hukuki bağlayıcılığının yanında prensip olarak şartın başarı teşkil ettiği kabul edilmektedir. (Arsava, 2002, 26-27)

Ayrıca Antlaşma'ya İlişkin Konferans sonrasında Avrupa Konseyi'nin Nice'te onayladığı Avrupa güvenlik ve savunma politikasına ilişkin metinler uyarınca (Başkanlık Raporu ve ekleri), "Avrupa Birliği'nin amacı bu politikanın en kısa zamanda operasyonel olmasıdır." şeklinde bir açıklama yapılarak bu konudaki niyet bir kez daha ortaya konulmuştur. Son olarak AB Konseyi'nin Nice Antlaşması'na İlişkin Bildirisi'nde Avrupa Parlamentosu'nun sandalye dağılımı ile Konsey'deki oy ağırlığına ilişkin ortak tutum 27 üye devletten oluşan bir Birlik için hazırlanmış tablolarda gösterilmiştir. Tabloların incelenmesinden ise Avrupa Parlamentosundaki sandalye dağılımları ile Konsey'deki oy ağırlıklarının belirlenmesinde objektif ve teknik bazı kurallardan ziyade üye devletlerin siyasi güçlerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. [12]

Özetle, Nice Antlaşması görüşmelerinde en temel konu genişleme hedefinin kurumsal yapılar üzerindeki etkilerinin ve bu etkiler doğrultusunda yapılacak düzenlemelerin belirlenmesi olmuştur. Antlaşma ile Komisyon'un muhtemel genişleme sonrasında alacağı şekil, Konsey'deki oy ağırlıkları, Avrupa Parlamentosu'ndaki sandalye sayıları gibi hususlar belirlenmiş ve nitelikli çoğunlukla karar alınan alanlar genişletilmiştir. (Günuğur, 2014: 64)

[12] AB Konseyi'nin Nice Antlaşmasına İlişkin Bildirisi, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A7-tr(1).pdf>, (12/07/2019).

I.D.5. Anayasal Antlaşma

14-15 Mayıs 2001 tarihli Leaken Zirvesi'nde, Birliğin yapısının gözden geçirilmesi ve geleceği hakkında kararlar alınması amacıyla bir Avrupa Konvansiyonu toplanması kararlaştırılmıştır. (Ülger, 2006: 22)

Ayda bir kez toplanan Avrupa Konvansiyonu'nun çalışmaları 15 ay sürmüştür. Çalışmanın sonunda hazırlanan taslak ise Avrupa Konseyi tarafından onaylanmış ve 29 Ekim 2004 tarihinde imzalanmıştır. (Ülger, 2006: 23) Konvansiyon çalışmalarına katılan ancak üye olmayan Türkiye, Romanya ve Bulgaristan da "son senet" adı verilen ve toplantı tutanaklarını içeren belgeyi imzalamışlardır. (Günuğur, 2014: 66)

Avrupa Anayasal Antlaşması'nın genel özellikleri ise aşağıda yer aldığı gibidir: (Günuğur, 2014: 67-68)

- Avrupa bütünleşmesi yolunda yapılan ve yürürlükte olan kurucu antlaşmalar da dâhil tüm belgeleri yürürlükten kaldırıyordu.
- Her üye devlet üyelikten ayrılma hakkına sahip oluyordu.
- 5 yıl için seçilecek bir "başkanlık" sistemi getiriliyor; aynı şekilde bir de Avrupa Dışişleri Bakanı seçilmesi öngörülüyordu.
- Nitelikli oy sistemi kaldırılarak yerine üye devlet sayı ve nüfuslarına bağlı olan "çifte çoğunluk" sistemi getiriliyordu. Konsey'de karar alınabilmesi için üye devlet sayısının %55 ve üye devlet toplam nüfusunun ise %65'ine aynı anda karşılık gelen bir çoğunluğun elde edilmesi gerekiyordu.
- Sütun sistemi kaldırılarak AB'ye tüzel kişilik kazandırılıyordu.

- Uygulanacak politika alanları ise AB'nin münhasır yetkisinde olanlar, birlikte yetkili olunanlar ve üye devletlerin kendi yetki alanına bırakılanlar olmak üzere üçe ayrılıyordu. Salt üye devletlere bırakılan yetkiler ise oldukça sınırlı tutuluyordu.

Onay sürecinde, daha önce 10 üye devlet tarafından onaylanmasına rağmen, Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlarla Anayasal Antlaşma reddedilmiştir. Anayasa'nın söz konusu referandumlarla reddedilmesi ise ciddi bir belirsizliği beraberinde getirmiştir. Bu bölünmüşlük karşısında Avrupa Konseyi her üye devlette kapsamlı bir değerlendirmenin yapılarak Antlaşma'nın ileri bir tarihte yürürlüğe konulmasını sağlamak amacıyla bir "yansıma süreci" başlatmıştır. Söz konusu süreçte vatandaşlar, sivil toplum, ulusal parlamentolar ve siyasi partiler üye devletlerde yapılan değerlendirmelere iştirak etmişlerdir. Başlangıçta en fazla bir yıl sürmesi planlanan yansıma sürecinin 2009 yılı sonuna kadar bir çözüm bulunacak şekilde devam etmesine karar verilmiştir. Avrupa Birliği'nin kuruluşunun 50. yıldönümü vesilesiyle 25 Mart 2007'de yapılan açıklamada ise Anayasal Antlaşma'dan ayrı yeni bir harekete geçilmesi hususu işaret edilmiştir. Bu açıklamanın üzerinden çok geçmeden Haziran 2007 yılında yapılan Zirve'de de anayasa niteliği taşımayan yeni bir antlaşmanın hazırlanması konusunda mutabakata varılmıştır. (Can, 2009, 3) Böylelikle Anayasal Antlaşma'nın yürürlüğe girmesi mümkün olmamıştır.

I.D.6. Lizbon Antlaşması (Reform Antlaşması)

Avrupa Tek Senedi ve Maastricht Antlaşması Konsey'de çoğunluk ilkesiyle karar almayı kolaylaştırıp Parlamento'nun yetkilerini büyük oranda artırmış, aynı şekilde Amsterdam Antlaşması da bir yandan ortak karar usulünde Avrupa Parlamentosu'nun ağırlığını artırarak diğer yandan da ulusal parlamentoları karar mekanizmasına dâhil etmeye çalışmıştır. Amsterdam Antlaşması'nın yetersizliğinden

dolayı ise AB üyesi devletler yeni genişleme gündeminin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde AB kurumlarını düzenlemeyi hedeflemişlerdir. Kısa bir süre sonra da AB'nin kurumsal yapısına ilişkin tartışmalar genişleme perspektifinin ötesinde yeniden başlamıştır. Nice Antlaşması'na eklenen AB'nin Geleceğine İlişkin Deklarasyon da üye devletlere kurumsal reformların sürdürülmesine yönelik bir davet niteliği taşımaktadır. Bu doğrultuda AB üyesi devletler tarafından hazırlanan ve imzalanan AB Anayasal Antlaşması, AB'nin temelini oluşturan kurucu antlaşmalar ile onları değiştiren tüm antlaşmaları tek ve yeni bir metinde birleştirerek Birliğin kurumsal işleyişini kolaylaştırmayı hedeflemiştir. Ancak Anayasal Antlaşma'nın 18 üye devlette onaylanmasına rağmen Fransa ve Hollanda'da reddedilmesi, askıya alınması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Bu sonucun ardından yeni bir antlaşma hazırlama fikri gündeme gelmiştir. (Bayram, 2010, 78)

Fransa ve Hollanda Hükümetleri, Anayasal Antlaşma'nın reddi sonrasında bir anayasa değil, değiştirilmiş ve güçlendirilmiş yeni bir "reform antlaşması" istediklerini ifade etmişler ve yeni belgenin Roma Antlaşması temelinde hazırlanmasını önermişlerdir. Her ne kadar Roma Antlaşması temelinde yapılacak yeni bir düzenleme, Anayasal Antlaşma'ya oranla bütünleşme yolunda sınırlı bir kapsama sahip olsa da en azından bu iki ülke söz konusu yaklaşımlarıyla AB'de bir reform gereğini kabul etmiş oluyorlardı. (Günuğur, 2014: 74)

Lizbon Antlaşması, her şeyden önce bir reform antlaşmasıdır. Çünkü Avrupa bütünleşme sürecinin ileri götürülmesine önemli katkılar yapmaktadır. Avrupa anayasal düzeninin birliğini, sağlamlaştırılmasını ve daha ileri düzeyde meşruluğunu sağlayan yeni hükümler içermektedir. Bu temelde, Avrupa hukuk topluluğunun ehliyet ve liyakatini temin eden anayasal bir belge işlevi taşımaktadır. (Can, 2009, 7)

Daha şeffaf ve demokratik bir AB amacını oluşturmayı amaçlayan Lizbon Antlaşması temel olarak 2004 yılındaki Anayasal Antlaşma'da yer alan düzenlemelerin çoğunu korumuştur. Bu gerçek, anayasa yazım süreçlerinin teknik ve içerik yönünün önemi yanında aynı zamanda duygusal bir yönünün olduğunu da göstermektedir. Bu bağlamda Anayasal Antlaşma'nın reddedilmesine neden olan hassasiyetler Lizbon Antlaşması'nda gözetilmiştir. Böylelikle Lizbon Antlaşması'nın bir anayasa olmadığı, aksine kendinden önceki antlaşmaları tamamlamayı amaçladığı algısının oluşması istenmiştir. (Ayaz, 2018, 220-221)

Esas ve içerik olarak incelendiğinde iki Antlaşma arasında çok önemli farkların bulunmadığı, yalnızca şekil ve söylem bakımından bazı değişikliklere gidildiği görülmektedir. Bu çerçevede iki metin arasındaki en önemli fark, AB'yi bir devlet olarak çağrıştırabilecek "Anayasa" teriminin Antlaşma metninden çıkarılmış olmasıdır. Ayrıca bütünleşme sürecinin en önemli amaçlarından olan "Avrupalılık Bilinci"nin oluşturulması için önemli olan AB bayrağı, AB milli marşı veya Avrupa günü gibi sembollere yapılan atıflar da yeni metinden çıkarılmıştır. Lizbon Antlaşması'nın Anayasal Antlaşma'dan temel farkı ise var olan antlaşma maddelerinin yerini almadan, bu maddeler üzerinden yapılan değişiklikleri kapsamasıdır. Dolayısıyla bu Antlaşma bir tadil antlaşması niteliği taşımaktadır. (Oğurlu, 2008: 16-17)

Lizbon Antlaşması, üye ülkelerde onay süreçlerinin tamamlanması sonrasında 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği Antlaşması ile Avrupa Topluluğu'nun Kuruluşuna İlişkin Antlaşmaları değiştirmiştir. Avrupa Birliği Antlaşması adını muhafaza ederken (ABA), Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma ise Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında (ABİHA) Antlaşma adını almıştır. (Bayram, 2010, 79)

Antlaşmayla yürürlüğe giren başlıca hususlar ise aşağıda yer aldığı gibidir:[13]

- AB Konseyi Başkanlığı görevi ihdas edilmiştir. Başkan üye ülkeler tarafından 2,5 yıllık bir süre için nitelikli çoğunlukla seçilecektir.
- Nitelikli çoğunluğun belirlenme usulü değiştirilmiştir. Yeni sistemle birlikte nitelikli çoğunluk üye ülkelere tanımlanan ağırlıktan ziyade aynı anda hem ülke sayısının (en az %55) hem de nüfus oranının (en az %65) sağlanmasını gerektiren "çifte çoğunluk" sistemine dönüştürülmüştür.
- Avrupa Parlamentosu üye sayısı 750 üye ile sınırlandırılmıştır. Üye devletlerin temsil edileceği parlamento üyesi sayısı en az 6 en fazla ise 96 olacaktır.
- Birliğin Dış Politika ve Güvenlik politikalarını yürütmekle görevlendirilen bir Yüksek Temsilcilik ihdas edilmiştir. Yüksek Temsilci aynı zamanda Komisyon Başkan Yardımcılığı görevini de yürütecektir.
- Komisyon komiserlerinin sayısının azaltılması öngörülmektedir. 1 Kasım 2014'ten sonra üye ülkelerin 2/3'ü oranında ve rotasyon sistemine dayanan bir Komisyon görünümü tasarlanmıştır. Ancak bunun uygulanması için Konsey'de oybirliğiyle karar alınması gerekmektedir.
- Temel Haklar Şartı üye devletler için hukuki bağlayıcılık kazanmıştır.

[13] Treaty of Lisbon, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF>, (12/07/2019).

Antlaşmayla sağlanan önemli yapısal dönüşümlerden biri ise Avrupa Topluluğu'nun Avrupa Birliği'yle birleştirilmesidir. Ancak Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu bakımından farklı bir durum söz konusudur. Söz konusu Topluluk, Avrupa Birliği'nin dışında bırakılmaktadır ve varlığını ayrı bir tüzel kişilik içinde devam ettirecektir. (Can, 2009: 8)

Lizbon Antlaşması Avrupa mevzuatında önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Ulusal parlamentoların AB düzeyinde işlevi açıkça benimsenmektedir. Söz konusu yeni düzenlemeyle ulusal parlamentolar ile AB kurumları arasında hükümetlerin aracılığı gerekmeksizin doğrudan bir ilişki tesis edilmektedir. Aynı şekilde Lizbon Antlaşması'yla ulusal parlamentolar, Avrupa hukuki tasarruflarından ilk aşamadan itibaren, hükümetlerine bağlı kalmadan haberdar olma imkânına kavuşmuşlardır. Bu 'erken uyarı' sisteminin etkin çalışması büyük oranda ulusal parlamentolar arasındaki işbirliğinin niteliğine dayanmaktadır. Bu anlamda IPEX adıyla bilinen ulusal parlamentolar arası ortak veri tabanı, her ulusal parlamentoya AB tasarrufları hakkındaki görüşünü duyurma imkânı sağlamaktadır. Bununla birlikte söz konusu düzenlemeyle ulusal parlamentolar taşıdıkları ulusal kaygıları karar alma mekanizmasına taşıma ve daha etkin olma yetkilerine sahip oldukları için Avrupa mevzuatının sorumluluğunu Brüksel'e yükleyemeyecek bir duruma gelmişlerdir. Dolayısıyla bu düzenleme sonrasında ulusal parlamentolar artık AB seviyesinde alınan kararlara karşı çok daha fazla ilgili olmak durumundadırlar. (Bayram, 2010, 87)

Lizbon Antlaşması bugüne kadar görülmemiş şekilde 37 protokol, 2 ek ve 65 açıklama içermektedir. Çok sayıda protokol ve açıklamanın eklenmesi şüphesiz kurucu antlaşmaların kül yapısını çok karmaşık hâle getirmekte ve belki de Birliğin bütünlüğünü tehlikeye düşürmektedir. Her ne kadar bu eklemeler temel metinlerdeki bütünlük resmini bozsa da neticede üye devletlerin ortak bir paket üzerinde uzlaşmaya

varabilmeleri bunların sayesinde olmuştur. Bu bağlamda Birliğin varlığı bu protokol ve açıklamalar vasıtasıyla güvence altına alınabilmiştir. (Can, 2009, 7)

Onay süreci aşamasında ise yine bir tıkanıklıkla karşılaşılmıştır. Diğer üye ülkelerde parlamentolar üzerinden onaylama yapılmış iken, yalnızca İrlanda halk oylaması yapmak istemiş ve yapılan oylamada Reform Antlaşması reddedilmiştir. Vergi politikası, askeri yansızlık alanı ve kürtaj gibi konularda ulusal yetkilerin muhafaza edilmesi talebinin Birlik tarafından olumlu karşılanması sonrasında yapılan ikinci referandumda Antlaşma metni onaylanmıştır. (Can, 2009: 6)

I.E. Avrupa Birliği Genişleme Süreci

Avrupa Birliği'nin amaçları, araçları, hukuku ve politikalarında gözlenen dinamizm 21. yüzyılın ikinci on yılına kadar Birliğin üye sayısı açısından da gözlenen bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece 1973-2013 yılları arasında yedi dalgada gerçekleşen genişleme politikası sonucunda Birlik yirmi sekiz üyeyi kapsar hâle gelmiştir. (Açıkmeşe, 2014, 643)

I.E.1. Kurucu Ülkeler

Kurucu ülkeler yahut "Altılar" olarak da anılan ülkeler Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'dan oluşmaktadır.

I.E.2. Birinci Genişleme: İngiltere, İrlanda ve Danimarka

Başlangıç yıllarında AT'nin dışında kalmayı tercih eden Birleşik Krallık, 1960'lı yıllardan itibaren Topluluğun kapısını çalmaya başlamıştır. Ancak bu talep Fransa tarafından iki kez veto edilmiştir. Bu durumun bilinen iki önemli nedeni bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman işgaline karşı donanması ile Fransa'yı kurtarmayı amaçlayan De Gaulle, oluşturduğu donanmanın İngilizler tarafından batırılması

nedeniyle İngiltere'ye hiçbir zaman sempatiyle yaklaşmamıştır. Aslında İngilizler, Fransız donanmasını, bu donanmanın Almanlar tarafından ele geçirilerek kullanılmasını engellemek amacıyla batırmışlarsa da bu kapsamda yapılan açıklamalar Fransız Lideri ikna etmemiş ve İngiltere'ye karşı kullandığı vetolarda bu konunun önemli bir etkisi olmuştur. Vetonun ikinci nedeni ise Fransa'nın Avrupa bütünleşmesine ilişkin tasarımıdır. Charles De Gaulle, sürecin en başından itibaren devletlerin klasik işbirliğine dayanan bir Avrupa entegrasyonu yönünde bir tutum sergilemiş, federal Avrupa taraftarlarının "vatandaşlar Avrupası"nın karşısına "vatanlar Avrupası" söylemini çıkarmıştır. Diğer kurucu devletler ise Avrupa federalizminden yana durmuşlardır. Bu dönemde Fransa egemen yetkilerin devredilmesine şiddetle karşı çıkmakta ve İngiltere'nin üyeliğinin federalizm savunucularını güçlendireceğini düşünmektedir. (Ülger, 2006: 27-30)

İngiltere, Danimarka ve İrlanda ilk başvurularını 1961 yılında yapmışlardır. De Gaulle ise İngiltere'ye karşı ilk vetosunu 13 Ocak 1963'te kullanmıştır. De Gaulle bahsi geçen sebeplerle kurulacak ilişkinin "tam üyelik" değil, bir "ortaklık anlaşması" niteliği taşıması gerektiğini savunmuştur. İngiltere ise kendisine önerilen "ortaklık anlaşması" modelini küçültücü bir öneri olarak algılayıp geri çevirmiştir. (Günuğur, 2014: 118)

1967 yılına gelindiğinde ise İngiltere, İrlanda ve Danimarka yeni bir başvuruda bulunmuşlar, başvuru ikinci kez geri çevrilmiştir. 1969 yılında De Gaulle'nin yerine Avrupa bütünleşmesi konusunda daha yumuşak politikalar izleyen George Pompidou'nun seçilmesiyle söz konusu aday ülkelerle müzakerelere başlanmıştır. (Ülger, 2006: 30-31) Sürecin sonunda 1 Ocak 1973'te İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın katılımlarıyla AB tarihindeki ilk genişleme süreci tamamlanmıştır.

Aynı müzakere sürecinde yer alan ve üyeliği kabul edilerek katılım antlaşması imzalayan Norveç ise ulusal referandum sonucunda halkın çoğunluğunun hayır oyu nedeniyle bahse konu ilk genişlemeye katılamamıştır. (Açıkmeşe, 2014, 643)

I.E.3. İkinci Genişleme: Yunanistan

Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta yaşanan hükümet darbesiyle Makarios iktidardan uzaklaştırılmış ve darbeci Nikos Sampson iktidarı ele geçirmiştir. Bu gelişme sonrasında garanti hakkını kullanan Türkiye ise Kıbrıs'a 20 Temmuz ve 15 Ağustos'ta iki kez müdahalede bulunmuştur. Bu müdahalenin ardından Yunanistan'da 1967 yılından o güne kadar geçen sürede iktidarda bulunan Albaylar Cuntası devrilmiştir. 7 yıl süren cunta döneminin ardından Yunanistan, Karamanlis önderliğinde demokrasiye geçmiştir. Karamanlis ise ilk iş olarak demokrasinin teminatı olarak gördüğü Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Komisyon'un verdiği olumsuz görüşe rağmen Bakanlar Konseyi, siyasi gerekçelerle Yunanistan'la tam üyelik müzakerelerinin başlamasına onay vermiştir. Yunanistan 1 Ocak 1981'de, Avrupa Topluluklarına tam üye olmuştur. (Ülger, 2006: 33-34)

I.E.4. Üçüncü Genişleme: İspanya ve Portekiz

AB'nin üçüncü genişlemesi de Yunanistan'ın sürecine benzer şekilde İspanya'nın Franco Rejimi (1939-1975) ve Portekiz'in ise Salazar Rejimi (1932-1968)'nden sonra demokrasiye geçişleri, özellikle demokrasiyi yaşatma çabalarının bir sonucu olarak ayrı üyelik başvuruları ve bu başvuruların esasen siyasi gerekçelerle Birlik tarafından desteklenerek, 1986 yılında Topluluğa katılımlarıyla gerçekleşmiştir. (Kavalalı, 2005: 8)

Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in yukarıda belirtilen ortak özellikleri ve bütünleşmeye üye olmaları durumunda ortaya çıkabilecek sorunların benzer nitelikte

olması nedeniyle literatürde bu üç ülkeyi kapsayan genişleme sürecinden "Akdeniz genişlemesi" veya "güneye genişleme" olarak da bahsedilmekte, buna karşılık Avrupa Birliği resmî kaynaklarında Yunanistan ikinci, Portekiz ve İspanya ise üçüncü genişleme dalgası kapsamında değerlendirilmektedir. (Açıkmeşe, 2014, 644)

I.E.5. Dördüncü Genişleme: Avusturya, Finlandiya ve İsveç

Soğuk Savaş döneminde tarafsızlık politikası izleyen Avusturya, Finlandiya ve İsveç, bahse konu dönemin sona ermesiyle birlikte üyelik başvurusunda bulunmuşlardır. Genişlemenin önemli bir politika aracı olarak görüldüğü bu dönemde söz konusu ülkelerin başvurusu olumlu karşılanmış ve 1 Ocak 1995'te AB üyesi olmuşlardır. [14]

Bahse konu üç ülke ile birlikte Norveç ve İsviçre'de tam üyelik başvurusunda bulunmuşlardır. Fakat söz konusu ülkelerde üyeliğe ilişkin yapılan oylamalardan olumsuz sonuçların çıkması nedeniyle bu ülkelerin üyelikleri gerçekleşmemiştir. (Cameron, 1995, 18)

I.E.6. Beşinci ve Altıncı Genişleme: Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (2004) - Bulgaristan ve Romanya (2007)

Avrupa'da güvenlik ve istikrar sağlanması amacından hareketle, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliğinin desteklenmesi anlayışı, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve komünist bloğun çöküşü sonrasında bir sorumluluk bilinci ile oluşmuştur. (Çolak, Bozkaya, 2018: 192)

[14] *Avrupa Birliği'nin Genişlemesi*, <https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html>, (13/12/2018).

1989 devrimleriyle birlikte Sovyet Rusya güdümünden kurtularak bağımsızlığına kavuşan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri için Avrupa bütünleşmesine katılmak hedefi öncelik taşımıştır. Avrupa bütünleşmesi içinde yer almak bu ülkeler için Soğuk Savaş yıllarında "demir perde" ile ayrıldıkları Avrupa'ya dönüşü ifade etmektedir. Söz konusu ülkelerin tam üyeliğe yönelmeleri karşısında 1990'ların ilk yıllarında bütünleşme içinde genişlemeden ziyade derinleşmeye öncelik verildiğinden ve bu yeni demokrasilerin henüz hazır olmadığı düşünüldüğünden üye olmalarına sıcak bakılmamıştır. Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvesi ile ise bu tutum değiştirilerek bahse konu ülkelerin istemeleri durumunda AB'ye üye olabilecekleri açıklanmıştır. (Açıkmeşe, 2014, 646-647)

Bu çerçevede, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Slovakya, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Bulgaristan ile başlayan müzakereler, Bulgaristan ve Romanya dışındaki diğer ülkelerin 1 Mayıs 2004'te AB'ye katılımlarıyla sonuçlanmıştır. Bulgaristan ve Romanya ise yolsuzlukla mücadele konusundaki eksikliklerini tamamlayarak 1 Ocak 2007'de Birliğe üye olmuşlar; böylece Avrupa Birliği'nin üye sayısı 27'ye ulaşmıştır.[15]

AB'nin kurumsal yapısı, genişlemeye uyum sağlayabilmesi amacıyla yeniden düzenlenmiştir. Aday ülkelerde de AB ile yapısal uyumun sağlanması amacıyla benzer düzenlemeler yapılmıştır. Müzakere sürecindeki 10 ülkenin tam üyelik öncesinde karşı karşıya geldikleri en önemli sorunlardan biri uzun yıllar sonra Sovyet sisteminden kurtulmanın verdiği "bağımsızlık" ilkesinin ulusal anayasalara temel ilke olarak konulması ve uluslar üstü yapıdaki AB'ye üye olmanın gerektireceği "bir kısım egemenlik yetkilerinin AB lehine devri" olgusunu bağımsızlık ilkesiyle bağdaştırabilme

[15] *Avrupa Birliği'nin Genişlemesi*, <https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html>, (13/12/2018).

çabaları olmuştur. Bu ülkeler sadece egemenlik yetkilerinin devri konusunu değil, aynı zamanda ulusal düzenlemelerle AB hukuk düzenleri arasında olası çatışma durumlarında üstünlüğü AB hukukuna verme konusunu da çözmek durumunda kalmışlardır. Bu kapsamda 10 ülkenin 8'i yeni anayasa yapmıştır. (Günuğur, 2014: 130)

I.E.7. Yedinci Genişleme: Hırvatistan

Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasının hemen ardından Hırvatistan ile de katılım müzakerelerine başlanmıştır. Aralık 2011'de ise Hırvatistan ile Avrupa Birliği arasında katılım antlaşması imzalanmış, ülke 1 Temmuz 2013 tarihinde AB'nin 28'inci üyesi olmuştur.[16]

Özellikle 2004 yılındaki büyük genişlemeden sonra kendini hissettiren genişleme yorgunluğu ve ardından gelen ekonomik kriz, genişlemenin AB'nin öncelikleri arasından çıkmasına neden olmuştur.[17] Ancak genişlemenin hâlen AB'nin uluslararası sistemde gücünü koruma ve hatta artırmaya yönelik önemli politika araçlarından biri olduğunu söylemek mümkündür.[18]

Hâlihazırda Arnavutluk, Sırbistan, Makedonya ve Karadağ da aday devlet statüsüne sahiptirler. Ayrıca Bosna Hersek ve Kosova da potansiyel aday ülke konumundadırlar.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği kapsamında ise Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde yeni hükümetin hedeflediği yapısal dönüşüm için kredi sağlamak amacıyla,

---

[16] *AB Genişlemesi*, <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=281>, (13/12/2018).

[17] *AB Genişlemesi*, <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=281>, (13/12/2018).

[18] *Avrupa Birliği'nin Genişlemesi*, <https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html>, (13/12/2018).

Batılılaşma gayesinin doğal bir sonucu olarak ve Yunanistan'ın üyeliğinin getirdiği motivasyonla üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ancak Komisyon, 1989 yılında siyasi ve ekonomik gerekçelerle müzakerelere başlamanın mümkün olmadığını ifade eden bir rapor hazırlamıştır. 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'yle ise "aday ülke" statüsü verilmiştir. (Açıkmeşe, 2014, 658) Aralık 2004'te yapılan Brüksel Zirvesi'nde ise Türkiye ile müzakerelere Ekim 2005 itibarıyla başlanmasına karar verilmiştir. Müzakerelerin sonuçlanması için en az 15-25 yıllık bir süre öngörülmüştür. Türkiye için uzun geçiş dönemleri ile özel hassas alanlar için istisna ve koruma hükümleri içeren karmaşık bir özel rejimli katılımın söz konusu olabileceği düşünülmektedir. Ülkemiz için şeklen tanınan katılım perspektifi Avrupa Birliği'nin sıkı coğrafi hatlarla tanımlanan ve belirli değerler açısından homojenliği gerektiren bütünlük anlayışını zorlamaktadır. Konuyla ilgili olarak Birlik üyeleri arasında siyasi tartışmalar devam etmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olarak kabul edilmesi ve Birliğin coğrafi açıdan stratejik yönetimi açısından üye devletler arasında hâlihazırda bir uzlaşmanın bulunmadığı değerlendirilmektedir. (Can, 2017, 28)

Bölümde, Avrupa bütünleşmesi Avrupalılık fikrinin ortaya çıkışından itibaren ele alınarak, antlaşmalarla kademe kademe gelişen ve derinleşen, yeni üyelerin sisteme kabul edilmesiyle ise genişleyen bir yapı olarak bugünkü şeklini alan Avrupa Birliği'nin hem hukuksal hem de yapısal olarak geçirdiği süreç özetlenmiştir. Ayrıca Birleşik Krallık'ın bütünleşmenin düşünce, kuruluş, genişleme ve derinleşme aşamalarındaki çekince ve itirazlarına yer yer vurgu yapılarak İkinci Bölüm'de daha detaylı bir şekilde anlatılacak olan Birleşik Krallık'ı Brexit Kararı'na taşıyan sürecin anlaşılmasına katkı yapılmaya çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞİK KRALLIK'TA AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN AYRILMA DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞ VE GELİŞİM SÜRECİ İLE BREXIT'İN BİRLEŞİK KRALLIK VE AB BÜTÜNLEŞMESİ ÜZERİNDEKİ MUHTEMEL ETKİLERİ

II.A. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci

Dünya üzerinde her bir ülkenin ayrı bir yeri, ayrı bir rolü bulunmaktadır. Birleşik Krallık'a da bu bağlamda bakıldığında uzun imparatorluk geçmişi Ülkenin uluslararası sistemdeki pozisyonunu bugün dahi etkilemektedir. Yüzyıllar boyunca farklı kıtalarda çok geniş kolonilere sahip olan Birleşik Krallık kolonilerinin birer birer bağımsızlıklarını kazanmasıyla bugünkü sınırlarına ulaşmıştır.

Ülke, tarihi boyunca Kuzey-Güney Amerika, Afrika ve Asya'daki kolonileriyle yoğun ilişkiler kurmuş, Avrupa kıtası içerisinde de sayısız savaşlar yaşamıştır. Bu durum diğer kıtalarla, Avrupa'yla olandan daha fazla ilişki kurmasına neden olmuştur. İngiliz tarihçi Vernon Bognador yüzyıllar boyunca Avrupa'ya karşı büyük bir izolasyon içerisinde yaşadıklarını ve bu durumun İngilizlerde, Avrupa kıtası ile bağ kurma yönünde bir eğilime ve isteğe engel olduğunu ifade etmektedir. (akt. Polgar, 2016: 85) Dolayısıyla sahip olduğu coğrafi özellikler ve gelenekten gelen durumu sebebiyle Birleşik Krallık, AB içerisinde hiçbir zaman öne çıkan bir üye olmamıştır. Diğer AB ülkeleri Birleşik Krallığı yapısal, ayrılmaz bir üye sayılmak için birçok açıdan yetersiz görmüşlerdir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa ülkeleri ve Kuzey Amerikalılar Avrupa kıtasında barış ve etkin bir yönetimin sağlanması amacıyla uluslar üstü bir yapı kurulması konusunda hemfikir olmuşlar, Birleşik Krallık ise daha çok hükümetler arası organizasyonlardan yana bir tavır sergilemiştir. (Warlouzet, 2018: 2)

AB entegrasyonuna katılmasına kadarki süreçte ise kendisi için Birliğe ciddi şekilde alternatifler aramıştır. Örneğin Avrupa Konseyi'nin kurulmasına öncü olmuş, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olmayan İskandinav ülkeleriyle EFTA adlı ekonomik bir örgüt kurmuştur. Avrupa alanında bir serbest ticaret bölgesi kurma girişiminde bulunmuş ancak bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Birliğe üye olduğu 1973 yılından sonra da Birlik içindeki faaliyetlerde hep eleştiren üye olarak yerini almıştır. (Warlouzet, 2018: 14)

Federal Avrupa'yı oluşturma yolundaki ilk adımlar 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasıyla atılırken, dönemin İşçi Partili Başbakanı Clement Attlee ise Topluluk tarafından Birleşik Krallık'a yapılan üyelik teklifini reddetmiştir. Muhafazakâr İngiliz Başbakan Anthony Eden de 1957 yılında Roma Antlaşması'yla Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kurulmasından sonra Ülkesine yapılan üyelik teklifini reddetmiştir. (Polgar, 2016: 86)

Bahsi geçen iki başbakan Topluluklara katılmayı reddettiler; çünkü kendi bakış açılarına göre 6 kurucu ülkenin de bu yapının içinde yer almak için ciddi sebepleri bulunuyordu ve aynı zamanda bu bütünleşmeye ihtiyaçları vardı. Fransa ve Almanya son 70 yıldır oldukça kanlı günler yaşamış; Benelüx ülkeleri de defalarca saldırıya uğramıştı, İtalya ise faşizmden dolayı ciddi sıkıntılar çekmişti. Ancak bu ülkelerin aksine Birleşik Krallık ne öldürücü bir saldırıya uğramıştı ve ne de bu saldırılara karşı kendini savunmak zorunda kalmıştı. Politik sistemi değişmemişti ve 1952'den itibaren hep nükleer güce sahip olmuştu. Dolayısıyla Topluluklara katılmak için herhangi bir nedenleri yoktu. (Warlouzet, 2018: 3)

Antlaşmaların ardından 6 kurucu üye ekonomik olarak güçlendiler; ancak Birleşik Krallık ekonomisi geriliyordu. Bu gelişmeler karşısında 1961 yılında Muhafazakâr Başbakan Harold Macmillan Toplulukla müzakerelere başlamak istemiş,

Fransız Başkan De Gaulle ilk bölümde açıklanan sebeplerle veto hakkını kullanmıştır. 1967 yılında İşçi partili Başbakan Harold Wilson'un başvurusu da reddedilmiştir. 1973 yılına gelindiğinde ise Fransız Başkan Georges Pompidou Birleşik Krallık'a uygulanan vetoyu kaldırarak Muhafazakâr Başbakan Edward Heath'in başvurusunu kabul etmiş ve Birleşik Krallık, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılmıştır. (Polgar, 2016: 86)

Özetle üyelik sürecine bütün olarak bakıldığında her iki tarafın birbirlerine ve Birleşik Krallık'ın AB üyeliğine karşı birtakım tereddütler taşıdığı anlaşılmakta, bu çerçevede üyelik sürecinde dahi bazı çekincelerle her iki tarafın birbirini zorladığı görülmektedir.

II.B. AB Üyeliği Döneminde Birleşik Krallık'ı BREXIT'e Taşıyan Süreç

Brexit sözcüğü, 2012 yılında tartışılan "Grexit" bağlamında ortaya konulan modellere dayandırılarak geliştirilmiştir. Grexit, Yunanistan'ın ekonomik krize bağlı olarak AB'den ya da Euro bölgesinden ayrılması anlamında kullanılan "Greece" ve "Exit" sözcüklerinin birleştirilmesinden oluşmuştur; Brexit de aynı mantıkla ortaya konulmuştur ve böylelikle Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılış sürecini özetleyen sözcük olarak tüm dünya dillerinde yerini almıştır. (Aras, 2018: 91)

II.B.1. Avrupa Şüpheciliği ve Egemenlik Algısının Etkisi

Avrupa entegrasyonuna kuşku ve güvensizlikle yaklaşma, karşı çıkma anlamında kullanılan AB şüpheciliği (euroscepticism) kavramının kaynağı olarak her zaman Birleşik Krallık gösterilmiştir. Hatta bu kavram ilk kez dönemin Başbakanı Margaret Thatcher'ın AB'ye olumsuz tavrı bağlamında kullanılmaya başlanmıştır. (Sednantie, Ataç, 2016: 3) Terim olarak ise ilk kez İngiliz gazetesi The Times'da Haziran 1986'da yer almıştır. (Startin, 2015: 312) Avrupa şüpheciliğinin sebepleri çeşitlidir. Bunlara ilk örnek içsel olarak Avrupa Birliği şüphecisi olunmasıdır. Bu

gruptakiler Avrupa'yı kültürel ve tarihsel olarak başka bir yerde görmekle birlikte, Avrupa Birliği'ni farklı yorumlamaktadırlar. Bu çerçevede, Birliğin ulusal karar verme ve devlet egemenliği konularını ihlâl ettiğini ileri sürmektedirler. Birleşik Krallık'ta da birçok kişi bu grupta yer almaktadır.

İkinci bir sebep olarak AB üyeliğinin kimlik sorununa sebep olduğunun düşünülmesini göstermek mümkündür. Bu gruptakiler tarafından Avrupa kimliğinin, ulusal kimlikleri geride bırakacağı ve entegrasyonun ilerleyen dönemlerinde yeni Doğu Avrupalı üyelerin Hollanda, Fransız ve Alman kültürel geleneklerini dahi etkileyeceği ileri sürülmektedir.

Başka bir neden ise yeni doğulu üyelerin AB'nin imtiyaz ve yardımlarından yararlanarak refah düzeylerini hızlıca artırmak istemeleri dolayısıyla kendilerini refahın ana kaynağı olarak gören eski Batı Avrupa ülkelerinde şüpheciliğin artmasıdır. (Polgar, 2016: 84)

Birleşik Krallık özelinde bakıldığında da AB'den ayrılma yönünde oy kullanan seçmenlerin %49'u AB'nin bir egemenlik meselesi olduğunu ifade etmişlerdir ve bu husus Birleşik Krallık'ta Avrupa şüpheciliğinin yükselmesine neden olan temel faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. İngiliz kamuoyunda bir AB mevzuatının yürürlüğe girmeden önce muhakkak İngiliz Parlamentosu'nda onaylanması gerektiği, seçimle göreve gelmemiş Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı bir mevzuatın asla İngiliz Parlamentosunun üzerinde olamayacağı yönünde bir düşünce hâkimdir. (Bourne, 2016: 359)

Bu bağlamda Birleşik Krallık'ın AB üyeliği döneminde, içine düşülen en önemli hatalardan birinin parlamento egemenliği ve ulusal egemenlik kavramlarının karıştırılması olduğunu söylemek mümkündür. Parlamento egemenliği, AB hukukunun

da büyük önem verdiği konuların başında gelmekte iken ulusal egemenlik kavramı farklı bileşenlere sahiptir. Avrupa Birliği projesine karşı yükselen düşmanlıkta ise parlamento egemenliği-ulusal egemenlik kavramlarının karıştırılmasının önemli bir payı olduğu açıktır. (Gordon, 2016: 335)

AB seviyesinde hazırlanan mevzuatın, ülke düzeyinde hazırlanan ve parlamentoda onaylanan normların üzerinde olabilmesi kuralı akademik dünyada rahatsızlık yaratmaz ve bu açıdan koşullar her AB ülkesinde aynıdır; ancak bu durum Birleşik Krallık seçmeninde ciddi rahatsızlıklar yaratmıştır. Çünkü burada parlamento egemenliği kavramı yanlış anlaşılarak ulusal egemenlik kavramıyla karıştırılmış, AB'nin uluslar üstü yapısı ise ulusal egemenliğin ihlali olarak algılanmıştır. Oysaki seçimlerle kendilerine yasama konusunda yetki devri yapılmış parlamentoların hukuken yasa yapma yetkisi sınırsızdır ve bu yetkinin tek sınırı politik, demokratik, ahlaki ve pratik çevre ile birlikte yalnızca parlamentonun kendisidir. Dolayısıyla bazı AB düzenlemelerinin iç hukukun üzerinde tanınması, ne parlamenter egemenliğe ne de ulusal egemenliğe gölge düştüğü şeklinde yorumlanamaz. (Gordon, 2016: 336)

Örneğin AB'den ayrılmayı ve ayrılma hususundaki kuralları düzenleyen yasa "Avrupa Birliği Referandumu Yasası", 2015 yılında Birleşik Krallık Parlamentosu tarafından çıkarılmıştır ve bunu yaparken de parlamento herhangi bir kısıtlamayla karşı karşıya olmamıştır. Yasa'yla Birleşik Krallık, vatandaşlarını AB'den ayrılıp ayrılmama konusunda karar vermeye çağırmıştır. Böylelikle Parlamento, AB'de kalma ya da ayrılma konusunda karar verme yetkisini vatandaşlarına devretmiştir. Bu yasanın öncesinde 2011 yılında da, Avro krizi sonrasında yükselen Avrupa Birliği şüpheciliğiyle birlikte "Avrupa Birliği Yasası" çıkarılmıştır. Bu yasa uyarınca da ilerleyen dönemlerde AB'ye yapılacak herhangi bir yetki devri ya da kurucu antlaşma değişikliği öncesinde konunun referanduma götürülmesi koşulu getirilmiştir. (Mengiler, 2017: 49) Böyle bir

durumda, yetkinin asıl sahibi olan halka devredilmesi, parlamentonun egemenliğini zedelemeyecektir. Devri yapan ulusal parlamentonun kendisidir. AB seviyesindeki düzenlemelerin, iç hukukun üzerinde tanınması da benzer sebeplerle parlamentonun egemenliğini zedelemeyecektir. Çünkü bu yetkiyi de Avrupa Birliği'ne bizzat üye devlet parlamentoları vermiştir. (Gordon, 2016: 338)

Aslında ulusal egemenlik kavramının Brexit'le ilgisi çok daha fazladır. Ulusal egemenliklerin uluslararası düzeyde uyumlaştırılması ve işbirliği içerisinde ortak çıkarlar için tek havuzda toplanması AB projesinin ana temasıdır ki buna uluslar üstü örgütlenme adı verilir. Uluslar üstü örgütlenme modeli Avrupa Birliği'nin temelidir ve onu diğer örgütlerden farklı kılar. Bu yeni modelin dünyada bugüne kadarki tek örneğini de Avrupa Birliği oluşturmaktadır. AB yönetiminin demokratik karakteri yüksek seviyededir ve global dünyada ulusal ve uluslararası normların uyumlaştırılması hususu farklı politik sistemlerin etkileşimi için son derece önemlidir. (Baykal, 2017: V-VIII) Dolayısıyla AB düzeyinde kurulan bu sistem ulusal egemenlik yetki ve haklarının devri ya da yok sayılması anlamına gelmemekte bilakis ortak çıkarların güçlendirilmesi adına ulusal egemenliklerin uyumlaştırılmasına karşılık gelmektedir.

Birleşik Krallık'ta mevcut ulusal egemenlik seviyesine dair algı bu seviyenin yetersiz olduğu ve bu durumun sebebinin AB üyeliği olduğu şeklindedir. Başbakan Theresa May de bir konuşmasında Birleşik Krallık'ın egemen devlet olarak pozisyonunu tamir edeceğine dair söz vermiştir. Böyle bir durum karşısında ise akıllara Birleşik Krallık'ın kendi egemenliğiyle ilgili taşıdığı kaygılar gerçekten AB'yle mi ilgilidir sorusu gelmektedir. Aslında temel sorun ulusal egemenliği oluşturan bileşenlerden hiçbirine zarar vermeyen ve aslında egemenliklerin elden gitmesi değil de bu egemenliklerin işbirliği içerisinde uyumlaştırılması anlamına gelen bir durumun ulusal egemenlik AB'ye devrediliyor şeklinde algılanmasına neden olacak biçimde

yorumlanması ve İngiliz kamuoyunda sıklıkla bir egemenlik sorunu varmışçasına gündeme getirilmesidir. (Gordon, 2016: 343)

Avrupa Birliği'nde Avrupa şüphecisi portre ise 2014 AB Parlamento seçimlerinin ardından özellikle AB şüphecisi olarak tanınan Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP)'nin azımsanamayacak bir başarı kazanması ve Yunanistan, İtalya, Fransa, Danimarka gibi ülkelerde de AB şüphecisi partilerin önemli oranda oy almasıyla daha da görünür bir hâl almaya başlamıştır.

II.B.2. Birleşik Krallık'ı BREXIT'e Taşıyan Sebepler

1973 yılında Avrupa Topluluğu'na üye olan Birleşik Krallık, 1975 yılına gelindiğinde üyeliğini referanduma götürmüştür. Referandum sonucunda Birleşik Krallık %67'lik bir destekle Topluluk'ta kalmaya devam etmiştir. (Polgar, 2016: 86)

1979 yılında iktidar olan Margaret Thatcher önde gelen Avrupa şüphecilerindendir. Avrupa'ya karşı İngiliz şüpheciliğinin yaratıcısı olarak görülse de başbakanlığı dönemi boyunca Birliği desteklemiştir. 1984 ve 1985 yıllarında yayınlanan memorandumlarda AB bütünleşmesini desteklemesine rağmen 1988'de yaptığı ünlü BRUJ konuşmasıyla ciddi bir AB şüpheciliğine neden olmuştur. Konuşmasında "bizim kaderimiz Birliğin bir üyesi olarak Avrupa, ancak bu, geleceğimiz sadece Avrupa'ya bağlı demek asla değildir." diyerek bürokrasinin azaltılması gerektiğini ve gerçekleştirilmeye çalışılan Brüksel'e doğru merkezileşmenin kendisine Sovyet Rusya'yı anımsattığını ifade etmiştir. (Warlouzet, 2018: 12) Bu çerçevede ileri seviyedeki bir ekonomik, politik ve sosyal bütünleşmeye her zaman şiddetle karşı çıkmıştır.

Thatcher döneminde Birleşik Krallık uyumsuz partner olarak anılmaya başlanmıştır. Birleşik Krallık bu dönemde özellikle bütçe konuları olmak üzere pek çok

konuda veto hakkını kullanmıştır. Thatcher, Ülkesinin AB bütçesine kendisine yarar olarak dönenden ya da diğer ülkelerin ödediğinden çok daha fazla miktarda katkı yaptığını tekrar tekrar dile getirerek bütçe konusundaki savlarını kabul ettirmeyi başarmıştır. (Warlouzet, 2018: 12) Bütçe konusundaki bu itirazların temel sebebi ise AB katkılarının önemli bir kısmının tarım sektörüne verilmesi ancak Birleşik Krallık'ta tarımın önde gelen sektör olmamasıdır.

Pew Araştırma Merkezi'nin 2016 yılında yaptığı çalışmalar göstermiştir ki AB'ye olan memnuniyetsizlik Almanya ve Hollanda'da, İngiltere kadar yüksektir ve Fransa, Yunanistan ve İspanya'da bu oran çok daha yüksektir. Ancak İngilizlerin diğerlerinden en önemli farkı AB'yle hiçbir zaman diğerlerinde olan duygusal bağı kurmamalarıdır. Örneğin Doğu Avrupalılar üyeliğin kendilerine refah getirdiğine inanmaktadırlar. Güneyliler faşist rejimlerden dolayı büyük sıkıntılar çekmişlerdir ve eski günlerine asla dönmek istememektedirler. Almanya-Fransa ise AB'yi barış ve huzurun garantörü olarak görmektedirler. Bununla birlikte İngilizler üyeliği her zaman yalnızca iktisadi bir araç olarak görmüşler ve hiçbir zaman politik bir entegrasyonun gönüllüsü olmamışlardır. İngiliz seçmenlerin yalnızca %6'sı AB seviyesinde bir merkezileşmeden yanadır. (Bourne, 2016: 358) AB'ye karşı en başından itibaren konulan bu mesafe, Brexit'in önemli sebeplerindendir.

Özellikle Avrupa Ekonomik Krizi'nden sonra hayat standartlarında gerileme hisseden İngilizlerin, AB'den ayrılma yönünde oy kullandığı belirlenmiştir ki bu vatandaşlar muhtemel Brexit sonrasında kaybedecek çok az şeyleri olduğunu düşünerek hükümeti bir nevi cezalandırmaya niyetlendiklerini ifade etmişlerdir. (Bourne, 2016: 357)

Bir başka konu ise yükselen yabancı düşmanlığıdır. Birlik'ten ayrılma taraftarları, göçmenleri adeta birer düşman gibi gösterme çabasına girmişlerdir. Ayrılık yönünde oy kullananların %33'ü ise bu yönde oy kullanmalarındaki en önemli faktörün

göçmenler olduğunu belirtmişlerdir. (Bourne, 2016: 357) Brexit taraftarlarının kampanyası azalan kamu harcamaları ve yatırımlarından çok göçmenlerin Birleşik Krallık vatandaşlarını ve bütçesini zorladığı konusuna odaklanmıştır. (Ryan, 2016: 532) Ancak Cameron Hükümeti merkezi hükümetten yerel otoritelere kaynak aktarımında önemli miktarlarda kesintiye gitmiştir. Özellikle sağlık hizmetlerinde büyük gerileme yaşanmıştır. 5 yılda yerel yönetimlere yapılan transferlerde önemli oranda azalma görülmüştür. Durum böyle iken Cameron ve halefi May ise diğer AB üyesi ülkelerden ülkelerine yapılan göçten duydukları rahatsızlığı dile getirerek yaşanan olumsuzluklardan AB sistemindeki serbest dolaşımı sorumlu tutmuşlardır. Ancak IMF verilerine bakıldığında Birleşik Krallık'a yapılan göç, toplam Avrupa nüfusunun ancak %0.2'sine karşılık gelmektedir ve Birleşik Krallık göç sıralamasında ilk 5'te dahi yer almamaktadır. (Welfens, 2016: 544) Dolayısıyla Cameron ve May, kamu hizmet sunumunda yaşanan aksaklıklardan kamu harcamalarında yaptıkları kesintileri değil, AB üyesi ülkelerden gelen göçmenleri sorumlu tutarak yabancı düşmanlığı ve Avrupa şüpheciliğinin artmasına neden olmuşlardır.

Özetle Birleşik Krallık'ı Brexit'e taşıyan başlıca sebepler olarak AB'nin uluslar üstü yapısının Ülkenin imparatorluktan gelen devlet geleneğiyle bağdaşmaması nedeniyle giderek bütünleşen bir AB amacına ve artan yetki devirlerine şiddetle karşı çıkılması ve bu konunun bir egemenlik meselesi olarak görülmesi, Birleşik Krallık ve vatandaşlarının geçmişten bugüne AB'ye mesafeli duruşu, Avrupa Ekonomik Krizi'nin devam eden etkileri, gerek AB bölgesi ve gerekse Birlik dışından Birleşik Krallık'a yönelen göçün Birleşik Krallık vatandaşlarının hayat standartlarında gerilemeye yol açtığı düşüncesinin yaygınlaşması ve anılan sebeplerle artan Avrupa şüpheciliği olarak ifade etmek mümkündür.

II.B.3. Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP)'in Brexit Sürecindeki Rolü ve Önemi

Birleşik Krallık'ı Brexit'e taşıyan süreçte en önemli aktörlerden biri Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi'dir. Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi'nin geçmişi ise 1993 yılına dayanmaktadır. Parti, Brexit Referandumu sürecinde Nigel Farage tarafından yönetilmiştir ve Farage partinin kuruluşundan itibaren önde gelen üyelerden olmuştur. Partinin ana kuruluş amacı Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının sağlanmasıdır. Farage kibar ve ikna kabiliyeti yüksek bir kişilik olarak tanımlanmaktadır; Farage'ın AB'yle ilgili yorumları ise oldukça sert olmuştur. Referandum sürecinde AB bayrağını, marşını istemediklerini dile getirerek, istedikleri tek şeyin kendi ülkeleri açısından AB'yi tarihin sayfalarına göndermek olduğunu sıklıkla ifade etmiştir. (Polgar, 2016: 87-88)

Partinin seçmenler üzerinde etkisi ise yıldan yıla artış göstermiştir. Avrupa Parlamentosu'nda ilk sandalyelerini 1999 seçimlerinde kazanmışlardır. 2004 yılında da yüksek bir başarı göstererek 12 sandalye sahibi olmuşlardır. 2009'da ise 13 sandalye kazanmışlar, 2014'e gelindiğinde ana akım partileri yenerek %27,5 oy almışlardır. (Polgar, 2016: 87-88) Bu sonuçlar partinin zaman içerisindeki yükselişini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

UKIP'in katkısıyla artan AB muhalefeti ve UKIP'in bahse konu yükselişi Başbakan David Cameron'un 2015 yılı genel seçimlerinde partisinin iktidar olması durumunda AB üyeliğini referanduma götürme sözü vermesiyle sonuçlanmış ve ayrılık süreci böylelikle başlamıştır. (McCann, 2017: 328-329)

UKIP'in Brexit Referandumu sürecinde kampanyasının merkezine aldığı konu ise göç ve göçmenler konusudur ve UKIP Birleşik Krallık'ta aşırı sağ görüşleri temsil

etmektedir. 2011 yılında patlak veren Suriye İç Savaşı'nın yarattığı yerinden edilmişlik sorunu ve savaş mağdurlarının ülkelerinden ayrılarak Avrupa dâhil farklı bölgelere göç etmeleri, Avrupa'da Suriyelilerin yeni bir güvenlik krizi olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Suriyelilerin oluşturduğu kitlesel akının Avrupa güvenlik yaklaşımında karşılanma şekli popülist söylemlerin artmasında itici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. (Çolak, Bozkaya, 2018: 203)

Ancak göç konusunun sürece etkisi bakımından göçmenlere bakış değerlendirilirken yalnızca AB dışındaki bölgelerden Birleşik Krallık'a göç edenler üzerinden bir değerlendirme yapılması doğru değildir. Çünkü Birleşik Krallık'ta AB dışından göç edenlerin yanında, Avrupa vatandaşı olan göçmenlerin durumu da önemli bir tartışma konusu olarak referandum gündeminde yerini almıştır. Aralık 2017 verilerine göre de diğer AB üye devletlerinden gelen 3,8 milyon Avrupa vatandaşı Birleşik Krallık'ta yaşamaktadır. Bu çerçevede özellikle aşırı sağ söylemin önde gelen temsilcilerinden olan Nigel Farage, Avrupa ülkelerinden gelenlerin, Birleşik Krallık vatandaşlarının refah düzeylerini olumsuz yönde etkileyerek düşürdüğü ve Avrupa dışından gelenlerin ise güvenlik sorunu oluşturdukları gerekçeleriyle kampanya döneminde göç konusuna yoğunlaşmıştır. (Çolak, Bozkaya, 2018: 200-206) Referandum sonucu değerlendirildiğinde de yürütülen kampanyanın UKIP açısından başarıyla sonuçlandığı ve Partinin kuruluşundan bu yana odaklandığı amacına ulaştığı görülmektedir.

II.B.4. İskoçya'nın Brexit'e Yaklaşımı

İskoçya nüfusu yaklaşık 5 milyondur ve bu rakam Birleşik Krallık nüfusunun yaklaşık onda birine karşılık gelmektedir. İskoçlar sahip oldukları tarih ve coğrafyanın etkisiyle uzun yıllar boyunca yokluk ve düşük nüfusun olumsuz etkilerini bertaraf etmek için dış bölgelerle sıkı ilişkiler kurmuşlardır. Bunun yanı sıra sahip oldukları

coğrafi konumun avantajlarını da en üst düzeyde kullanmışlardır. Ortaçağ'dan bugüne ticarette gelişmişlerdir. Özellikle Baltık Bölgesi ve Doğu Avrupa ülkelerine önemli miktarlarda ticaret yapmışlardır. (Mackenzie, 2016: 577)

İskoçya-İngiltere ilişkisi ise çok eskilere dayanmakta olup, 1707'den günümüze İskoçlar, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun ve sonrasında Birleşik Krallık'ın şekillenmesinde önemli rol üstlenmişlerdir. Özellikle coğrafi konumu ve ticaretteki başarısı sebebiyle İskoç şehirleri hızlıca gelişmiş, İskoçya ekonomik avantajlarını Birleşik Krallık için kullanmıştır. Etnik olarak asimile olmamış ve böyle olması için üst düzeyde çaba sarf etmişlerdir. Örneğin İngiltere'yle birleşmeyi sağlayan 1707 tarihli anlaşmayla İskoçlar -İngiliz hukuk sisteminden farklı olmasına rağmen- kendi hukuk sistemlerinin bağımsızlığını sağlamışlar, bankacılık sistemleri ve eğitim konusundaki düzenlemelerin de İngiltere'den bağımsız olacağı hususunu söz konusu anlaşmayla garanti altına almışlardır. (Mackenzie, 2016: 578)

İskoçya, Birleşik Krallık'la 300 yıldır devam eden birlikteliğine son verip vermeme hususunu ise 18 Eylül 2014'te referanduma götürmüştür. Referandum sonucunda halkın %55.3'ü Birleşik Krallık'tan ayrılmama yönünde oy kullanmıştır. (Black, 2018: 7) Referandum sürecinde üzerinde en çok tartışılan konuların başında ise bağımsız bir İskoçya'nın AB üyeliği yer almıştır. Bu süreçte, Birleşik Krallık'tan ayrılmanın AB'den de ayrılmak anlamına gelip gelmediği konusu kamuoyunun dikkatini önemli düzeyde çekmiştir. (Bayraklı, 2014: 3)

İskoçya'da ortaya çıkan Brexit Referandumu sonucu İskoçya-Birleşik Krallık ilişkisi çerçevesinde değerlendirildiğinde ise geçmişlerinin bu kadar eskiye dayanmasına rağmen İskoç kimliğinin her zaman İngiliz kimliğinden çok Avrupa kimliğine daha yakın olduğunu ve dolayısıyla İngiltere ve Galler'e göre oldukça farklılık gösteren referandum sonucunun şaşırtıcı olmaması gerektiğini söylemek yanlış

olmayacaktır. Edinburgh'da %74 oranında bir hayır oyu çıkmış ve İskoçya genelinde ise hayır oyu %62 düzeyinde gerçekleşmiştir. Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi bölgede hiçbir etkinlik gösterememiş, tüm partiler AB'de kalma yönünde kampanyalar yürütmüşlerdir. (Mackenzie, 2016: 578)

Avrupa kimliğine İngiliz kimliğinden çok daha yakın olmasının yanı sıra İskoçya, AB'nin bölgesel gelişme fonlarından yararlanan ülkelerin başında gelmektedir. Ülke tarımı, ortak tarım politikası yardımlarına yüksek oranda bağımlıdır. Birçok İskoç firma satışlarını önemli oranda AB bölgesine yapmaktadır. AB ülkelerinden 170.000 kişi İskoçya'da yaşamaktadır. İskoçya Başbakanı, İngiliz Hükümeti'nden bu AB vatandaşlarının durumlarının tartışmaya açılmayacağına ilişkin güvence istemiştir. Ayrıca İskoçya yabancılara, özellikle İngiltere ve Galler'de görülen yabancı düşmanı tutumlardan farklı bir tutum sergilemektedir. (Mackenzie, 2016: 578)

II.B.5. Kuzey İrlanda'nın Brexit'e Yaklaşımı

II.B.5.a. Kuzey İrlanda Kısa Tarihi

İrlanda, 12. yüzyıldan başlayarak İngiliz saldırılarına maruz kalmış, Birleşik Krallık'ın elde ettiği ilk sömürge toprağı olmuştur. İngilizler İrlanda'yı ele geçirmek için oldukça ısrarlı davranmışlardır. Bunun önemli bir nedeni Adanın batıda, İngiltere'ye neredeyse görülebilir uzaklıkta bir konumda olmasıdır. Bir diğer nedeni ise İrlanda'nın stratejik konumu itibariyle sürekli bir tehlike oluşturmasıdır. Çünkü hasım ülkeler, İngiltere'yle yapılacak herhangi bir savaşta buradan kolaylıkla saldırıya geçebilirlerdi. (Şöhret, 2013: 72)

İrlanda adasına yönelen ve 12 ve 13. yüzyılların karakteristiği olan büyük ölçekli saldırılar ve göç, 16 ve 17. yüzyıllarda da devam etmiştir ve İskoçya, Galler ve İngiltere'den getirilen yüz binlerce kişi adaya yerleştirilmiştir. Bu dönemin ayırt edici

özelliği bir "İngiliz İmparatorluğu"nun ya da daha doğrusu Britanya adalarının geri kalanı üzerinde İngiltere'nin imparatorluğunun ortaya çıkışı olmuştur. (Kearney, 2015: 157)

Katolik İrlandalılar özellikle 17. yüzyılda Ada'nın güney ve batı bölgelerine sürülmüşler ve boşalan topraklar Protestanlara dağıtılmıştır. Böylelikle Protestan azınlık, nüfusun yüzde onunu oluşturmasına karşın toprakların yüzde seksenini ele geçirmiştir. (Özçağatay, 1998: 27)

Bu dönem, toprak sahipliği sisteminin hâkim akraba topluluklarının haklarına dayandığı İrlanda'da "İngilizleştirici" bir "teslim et ve geri al" politikasıyla ilerlemeye devam etmiştir. Akraba haklarının büyük oğula geçtiği ve hakkın da onun elinden alındığı bir İngiliz tarzı sistem getirilmiştir. Bu zaman diliminde İrlanda'nın doğu kıyısındaki İngiliz yanlısı derebeyleri de bu yönde çalışmalar yürütmüşlerdir. Böylelikle 16. yüzyıldan itibaren İrlandalı toprak sahipleri "teslim et ve geri al" politikasını, yani toprağın Kraliyete teslim edilmesi ve umumi hukuk altında büyük oğullara yeniden tahsis edilmesi politikasını kabul etmeye zorlanmış ve topraklarını teslim etmişlerdir. (Kearney, 2015: 161-166)

1845-1850 yılları arasındaki dönemde ise İrlanda'da büyük bir kıtlık yaşanmıştır. Bir milyon kişi açlıktan ölürken, diğer bir milyon İrlandalı da göç etmek zorunda kalmıştır. Bu olay İrlanda'da milliyetçiliğin güçlenmesinde önemli rol oynamıştır. İngilizlerin insanlar açlıktan ölürken takındıkları umursamaz tavır rahatsızlık yaratarak, İngilizlere ve Protestanlara duydukları nefreti artırmıştır. (Şöhret, 2013: 49-50)

1905 yılında İrlanda'da kurulan siyasi parti Sinn Fein ise kurulduğu tarihlerde İngiliz Kralı'nın egemenliğini tanımış, ancak bazı alanlarda bağımsızlık talebinde

bulunmuştur. Hareket, şiddetle bastırılmaya çalışıldığından radikalleşmiş ve bağımsız bir İrlanda Cumhuriyeti'nin kurulmasını kendisine hedef olarak belirlemiştir. Böylelikle örgütün silahlı kolu olan İrlanda Cumhuriyet Ordusu yani IRA da kurulmuş ve silahlı mücadeleye başlamıştır. (Şöhret, 2013: 52-53)

IRA 20-30 kişilik gerilla grupları hâlinde örgütlenmiştir. Polis karakollarını basıp silahlara el koymanın yanında, kendi parasal güçleriyle Almanya'dan da silah almışlardır. IRA'nın sisteminde asker-sivil ayrımı, savaş hattı ve düzenli ordular yoktur. IRA gerillaları halkın arasında yaşamaktadır. Bir grup işçi-memur ve esnaf silahlarıyla birlikte buluşmakta, umulmayan bir yer ve zamanda hedefi vurup evlerine, işlerine dönmektedirler. IRA'nın bu kararlı direnişi dolayısıyla İngiliz Hükümeti çareyi 1920 yılında İrlanda Hükümeti Kanunu'nu çıkararak adayı ikiye bölüp, iki ayrı hükümet kurdurmakta bulmuştur. İngiliz yönetimi ve Katolik Kilisesi gelişmelerden şaşkındır. Ada yangın yerine dönmüştür. 1996 yılında açıklanan gizli belgelerden anlaşıldığı kadarıyla İngiliz Gizli Servisi kendi ajanlarına ve ihbarcılara yüzbinlerce pound para ödemesine karşın IRA'ya sızamamıştır. Buna karşılık aynı belgeler IRA'nın, İrlanda'nın telefon sistemine girdiğini ve bütün telefon konuşmalarını dinleyebildiğini belirtmektedir. IRA ve yapısı yıllar sonra Çinli Lider Mao ve Sovyet Gizli Servisi KGB'nin araştırmalarına da konu olmuştur. (Özçağatay, 1998: 63-66)

1950 ve 1960'lı yıllara gelindiğinde ise yaşanan ekonomik gelişmelere rağmen Katolikler arasında işsizlik hızla artmaya devam etmiştir. Ekonomik sorunlar da daha fazla radikalleşme ve çatışmaya neden olmuştur. 1950'lerin sonunda IRA şiddeti en yüksek noktasına ulaşmıştır. 1960'lı yıllarda ise IRA daha çok demokratik hak talebi ile dikkat çekmiştir. Kuzey İrlanda'da Katoliklere uygulanan baskı ve ayrımcılığın sona erdirilerek, tüm Birleşik Krallık vatandaşlarının eşit haklara kavuşturulmasını talep etmeye başlamıştır. (Aktoprak, 2015: 329-350)

Bu gelişmeler karşısında on üç sivilin İngiliz paraşütçü askerler tarafından vurularak öldürüldüğü Kanlı Pazar'da (1972) olduğu gibi Birleşik Krallık Ordusu'nun şiddetli müdahaleleri olmuştur. (Kearney, 2015: 312) Kanlı Pazar adı verilen bu olay sonrasında IRA'ya katılım artmıştır. (Şöhret, 2013: 57)

1998 yılında imzalanan Hayırlı Cuma Barış Antlaşması ise Kuzey İrlanda için bir dönüm noktasıdır. Antlaşmayla, Kuzey İrlandalı Protestanlar ve Katolikler, yıllar süren ve binlerce kişinin hayatına mal olan çatışmaların ardından, yeni bir sayfa açmış oluyorlardı. Referanduma sunulan Antlaşma, Kuzey İrlanda'da yüzde 71 oranında destek alarak yürürlüğe girmiş, böylece Kuzey İrlanda barışı için büyük bir adım atılmıştır. (Hamsici, 2018) Böylelikle taraflar, Kuzey İrlanda'nın geleceğine Kuzey İrlanda halkının karar vermesi ilkesini kabul etmişler, Kuzey İrlanda için İrlanda Cumhuriyeti'ne katılmak ve federal bir yönetim kurmak mümkün hâle gelmiştir. (Şöhret, 2013: 59)

Hayırlı Cuma Antlaşması'yla başlayan barış süreci, 28 Eylül 2005'te IRA'nın silah bıraktığını açıklamasıyla devam etmiştir. Bu gelişmelerin ardından Birleşik Krallık Ordusu da bölgeden çekilmiştir. (Bulut, Koca, 2015: 553)

II.B.5.b. Kuzey İrlanda'da Brexit Referandumu Kampanya Dönemi ve Referandum Sonrası Süreç

Kuzey İrlanda politik kültürü incelendiğinde baskın olan iki politik kanat bulunduğu görülmektedir. Ulusalcılar ve Birlikçiler. Bu durum AB meselelerinde de kendini açık bir şekilde göstermektedir. Başlıca ulusalcı partiler Sinn Fein ve Sosyal Demokrat İşçi Partileridir. Bu iki ana ulusalcı parti referandumda AB'de kalmaktan yana oy kullanmışlardır. Aynı şekilde Yeşiller ve Kuzey İrlanda İttifak Partisi de AB yanlısı bir tutum sergilemişlerdir. En büyük birlik partileri olan Demokratik Birlik

Partisi ve Geleneksel Birlik Partisi ise Birlik'ten ayrılma yönünde oy kullanmışlardır. Burada "birlik partisi" kavramından ise Birleşik Krallık'a sonsuz sadakatle bağlı, Birleşik Krallık'la bir ve bütün olunması gerektiğini savunan parti anlaşılmalıdır. (McCann, 2017: 328)

Sinn Fein, 1975 yılı referandumunda Avrupa şüphecisi bir tavırla Birlik'ten ayrılma kampanyasını desteklemiş olmakla birlikte 2016 referandumunda aksi yönde bir kampanya yürütmüştür. Parti 1990'lardan sonra AB'ye karşı şüpheci ancak Birlik içinde kalmaktan yana bir tavır sergilemeye başlamıştır. Aralık/2015'te yayınladığı parti stratejisinde de referanduma ilişkin üç temel amaç bildirmiştir. Bunlar AB'den ayrılmaya karşı durulması, Kuzey İrlanda'nın sesinin duyurulması ve Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti arasında çok daha güçlü bir işbirliği ve bağ kurulmasının sağlanmasına yönelik kamuoyunun cesaretlendirilmesidir. Olası bir Brexit kararının kuzey ve güney arasında sınır sorunlarına, ekonomik faaliyetlerde ve işbirliğinde gerilemeye neden olacağı hususlarına vurgu yapmışlardır. Sinn Fein özellikle "Sosyal Avrupa"dan yana olmuş, bu konuyu öne çıkarmıştır. (McCann, 2017: 328-329)

Diğer AB'de kalma yanlısı parti Sosyal Demokrat İşçi Partisi ise Colum Eastwood'un liderliğinde kampanyasını yürütmüştür. Geçmişten bugüne tek ve en büyük AB destekçisi biziz diyerek; "Brexit Birleşik Krallık için kötü, Avrupa için kötü, İrlanda için de kötü ancak Kuzey İrlanda için bir felaket olur." söylemini kampanyasının çıkış noktası olarak belirlemiştir. Parti ayrıca kampanyada sosyal ve ekonomik koşulların üzerinde durmuş, Brexit'in gerçekleşmesi durumunda alınan AB fonlarının sübvanse edileceği hususunda İngiliz Hükümeti tarafından herhangi bir güvence verilmediği, ayrıca bu konuda Hükümete çok da güvenemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Özellikle tarımsal fonların vazgeçilemez olduğu hususu Sosyal Demokrat

İşçi Partisi tarafından da vurgulanarak Hükümetin elinde ciddi bir B planı olmadığı hususuna sıklıkla vurgu yapılmıştır. (McCann, 2017: 329)

Demokratik Birlik Partisi ise yukarıda bahsi geçen durumun aksine Birlik'ten ayrılmaktan yana durmuş ve Brexit kampanyasının Kuzey İrlanda'daki lideri olmuştur. Parti lideri Arlene Foster "geleceğimizin kontrolünü elimize yeniden almak için Brexit gerekli" söylemini sürekli kullanmıştır. Ana eleştirileri AB'nin yetki devirlerini gerektiren uluslar üstü yapısı, seçimsiz oluşan Avrupa Birliği Komisyonu'nun yetkilerinin fazlalığı ve AB bütçesine yapılan katkılar konuları olmuştur. (McCann, 2017: 330)

Referandum sürecinde Kuzey İrlanda ve Brexit referandumuna dair tartışmalar, İrlanda Cumhuriyeti tarafından da yakından takip edilmiştir. Referandumun hemen öncesinde ise İrlanda Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Charlie Flanagan, Birleşik Krallık'ı AB üyesi olan en yakın komşuları olarak görmeye devam etmek istediklerini ifade etmiştir. (McCann, 2017: 332)

Referandum sonucunda Birleşik Krallık'ta toplamda %51.89 oranında Birlik'ten ayrılma yönünde oy kullanılmışken, Kuzey İrlanda'da ise %55.8 oranında Birlik'te kalma yönünde oy kullanılmıştır. Kuzey İrlanda seçmen davranışlarına genel olarak bakıldığında ise Mart-Haziran 2016 döneminde yapılan araştırmalarda Brexit karşıtı oy kullanan seçmenlerin temel motivasyonlarının AB'nin, iş hayatına olan katkısı, İrlanda Cumhuriyeti'yle aynı ve çatı bir kurumun içinde yer almak istemeleri, Brexit'in beraberinde getireceği belirsizlikler, barış sürecinin aksayacağı endişesi, sınır sorunu yaşanmasının istenmemesi ve özellikle tarım alanına AB bütçesinden yapılan desteklerin devamının talep edilmesi olduğu görülmektedir. Brexit taraftarları ise AB bütçesine yapılan yardımların fazla bulunması, ülkenin kontrolünün seçimle işbaşına

gelmemiş AB bürokratlarının elinden geri alınması gibi konular etrafında birleşmişlerdir. (McCann, 2017: 335)

Belfast Telegraph Gazetesi'nin Kasım/2015'te yayınladığı bir ankete göre ise Brexit taraftarlarının oy oranı %20.3 görünmektedir ki bu oran referandumdan sonra gerçekleşen sonucun yarısından da azdır. Bu durumu özellikle Kuzey İrlanda'da referandum sonucunda Brexit kararının çıkacağına dair beklentinin oldukça düşük olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür. (Zengin, 2016: 1)

Özetle Referandumda ortaya çıkan sonuçların, Brexit karşıtlarını sonucu kabul etmeme ve kendileri için özel düzenlemeler talep etme konusunda cesaretlendirdiğini söylemek mümkündür. Bu çerçevede Kuzey İrlanda ve İskoçya halkının önemli bir çoğunluğu da AB ile kendileri arasında İngiltere ve Galler'den farklı ve özel bir ilişki kurulmasını talep etmektedirler. Özellikle Kuzey İrlanda ile İrlanda Cumhuriyeti arasında "yumuşak bir sınır hattı" kurulmasını beklemektedirler. (McCann, 2017: 337)

II.C. BREXIT Kampanyası Dönemi ve Bu Dönemde Yapıldığı Değerlendirilen Hatalar

23 Haziran 2016'da yapılan Brexit Referandumu'nda vatandaşların % 51.9'u ülkelerinin Avrupa Birliği'nden ayrılması yönünde oy kullanmıştır. Referanduma katılım %72.2 oranında gerçekleşmiştir. Brexit'e hem evet hem de hayır diyen kanadın aldığı oyların %50'ye yakın olması ise gözlerin kampanya dönemine çevrilmesine neden olmuştur. Söz konusu dönemin incelenmesiyle ise aşağıda yer verilen birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

Birleşik Krallık'ta UKIP keskin bir şekilde Brexit taraftarı bir kampanya yürütmüştür. Yeşiller ve Liberal Demokratlar ise Brexit karşıtı kampanyada yer almışlardır. Ancak ana akım partiler İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti referandum

kampanyasında kendi içlerinde tek ses olamamışlardır. Avrupa'ya genel olarak bakıldığında muhafazakâr partilerin AB yanlısı politika ve söylemler içinde bulunduğunu söylemek mümkün iken Birleşik Krallık Muhafazakâr Partisi, AB'ye karşı çok da net olmayan bir tutum sergilemiştir. Brexit referandumu bir nevi Muhafazakâr Parti içinde AB'ye karşı yıllar süren bölünmüşlüğün sonucu olarak hayata geçirilmiştir. (Hobolt, 2016: 1261) Referandum sürecinde ise parti olarak iç çekişmelerden uzak durma konusunda bir taahhütleri olmuştur ve David Cameron kabinesindeki bakanları ve partisindeki milletvekillerini referandum konusunda özgür bırakmıştır. (Boyraz, 2016: 1-7) Ancak süreç içerisinde her ikisi de güçlü sayılabilecek iki farklı kanat ortaya çıkmıştır. AB'den ayrılma ve AB'de kalma taraftarları.

Muhafazakârların aksine İşçi Partisi resmî olarak AB'de kalma yönünde bir kampanya yürütmüştür. Ancak bu karar partinin tarihten gelen AB şüphecisi tavrıyla örtüşmemiştir. Böylece Brexit konusunda İşçi Partisi de bölünmüştür. İşçi Partisi lideri Jeremy Corbyn partisinin "Sosyal Avrupa" için çalışması gerektiğini düşündüğünden Brexit karşıtı kampanya yürütüleceğini ilan etmiştir. Ancak kendisi de "Avrupa şüphecisi" bir geçmişe sahiptir ve 1975 referandumunda Birlik'ten ayrılma kampanyasında yer almıştır. (Vasilopoulou, 2016: 221)

Bu iki ana partinin seçmenlerine gönderdiği açık olmayan mesajlar Brexit referandumundaki seçmen davranışlarında "desteklenen parti etkisi"ni zayıflatmış, oyların bu etkiyle "parti tarafından işaret edilen yerde" kümelenmesine engel olmuştur. Partiler olmasa da liderler Cameron ve Corbyn'in şahsi tavır ve çalışmalarının ise AB taraftarlarını artırdığı tespit edilmiştir. Özellikle Corbyn'in düşük-orta sınıflar ve işçi sınıfı üzerindeki etkisi belirgin olmuştur. Ancak liderlerinin çabalarına rağmen ana partilerdeki bu karışıklık referandum sonuçlarına da yansımıştır. (Vasilopoulou, 2016: 221)

Birleşik Krallık'ta iki resmi kampanya yürütülmüştür. "Birleşik Krallık Avrupa'da Daha Güçlü" ve "Ayrılmaya Oy Ver". Kampanyanın başlangıcında iki ana kamp, iki ana konu etrafında toplanmıştır. Ekonomi ve serbest dolaşım-göç. AB'de kalma taraftarları Brexit'in ekonomik maliyetlerini ön plana çıkarmaya çalışırken, ayrılık taraftarları ise serbest dolaşım ve göçün kontrol altına alınması konusu üzerinde yoğunlaşmışlardır. Ancak her iki kampanya da negatif bir bakış açısıyla yürütülmüştür. Kalma taraftarları uzmanların da üzerinde anlaştığı gibi Brexit'in ekonomik anlamda çok yüksek maliyetlerinin olacağına inanıyor ve bunun da seçmeni ikna edeceğinden emin bir tutum sergiliyorlardı. Medya analizleri incelendiğinde de ekonomi ile serbest dolaşım- göç konularının Brexit'le ilgili en çok tartışılan ve üzerinde en çok durulan konular olduğu görülecektir. Kampanyanın ilk üç haftasında olası Brexit kararının ekonomiye muhtemel olumsuz etkileri konusu, seçmenin ilgisini oldukça çekmiş olmakla birlikte sonraki haftalarda rüzgâr göç konusu ve dolayısıyla Brexit taraftarlarının kampanyası lehine değişmiştir. (Hobolt, 2016: 1261) Dolayısıyla serbest dolaşım-göç konusu kampanyanın en önemli çerçevelerinden birini oluşturmuştur. Eurobarometer tarafından Aralık 2015'te yayınlanan çalışmaya göre Birleşik Krallık nüfusunun %61'i göçü AB'yle ilgili en büyük mesele olarak görmektedir. Bu oran AB ortalamasının üzerindedir. Bu güvensizlik hissi, devam eden mülteci krizi, büyük göçmen akınları ve Avrupa'da gerçekleşen terörist saldırıların ardından daha da artış göstermiştir. Birleşik Krallık seçmenleri sınır kontrollerinin arttırılmasını talep etmeye başlamış ve refahlarını göçmenlerle paylaşmak istemediklerini sıklıkla ve açık bir şekilde ifade eder hâle gelmişlerdir. (Vasilopoulou, 2016: 222)

Avrupa vatandaşlarının başka ülkelerde çalışma ve diğer AB ülkesinin refahından kullanma konusu Birlik'ten ayrılıp ayrılmama tercihindeki fayda-maliyet değerlendirmesinde önemli rol oynamıştır. Bu konu özellikle kararsız seçmenlerin kararında belirleyici etken olmuştur. Serbest dolaşım konusu yalnızca ayrılma

taraftarlarınca ve olumsuz kabul edilebilecek yönleriyle kullanılmıştır. Ayrılma taraftarlarına göre serbest dolaşım, az yetenekli İngilizleri işsiz bırakmakta ve kamu hizmetleri üzerinde baskıya neden olmakta; ayrıca bu durum Birleşik Krallık'a gelerek ülkenin gelişimine katkı sağlayabilecek AB vatandaşı olmayan beşeri güçten de yararlanmaya engel olmaktadır. Dolayısıyla AB'de kalma kampanyasının "serbest dolaşım" argümanını Brexit kampanyasının ellerine teslim ettiği ve bu durumun diğer AB ülkeleri işgücünün sadece "niteliksiz işgücü" olarak yansıtılmasına neden olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. (Hobolt, 2016: 1261)

Kampanya sürecinde yapıldığı değerlendirilen hatalardan bir diğeri ise özellikle ekonomi alanındaki somut verilerin sistematik ve kapsamlı bir şekilde kullanılmamasıdır. Başbakan David Cameron, 2014 yılında İskoçya'da yapılan bağımsızlık referandumu kampanyası sürecinde ekonomik verileri İskoç halkını, Birleşik Krallık'tan ayrılmama yönünde ikna etmek üzere sistematik bir şekilde kullanmıştır. Brexit oylamasından önceki kampanya sürecinde ise Hazine'nin ekonomik verileri bu amaçla ve etkin bir şekilde kullanılmamıştır. Hazine, Brexit'in olası ekonomik etkileriyle ilgili olarak 201 sayfalık bir analiz raporu hazırlamıştır. Cameron Hükümeti ise kampanya boyunca, bu rapordaki verileri kullanmaktan geri durmuştur ki bu veriler içinde Brexit'in uzun vadeli sonuçlarından biri olarak %6'lık bir reel gelir azalışı olacağı gibi önemli ekonomik veriler yer almaktadır. (Welfens, 2016: 539-542)

Frey ve Schneider'in 1978 tarihli analizi, işsizlik oranı-enflasyon oranı ve harcanabilir gelirdeki artış oranının hükümetin popülaritesini önemli oranda etkilediğini göstermektedir. Örneğin reel harcanabilir gelirde %1 oranındaki bir artış hükümete olan destekte %0.8'lik bir artışa neden olmaktadır. Hazine'nin çalışmasına göre ise Brexit reel gelirde %6'lık bir azalma anlamına gelmektedir. Referandum sonucunun %51.9 ayrılma, %48.1 kalma yönünde gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda yukarıda

yapılan analize göre seçmenin gelirdeki bu azalma yönünden doğru bilgilendirilmesi hâlinde (0.8*6) şeklinde gelişen bir etkiyle sonucun AB'den ayrılmama yönünde çıkacağı açıktır. Yine Hazine'nin verilerine göre AB'de kalma gelirlerde %4'lük bir artış sağlayacak ve aksi durumda ise Brexit vergi oranlarında %3 oranında bir artışa neden olacaktır. (Welfens, 2016: 541)

	Birlikte Kalma %	Birlikten Ayrılma %
Normal Oylama Sonucu	48.1	51.9
Temel Ekonomik Bilgilendirme[19]	50.4	49.6
Detaylı Bilgilendirme[20]	52.1	47.9

Yukarıda verilen bilgiler ışığında şayet oy verme davranışlarında özelde gelire, genelde ise ekonomiye ilişkin trend ile oylama davranışları arasında güçlü bir bağ olduğu hususu gözetilseydi ve bu veri seti sistematik ve kapsamlı bir şekilde kampanya sürecinde kullanılsaydı sonucun AB'de kalma yönünde oluşacağını değerlendirilmektedir. (Welfens, 2016: 542) Bu kapsamda Cameron Hükümeti'nin, ezici bir seçmen kitlesinin Brexit'in olası ekonomik sonuçları konusunda bilgilendirilmeden oy kullanmasına izin verdiği açıktır.

Kampanya döneminde yeterli düzeyde gündeme getirilmeyerek hata yapıldığı değerlendirilen en önemli konu ise AB Konseyi'nin 18-19 Şubat 2016'da yapılan toplantılarından çıkan sonuçlar ve Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinin devamının sağlanması amacıyla Konsey tarafından verilen güvencelerdir. Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron tarafından 10 Kasım 2015'te AB Konseyi'ne bir mektup

[19] %6'lık reel gelir azalması.

[20] %6'lık reel gelir azalması, %4'lük büyümede azalma, %3 gelir vergisi artışı.

yazılarak özellikle 4 alanda istenen güvencelerin verilmesi durumunda Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmaması için en üst düzeyde çaba sarf edileceği ifade edilmiştir. Konsey üyeleri tarafından Aralık/2015'te yapılan toplantıda da Birleşik Krallık Başbakanı tarafından yazılan mektupta bahsi geçen 4 alanda eşgüdüm içerisinde çalışılarak Birleşik Krallık'ı tatmin edecek sonuçlara ulaşılmasına karar verilmiştir.[21]

18-19 Şubat 2016'da yapılan bahse konu toplantılarda ise şayet Birleşik Krallık AB'de kalmaya karar verirse kaygılarını gidermeye yönelik çözümler üretileceği yönünde bir taahhütte bulunulmuştur. Çözüm üretilmesi yönünde taahhütte bulunulan 4 başlık ise Ekonomik Yönetişim, Rekabetçilik, Egemenlik ile Sosyal Fayda ve Serbest Dolaşım'dır. Ekonomik Yönetişim başlığında, bankalar birliğinin etkili yönetimi ve Euro bölgesinde daha ileri bütünleşmenin sağlanmasına yönelik çalışmalara devam edileceği, bunun yanında Euro kullanmayan ülkelerin hak ve yetkilerinin garanti altına alınacağı, ayrıca ortak para birimini desteklemek konusunda bölgeye dâhil olmayan ülkelerin sorumlu tutulmayacakları hususları kabul edilmiştir. Ancak Birleşik Krallık tarafından talep edilen bankacılık ve para politikaları konusunda Euro bölgesine dâhil olmayan ülkelere veto ya da acil kararları geciktirebilecek türden yetkiler verilmesinden ziyade başka bir mekanizma kurulması kararlaştırılmıştır. Bu mekanizma, Konsey Başkanına Komisyon'un asistanlığında karar verme yetkisini içerecektir. [22]

Rekabetçilik başlığında, ortak pazarın sağlanması ve büyüme için rekabetçiliğin geliştirilmesi gerektiği vurgulanarak, iktisadi faaliyetler ve özellikle Ortak Pazar dışındaki iktisadi faaliyetler üzerindeki bürokratik yüklerin azaltılması ve mevzuatın

[21] *European Council Conclusions,* s. 1, 19 Şubat 2016, Brüksel, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1-2016-INIT/en/pdf>, (05/07/2019).

[22] *European Council Conclusions,* Annex II, s. 25-28, 19 Şubat 2016, Brüksel, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1-2016-INIT/en/pdf>, (05/07/2019).

sadeleştirilmesi yönünde bir taahhütte bulunulmaktadır. Ayrıca konuyla ilgili ilerlemenin düzenli olarak değerlendirileceği ifade edilmektedir. Bürokrasinin azaltılması konusunda Avrupa Parlamentosu, Komisyon ve Konsey'in ortak çalışma yürütmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Konsey, bahse konu başlık altında üçüncü ülkelerle yapılacak yatırım ve ticaret anlaşmalarını üst seviyede önemsediğini deklare etmekte, ABD, Japonya, Latin Amerika ve Asya-Pasifik bölgesi ile ticaretin geliştirilmesi kapsamında da bürokratik yüklerin azaltılması hususunun büyük önem taşıdığı vurgulamaktadır.[23]

Egemenlik başlığında ise Birleşik Krallık'ın Antlaşmalar çerçevesindeki özel statüsü ve Birleşik Krallık tarafından daha ileri bir siyasi bütünleşmeye sıcak bakılmadığı hususları tanınmaktadır. Antlaşmaların başlangıç kısımlarında ve maddelerinde yer alan "gittikçe yakınlaşan birlik kurma" şeklindeki amacın da Birleşik Krallık'ı bağlamadığı şeklinde bir hükmün yapılacak ilk antlaşma değişikliğinde açık bir şekilde antlaşmalara dâhil edileceği belirtilmektedir. Ayrıca "katmanlı yetki" ilkesini çalıştıracak ve ülke parlamentolarını öne çıkaracak bir mekanizma kurulacağı taahhüt edilmektedir.

Son olarak ise Sosyal Fayda ve Serbest Dolaşım konusunda serbest dolaşımın kötüye kullanılmasının önlenmesi ve olağanüstü işçi akımı gibi durumlar için bir korunma mekanizması oluşturulması taahhüdünde bulunulmaktadır. Bu hususlar dışında serbest dolaşım konusunda daha ileri düzeyde sınırlamalara gidilemeyeceği, hakların kötüye kullanılmasına karşı üye ülkelerin yalnızca, kamu düzeni ve kamu güvenliğinin

[23] *European Council Conclusions,* Annex III, s. 29-31, 19 Şubat 2016, Brüksel, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1-2016-INIT/en/pdf>, (05/07/2019).

tehlikeye sokulduğu durumlarda sınırlayıcı tedbirler alabileceği hususları anlatılmaktadır.[24]

Bahsi geçen 4 ana başlıkta Avrupa Birliği Zirvesi Tarafından verilen taahhütlere paralel olarak aynı belgede AB Komisyonu tarafından da aynı başlıklar için deklarasyonlarda bulunulmuştur. Bunlar:

- Katmanlı Yetki ilkesinin hayata geçirilmesi konusunda bir mekanizma geliştirilmesi, mevzuatın sadeleştirilerek bürokratik yüklerin azaltılmasında görev alınması ve söz konusu çalışmaların Komisyon tarafından yıllık olarak takip edilmesi hususlarında deklarasyon,
- Olağanüstü işçi akımlarına karşı -özellikle son yıllarda Doğu Avrupa'dan gelen işçi akımlarına karşı- bir korunma mekanizması kurulması hususunda deklarasyon,
- Serbest dolaşım konusunda deklarasyonlardır. Konsey açıklamasına benzer bir şekilde serbest dolaşım konusunun hassasiyetinden dolayı bahse konu alana sınırlı bir müdahalede bulunulabileceği, kişinin kamu düzeni ve kamu güvenliğiyle ilgili bir tehdit oluşturup oluşturmadığı değerlendirilerek bu şekilde bir sınırlamaya gidilebileceği ifade edilmektedir.[25]

[24] *European Council Conclusions,* Section C-D, s. 16-23, 19 Şubat 2016, Brüksel, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1-2016-INIT/en/pdf>, (05/07/2019).

[25]*European Council Conclusions,* Annex IV-VI-VII, s. 32-36, 19 Şubat 2016, Brüksel, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1-2016-INIT/en/pdf>, (05/07/2019).

Özetle, Birleşik Krallık'ın özellikle egemenlik, serbest dolaşım ve üçüncü ülkelerle kurulacak olası iktisadi ilişkilerin kolaylaştırılması amacına yönelik olarak mevzuatın sadeleştirilmesi ve bürokratik yüklerin azaltılması konularındaki çekincelerini gidermek amacıyla AB tarafından açık güvenceler verilmişken, kampanya döneminde kamuoyunun, alınan bu güvencelerle ilgili olarak yeterli düzeyde bilgilendirilmediği ve bu durumun referandum sonuçlarında etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Bütün bu hususların yanında Birleşik Krallık halkının AB meselelerine olan ilgisinin sürecin en başından itibaren diğer AB üyesi ülkelere nazaran düşük seviyede kaldığı da bilinen bir gerçektir. Örneğin halkın ancak %49'u AB kurumlarıyla ilgili sorulara doğru cevap verebilmektedir. Bu oran Birleşik Krallık'tan 31 yıl sonra Birliğe dâhil olan Polonya'dan dahi %4 oranında geridedir. Söz konusu oran Almanya, İtalya ve Fransa'da sırasıyla %81, 80 ve 74 oranındadır. Brexit referandumunun ertesi günü Birleşik Krallık'ta, Google'a AB'yle ilgili olarak en fazla sorulan ikinci soru ise "AB nedir?" olmuştur. (Welfens, 2016: 540)

Sonuç olarak dönemin İngiliz Hükümeti'nin bu süreçte yaşanan zayıf bilgilendirme politikası konusunda İngiliz ve Avrupa kamuoyuna bir açıklama borçlu olduğu açıktır. Bilgilendirme faaliyetleri konusundaki yetersizliğin, zaten AB konularına ilgisi geçmişten bugüne zayıf olan Birleşik Krallık halkı nezdinde, referandum ve sonucunun ciddiyetinin anlaşılmasına engel olduğunu ifade etmek mümkündür.

II.D. AB Antlaşması 50. Madde Kapsamında Birlik'ten Çekilme Hakkı

Avrupa Birliği'nin daha demokratik bir yapı olarak yoluna devam etmesi amacıyla yürütülen çalışmaların kurucu Antlaşmalara getirdiği en önemli yeniliklerden

biri, Birlik'ten çekilmeyi düzenleyen madde olmuştur. Birlik'ten çekilme hakkı, Lizbon Antlaşması ile AB hukuk sistemine dâhil edilmiş ve AB Antlaşması'nın 50. maddesi olarak sistemde yerini almıştır. Madde metnine göre: (bkz. Avrupa Birliği Antlaşması)

"1. Her üye devlet, kendi anayasal kurallarına uygun olarak Birlik'ten çekilmeye karar verebilir.

2. Çekilme kararı alan üye devlet, niyetini Avrupa Birliği Zirvesi'ne bildirir. Birlik, söz konusu devletle, Avrupa Birliği Zirvesi tarafından belirlenen yönlendirici ilkeler ışığında, bu devletin Birlik ile gelecekteki ilişkisinin çerçevesini dikkate alarak, çekilmeye ilişkin kuralları belirleyen bir anlaşmayı müzakere eder ve akdeder. Bu anlaşma, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 218. maddesinin 3. paragrafına uygun olarak müzakere edilir. Anlaşma, Birlik adına, Avrupa Parlamentosunun muvafakatını aldıktan sonra, nitelikli çoğunlukla hareket eden Konsey tarafından akdedilir.

3. Antlaşmaların ilgili üye devlete uygulanması, çekilme anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihte, bunun gerçekleşmemesi hâlinde, Avrupa Birliği Zirvesi oybirliğiyle ve ilgili üye devletle mutabık kalarak süreyi uzatmadığı takdirde, 2. paragrafta belirtilen bildirimden iki yıl sonra sona erer.

4. 2 ve 3. paragrafların amaçları doğrultusunda, çekilen üye devletin Avrupa Birliği Zirvesi'ndeki veya Konsey'deki temsilcisi, Avrupa Birliği Zirvesi veya Konsey'de kendisini ilgilendiren görüşmelere ve kararlara katılamaz.

Nitelikli çoğunluk, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 238. maddesinin 3. paragrafının (b) bendine göre belirlenir.[26]

5. Birlik'ten çekilen bir devlet Birliğe yeniden katılmak isterse, talebi 49. maddede belirtilen usule tabi olur."

Madde metninden anlaşıldığı gibi Lizbon Antlaşması'nın getirdiği bu yenilikle her üye devlet AB'den çekilme hakkına kayıtsız ve şartsız sahip olmuştur. Lizbon Antlaşması öncesinde ise durum farklılık arz etmektedir. İlgili mevzuatta açıkça yer verilmemesinden dolayı her bir üye devletin doğal olarak çekilme hakkının bulunduğu düşünülse de Birlik'ten ayrılmak isteyen devlet tarafından yalnızca takdir yetkisi kullanılarak bu sürecin harekete geçirilemeyeceği hususu sistemde genel bir kabul olarak yer almaktadır. (Mengiler, 2017: 39)

Ayrılma müzakerelerinin sonunda bir anlaşma yapılacaksa, böyle bir anlaşmanın AB üyesi ülkelerin %72'sinin onayını alması ve bu ülkelerin AB nüfusunun en az %65'ini kapsaması gerekmektedir. Ayrıca söz konusu anlaşma hem ayrılmak isteyen ülke parlamentosu hem de Avrupa Parlamentosu tarafından uygun bulunmalıdır. Taraflar arasındaki müzakerelerin ayrılma niyetinin bildirilmesinden sonra iki yıl içerisinde bitirilememesi durumunda ise bahse konu müzakerelere devam edilebilmesi ancak AB ülkelerinin tamamının onayıyla mümkündür. Böylelikle iki yıl zarfında bir

[26] Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 238 (a) maddesine göre nitelikli çoğunluk, oylamaya katılan üye devletlerin nüfuslarının en az % 65'ine tekabül edecek şekilde, söz konusu üye devletleri temsil eden Konsey üyeleri sayısının en az % 55'ini ifade etmektedir. (a) bendine istisna olarak aynı maddenin (b) bendinde ise nitelikli çoğunluk; Konsey'in, Komisyon veya Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nin önerisi üzerine hareket etmediği durumlarda oylamaya katılan üye devletlerin nüfusunun en az % 65'ini oluşturan üye devletlere tekabül edecek şekilde, söz konusu üye devletleri temsil eden Konsey üyeleri sayısının en az % 72'sini ifade etmektedir.

anlaşma sağlanamaması ve sonrasında müzakerelerin uzatılmaması hâlinde söz konusu ülkenin AB'den hiçbir anlaşma yapamadan ayrılması da olasılıklar arasındadır.

Antlaşmaların bir üye devletin tek taraflı olarak AB'den ayrılması hususunda Lizbon Antlaşması'na kadar uzunca bir süre sessiz kaldığını belirttikten sonra, konuya ilişkin doktrindeki değerlendirmelerin ve desteğin bahse konu Antlaşma'ya kadar hukuksal olarak 1969 tarihli Viyana Konvansiyonu'ndan beslendiğini ifade etmek mümkündür. İlk olarak, bağımsız ülkeler arasında yapılacak antlaşmaları düzenleyen Viyana Konvansiyonu'na göre AB Antlaşması'ndaki gibi açık bir hükmün yokluğunda, uluslararası bir antlaşmaya taraf olan bir devletin tek taraflı olarak antlaşmadan çekilmesini engelleyen bir düzenleme yapılması pacta sunt servanda (ahde vefa) ilkesine aykırıdır. Bu nedenle, tek taraflı çekilme hakkının uluslararası hukuk tarafından tanındığı hususu genel bir kabuldür. Aynı durum AB kurucu antlaşmaları ve tadil antlaşmaları için de geçerlidir. (Çamlıca, 2012: 30-32) Bunun yanında Lizbon Antlaşması'nın düzenlemesi, uluslararası hukukta öngörülen koşulların hafifletilmesi anlamına gelmektedir. Çünkü 1969 tarihli Viyana Konvansiyonu'na göre uluslararası bir antlaşmadan çekilebilmek için o antlaşmanın yapıldığı sıradaki koşullarda esaslı değişiklikler olması gerekmektedir. AB tarafından tercih edilen yöntem ise çekilmenin münhasıran Birlik Hukuku'na göre yürütülmesi olmuş ve çekilme hakkının kullanılabilmesi için öncesinde kurucu antlaşmalarda değişiklik yapılmış olması gibi bahse konu türden bir koşul öngörülmemiştir. (Mengiler, 2017: 39-43) Bu bağlamda çekilme hakkına, ulusal egemenlik yetkilerinin korunması için tek taraflı sahip olunması ve kullanılabilmesi gereken bir hak olarak yaklaşılmıştır.

Antlaşmalarda ayrılma hükmüne yer verilmesi esasen Alman Anayasa Mahkemesi'nin Lizbon Kararında da belirttiği gibi AB'nin aslında egemen devletler tarafından kurulmuş gönüllü bir "devletler birliği" olduğu yönündeki teze kuvvet

kazandıran bir belirlemedir; çünkü Birlik bir federasyon ya da bir devlet niteliğini taşısa Birlik'ten ayrılmanın, kurucu metinlerde düzenlenmesi söz konusu olamayacaktır. Lizbon Antlaşması'nın Alman Anayasası'na uygunluğunun değerlendirildiği Alman Anayasa Mahkemesi'nin 2009 tarihli Lizbon Kararı'nda, Birliğe yönelik adımların esas itibariyle geri alınabilir/geri dönülebilir nitelikte olduğu değerlendirilmiştir. Bu nedenle AB bütünleşmesinden çekilme hakkı, diğer üye devletler veya Birliğin özerk yetkisi ile engellenemez. Birliğe üyelik bir federasyon üyeliği değil, egemen devletlerarası bir birlikteliktir ve geri alınabilir, tersine döndürülebilir ve tamamen kendi taahhüdüyle kendini bağlamaya dayalı bir üyelik şeklidir. (Baykal, 2017: 144-145)

Bahse konu ayrılma hükmünün Lizbon Antlaşması'yla AB Antlaşması'na eklenmesi, İngiltere gibi AB bütünleşmesinin sınırlı olmasını isteyen üye devletler tarafından olumlu karşılanmakla birlikte başka bir kesim tarafından AB bütünleşmesinde önemli bir gerileme olarak algılanmıştır. Ancak böyle bir hakkın varlığının özellikle referandum süreçlerinde önemli siyasi gerginliklerin ve sonrasında tıkanıklıkların yaşanmasını engelleyeceği, aynı zamanda da üye devletlerin demokratik olmayan bir çatı altında bulundukları yönündeki eleştirilere cevap niteliği taşıyacağı değerlendirilmektedir. (Çamlıca, 2012: 34)

Diğer taraftan Avrupa kamuoyunda AB'den çekilme hakkının tanındığı bir ortamda bir adım sonrası olarak taraf devletlerin de üye bir devleti AB'den çıkarma hakkının olup olamayacağı sorgulanmaktadır. Bu durum 2008 yılında İrlanda'nın Lizbon Antlaşması referandumu sürecindeki tutumu örnek verilerek dikkatlere sunulmaktadır. Buna göre, İrlanda'da yapılacak ikinci referandumda da "hayır" oyu çıksaydı böyle bir durumda AB'de nasıl tedbirler alınabileceği, üye devletlerin başka herhangi bir üye devleti AB üyeliğinden çıkarmasının meşruluğu gibi konular tartışılmaktadır. (Çamlıca, 2012: 36)

Mevcut AB antlaşmalarında bir üye devletin Birlik'ten rızası dışında çıkarılmasına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak antlaşmalar, AB Antlaşması'nın 2. maddesinde yer alan değerlerin ağır ve sürekli olarak ihlal edilmesi durumunda bir üye devletin üyelik haklarının askıya alınmasını mümkün kılmaktadır. Böyle bir durumda ise ihlal ortadan kalktığında üyelikten doğan haklar tekrar kazanılmaktadır. Yine üye bir devletin AB müktesebatına aykırı bir tutum sergilemesi durumunda uzun bir yaptırım listesiyle karşılaşması mümkündür. Ancak tek taraflı çekilmenin aksine, üye devletin AB'den rızası dışında çıkarılması gibi bir durumda, birey ve şirketlerin de Birlik'ten çıkarılmalarından doğacak zararların tazmini gibi büyük hukuki sorunlar ortaya çıkabilecektir. (Çamlıca, 2012: 37) Özetle bir üye devletin diğer üye devletler tarafından AB'den ihraç edilmesi hukuken mümkün olmamakla birlikte, AB Antlaşması'nda yer alan birtakım mekanizmalarla bütünleşme sürecinde ortaya çıkabilecek tıkanıklıkların giderilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. (Çamlıca, 2012: 38)

Tek taraflı çekilme hakkının açıkça tanınması veya ihraç düşüncesinin tartışılması gibi gelişmelerin AB bütünleşmesine kısa dönemde zarar vereceği düşünülebilirse de uzun dönemde bütünleşmeye yararlı olacağı değerlendirilmektedir. Aksi durumda en son Lizbon Antlaşması'nın onaylanma sürecinde de açık şekilde görüldüğü gibi, birbirinden farklı görüşlerde olan ülkelerin oluşturduğu bir sistemi sorunsuz bir şekilde işletmenin mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır.

II.E. BREXIT'in Birleşik Krallık Üzerindeki Muhtemel Etkileri

Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden ayrılması birdenbire gerçekleşmiş gibi görünse de aslında bu sonuç Avrupa bütünleşmesinin başlangıcından itibaren uzun süreli bir birikimin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu da esasen Birleşik Krallık'ın ulusal egemenlik yetkilerinin olabildiğince korunması yönündeki eğilimine bağlılığını

sürdürmesinden kaynaklanmıştır. (Mengiler, 2017: 61) Aslında daha yakından incelendiğinde Birleşik Krallık'ın yaklaşımının yalnızca AB'ye değil, genel olarak Avrupa ölçeğindeki yapılanmalar tarafından vatandaşların gündelik yaşamını etkileme ihtimali olan her türlü yetkinin kullanılmasına karşı olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Birleşik Krallık'ın, örneğin kolluk güçleri ile yargı sistemlerinin sağladığı güvenliğe ilişkin olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından kullanılan yetkiye ilişkin de zaman zaman eleştirilerde bulunduğu görülmektedir. (Cameron, 2014)

Birleşik Krallık'ta AB üyeliğinin sorgulanması kapsamında ise önceki düşüncelerden farklı olarak Lizbon Antlaşmasının getirdiği yenilikle bu kez hukuksal zemin de bulunmuştur. Ayrıca 2015 yılında "Avrupa Birliği Referandum Yasası"nın çıkarılmasıyla üyelik referandumu iç hukukta da dayanağa kavuşmuştur. Ancak söz konusu Yasa, referandum sonuçlarının uygulanmasına yönelik bir zorunluluk getirmemektedir. Bu çerçevede, Brexit referandumunun da danışma niteliği taşıdığı gözden kaçırılmamalıdır. (Aras, Günar, 2018: 91)

Referandum sonrası sürece bakıldığında ise 23 Haziran 2016'da yapılan referandumu izleyen sürecin hızlı işlemediği ve belirsizliklere açık olarak ilerlediği görülmektedir. Örneğin Birleşik Krallık üyelikten çekilme niyetini, referandumdan neredeyse 1 yıl sonra, 29 Mart 2017'de Konsey'e bildirerek Avrupa Birliği Antlaşması'nın 50. maddesinde öngörülen prosedürün işleme sürecini başlatmıştır. Brexit müzakerelerinin ilk aşaması ise 19 Haziran 2017 tarihinde gerçekleşmiştir. Ayrıca kimi zaman iç hukuktan ve kamuoyundaki kaygılardan kaynaklanan belirsizliklerin de sürecin daha da uzamasına sebep olduğu ve olmaya devam edeceği anlaşılmaktadır. Örneğin bu süreçte 50. maddenin işletilmesinde hükümetin tek başına inisiyatif alıp alamayacağı İngiliz Yüksek Mahkemesi önünde dava konusu edilmiş ve Mahkeme tarafından ayrılma sürecinin İngiliz Parlamentosu'nda yapılacak oylamanın

ardından başlatılabileceğine karar verilmiştir. Ancak aynı türden bir söz hakkı Birlik'te kalmak isteyen İskoçya ve Kuzey İrlanda Parlamentolarıyla, Galler Parlamentosu'na tanınmamıştır. (Mengiler, 2017: 58-59)

Ortaya çıkabilecek sonuçlar bağlamında ihtimal dâhilinde yer alan bir sonuç olarak AB'den ayrılma kararı alan Birleşik Krallık'ta ayrılık seslerinin duyulması ihtimalini göstermek mümkündür. (Mackenzie, 2016: 578-579) Brexit referandumu sonrasında tercihini Birlik'ten ayrılmama yönünde kullanan İskoçya için tüm seçenekler değerlendirildiğinde Birleşik Krallık'tan ayrılma yönünde yeni bir referandum yapmanın mümkün olduğu, bunun yanında Birleşik Krallık'tan ayrılmadan AB üyeliğine devam etmenin de başka bir seçenek olabileceği değerlendirilmektedir. Hâlihazırda AB düzeyinde bir bölümü Birlik'te kalan ve diğer bölümü Birlik'ten ayrılan tek ülke örneği Danimarka'dır. Danimarka'nın anayasal olarak bir parçası olan Grönland 1985 yılında AB'den ayrılmıştır. Bu sonuçla Danimarka'nın bir bölümü AB üyesi olarak kalırken diğer bölümü ise Birlik'ten ayrılmıştır. Bu örnek, benzer bir uygulamanın İskoçya için de uygulanabilir olup olmadığı sorusunu akıllara getirmektedir. Bu hususta hukuken bir engel bulunmamaktadır, ancak hem Birleşik Krallık ve hem de AB düzeyinde bir onay süreci ile yüksek seviyede bir politik destek gerektirmektedir. Bunun yanında söz konusu durum hukuken mümkün olsa dahi Birleşik Krallık'ın durumu Danimarka örneğinden hukuki, politik ve coğrafi birtakım sebeplerle farklılaşmaktadır. Örneğin Grönland çok büyük oranda içişlerinde bağımsız bir ülkedir. Danimarka'nın yetkisi dışişleri, güvenlik, vatandaşlık ve para politikası ile sınırlıdır ve bölge coğrafi olarak da Danimarka'yla bağlı değildir. Birleşik Krallık örneğinde ise İskoçya, Krallık'ın coğrafi olarak bitişik ve daha az özgür, küçük parçasıdır ve AB'de kalmak isteyen bu küçük parçadır. Grönland örneğinin bu durumun tersi bir örnek oluşturduğu açıktır. (Zahn, Fletcher, 2017: 99-100)

Üçüncü seçenek ise İskoçya'nın Brexit'e uyması, ancak AB Hukuku'ndan yararlanmaya devam etmesidir. Bu da Birleşik Krallık ve AB arasında varılacak anlaşmalarla mümkündür. Bununla ilgili de İsviçre-AB ilişkisini örnek göstermek mümkündür. Örneğin İsviçre, AB ile 100'den fazla ikili anlaşma imzalamıştır. Böylelikle AB'ye üye olmamasına rağmen AB'yle oldukça yakın ilişki kurabilmektedir. Ancak kurulacak bu tür bir ilişki de sorunsuz olmayacaktır. 2014 yılında İsviçre'de bir referandum yapılmış ve Schengen Antlaşması zorunlulukları çiğnenerek ülkede yaşayan AB vatandaşı sayısına kota getirilmesi hususu oylanmıştır. AB de bu duruma bir dizi yaptırımla karşılık vermiştir. (Zahn, Fletcher, 2017: 101)

Tüm bu olasılıklar göz önünde bulundurulduğunda İskoçya için AB üyeliğinin mi yoksa çok eskilere dayanan Birleşik Krallık şemsiyesinin mi daha önemli olduğu tartışılmakta; İskoçya'nın keskin bir şekilde Birleşik Krallık'tan kopuşunun neredeyse imkânsız olduğu ve dolayısıyla AB konusunda daha yumuşak bir çözüm yolunun seçileceği değerlendirilmektedir. Ancak bunun yanında İskoçya'dan çıkan hayır sonucunun ciddi bir anlam taşıdığı ve bu sonucun İngiltere-İskoçya ilişkilerine zarar verebileceği hususları İskoç ve İngiliz kamuoylarında tartışılmaktadır. (Mackenzie, 2016: 579)

Kuzey İrlanda'nın da İskoçya ile benzer hareket tarzını uygulama ihtimali bulunmaktadır. Durumun başka ve dikkat çeken bir boyutu ise referandum sonucunda İrlanda Cumhuriyeti'nin Kuzey İrlanda ile yeniden birleşme çağrısında bulunmasıdır. (Zengin, 2016: 4)

Brexit referandumundan hemen sonraki dönemde Birleşik Krallık ekonomisi adeta bir şok etkisiyle olumsuz etkilenmiş olsa da sonuçların orta ve uzun vadede çok daha olumlu gerçekleşeceği yönünde bir beklenti oluşması sağlanmıştır. Yeni Başbakan Theresa May'in, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 50. maddesini yürürlüğe koyma ve

Birlik'ten ayrılma niyetini Konsey'e bildirme konusunda takındığı geciktirici tutum ise beklentilerin olumlu yönde gelişmesini sağlayan başlıca sebeplerdendir. (De Vries, 2017)

Referandum sonrasında Birleşik Krallık'ın ekonomik stratejisi ise Başbakan May tarafından Şubat 2017 tarihinde "Küresel Britanya (Global Britain)" olarak açıklanmıştır. Ekonomi çevreleri tarafından Brexit sonrasında Ülkenin AB ile ticaret hacminin %22 ila 30 arasında azalacağı öngörülmektedir. Bu çerçevede, Küresel Britanya Stratejisi Brexit sonrasında Birleşik Krallık'ın AB tek pazarına sınırlı erişimi nedeniyle oluşacak olumsuz etkilerin azaltılmasını ve ekonomide yeni açılımların sağlanmasını hedeflemektedir. (Welfens, 2017: 40-42) Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma nedenlerinden biri ülkenin kendi ticaret anlaşmalarını kendisinin imzalamak istemesidir. Ülke hâlihazırda Japonya, Çin ve Hindistan'la ikili anlaşmalar yapmak istemekte ancak AB üyeliğinden kaynaklanan mevcut kısıtlamalar buna izin vermemektedir. (Polgar, 2016: 89) AB'den ayrılarak ise başka AB ülkelerinin çıkarlarını gözetmek durumunda kalmadan kendi çıkarları doğrultusunda anlaşmalar imzalayabilecektir. Bu çerçevede Brexit referandumu sonrasında Birleşik Krallık Ticaret Bakanı da Başbakan'ın açıkladığı Stratejiye benzer bir yaklaşımla ülke olarak yeni bir ticaret paradigmasına geçtiklerini, coğrafyanın artık önemli bir mesele olmadığını, teknolojik avantajların zaman ve mesafe bariyerlerini ortadan kaldırdığını ifade etmiştir. (Ryan, 2016: 531)

Brexit'in beklenen ve endişe edilen etkileri daha çok ekonomi alanında olmuştur. Ancak Birleşik Krallık'ın Avrupa'nın en büyük ikinci ve dünyanın en büyük beşinci ekonomisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda AB üyeliğinden ayrıldıktan sonra da ekonomik yapısını koruyacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte AB üyeliğinden kaynaklanan birçok anlaşmayı tekrar yapması ve belirsizlikten kaynaklanan

kısa dönemli olumsuz etkileri göğüslemesi gerekmektedir. (Aras, Günar, 2018: 106-107)

Birleşik Krallık AB'den ayrılırken "ortak pazar"da kalınıp kalınmayacağı hususu da önde gelen tartışma konularındandır. İş dünyası 2016 yılında ortaya konan AB'den ayrılma yönündeki referandum kararına saygı duysa da, iktidardaki Muhafazakâr Parti'nin ortak pazardan da çıkılması gerektiği yönündeki tutumuna sıcak bakmamaktadır. Muhalefetteki İşçi Partisi Lideri Jeremy Corbyn de açıklamalarında, Birleşik Krallık'ın en azından Gümrük Birliği'nde kalması gerektiği hususuna sıklıkla yer vermektedir. Bütün bu tartışmaların gölgesinde İşçi Partisi, 2017 yılı haziran ayında yapılan erken seçimde iktidardaki Muhafazakâr Parti ile arasındaki farkı yüzde 2,4'e indirmeyi başarmıştır. (Şeker, Kurtaran, 2019)

Brexit süreci devam ederken Hükümet, 9 Haziran 2017'de yapılan erken seçimlerde kendisine olan desteği artırmak isterken aksine güç kaybetmiştir. May liderliğindeki Muhafazakâr Parti ancak Kuzey İrlandalı, Demokratik Birlik Partisi'nin (DUP) desteğiyle iktidarını koruyabilmiştir. (Altunkaya, Sandford, 2019) Bunun yanında ayrılık anlaşması taslağının Birleşik Krallık'ın çıkarlarını yeterince korumadığını savunan Muhafazakâr Parti içindeki muhalifler Aralık 2018'de Başbakan May için parti içinde bir güven oylamasına gitmişlerdir. Muhalif Muhafazakârların önemli bir çoğunluğu ise May'i görevden almanın partilerini yıpratacağı ve muhalefetteki İşçi Partisi'nin güçlenmesine neden olacağı düşüncesiyle parti liderliğine ve başbakanlığa devam etmesi yönünde oy kullanmışlardır. Bu çerçevede Brexit kararı sonrasında belirsizlik ve kafa karışıklıklarının AB'den çok Birleşik Krallık tarafında yaşandığı görülmektedir.

II.F. BREXIT'in AB Bütünleşme Sürecine Muhtemel Etkileri

Brexit referandumunun korkulan yanlarından bir diğeri AB ülkelerindeki popülist Avrupa şüphecisi partiler tarafından yeni ayrılık çağrıları yapılması ve sonrasında benzer kopuşların yaşanması olmuştur. Ancak özellikle Batı Avrupa'da referandum öncesinde AB bütünleşmesini destekleyen merkez partiler, referandum sonrasında da AB'yi desteklemeye devam etmişlerdir. Güçlü durumdaki AB şüphecisi partiler ise (Danimarka-Avusturya gibi) AB'yi destekleyen partilerle koalisyonlar yapıyor olduklarından ve güçlü bir parlamento desteği bulabileceklerine inanmadıklarından kendi ülkelerinde herhangi bir referandum girişiminde bulunmamışlardır. (Hobolt, 2016: 1271) Ayrıca Brexit oylamasının üzerinden epeyce bir zaman geçmesine rağmen ortaya çıkan sonuç herhangi başka bir AB ülkesinin ayrılık girişimine yol açmamıştır.

Beklenenin aksine referandum sonrasında AB desteği önemli oranda yükselme eğilimine girmiştir. Örneğin Brexit'in arkasından geleceği düşünülen Nexit ve Frexit'le (Hollanda ve Fransa için) ilgili hiçbir gündem oluşmamıştır. Hollanda'da bahar 2017'de gerçekleşen seçimde popülist AB karşıtı partiler önemli miktarda oy kaybetmiş, Fransa'da da yine 2017 yılında yapılan seçimlerde AB'nin en önemli destekçilerinden olan Emmanuel Macron önemli bir çoğunlukla seçilmiştir. (Collins, 2017: 311)

2016 baharında Fransa, İspanya ve Yunanistan'da yarıdan az miktarda seçmen AB'de kalma taraftarıyken, şimdi ise bu oran yüksek oranlarla Birlik'te kalmaktan yanadır. Yani Brexit referandum sonucu, özellikle ortaya çıkardığı belirsizliğin yarattığı tedirginlikle AB'de Avrupa şüpheciliğinin gerilemesini sağlamıştır. En büyük 10 AB ülkesinde AB desteği Brexit referandumu öncesinde %49 seviyesinde iken bir yıl sonrasına gelindiğinde %63 düzeylerine yükselmiştir. Hâlihazırda yapılan kamuoyu yoklamalarına göre Birlik'ten ayrılma yönünde desteğin oran olarak fazla olduğu tek bir

AB ülkesi bulunmamaktadır. AB bütünleşmesine ortalama olarak %70 oranında bir destek bulunmaktadır. (Collins, 2017: 312-314)

Dönemin Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron'u, Ülkesini AB üyeliği konusunda referanduma gitmeye zorlayan faktörlerin başında gelen UKIP ve lideri Nigel Farage, AB'den ayrılmayı savunan kampanyanın yürütülmesinde de başı çekmiş ve referandumun kazanan tarafı olmuştur. Bununla birlikte, "Siyasetteki amacım Britanya'yı AB'den dışarı çıkarmaktı. İki hafta önceki referandumda halk bu yönde karar verdi. Üzerime düşeni yaptığımı ve daha fazlasına ulaşamayacağımı düşünüyorum. Ayrıca, UKIP liderliğinden ayrılmam gerektiğini düşünüyorum." açıklamasıyla 4 Temmuz 2016'da parti liderliğinden istifa etmiştir.[27] Parti ise 8 Haziran 2017'de yapılan genel seçimlerde 2015 yılı genel seçimlerine göre %10.8 oranında oy kaybetmiş, %1.8 oranında bir oy almıştır.[28] Bu çerçevede Farage ve partisi UKIP de Brexit referandumu sonrasında diğer Avrupa şüphecisi partiler gibi bir gerileme yaşamışlar, Parti adeta siyaset sahnesinden silinmiştir. Dolayısıyla Brexit referandumunun AB bütünleşmesine, bütünleşmeye karşı olan şüpheciliği ve muhalefeti önemli oranda azaltmak gibi bir etkisi ve katkısının olduğu açıktır.

Brexit'in bütünleşme üzerindeki etkilerine ilişkin ihtimaller arasında yer alan başka bir sonucu da şöyle ifade etmek mümkündür. Birleşik Krallık, en başından itibaren kendine özgü olan AB üyeliği döneminde ortak dış ve güvenlik politikasının uygulanması hususunda da çoğu zaman çekimser kalmıştır. Irak savaşında ABD ile hareket etmekten çekinmemiş, bu durum Almanya ve Fransa ile arasında ciddi gerginliklere neden olmuştur. (Collins, 2017: 313) Ülkenin, ABD ile birlikte hareket

[27] <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1892156-ukip-lideri-farage-istifa-etti>, (17/01/2019).

[28] <http://www.bbc.com/news/election/2017/results>, Haziran/2017 Birleşik Krallık Seçim Sonuçları, (04/01/2019).

etmesi çerçevesinde önemli konulardan biri AB Ordusunun kurulması meselesidir. Uzun yıllardır gündemde bulunmasına ve özellikle son 25 yıldır AB üyesi ülkeler tarafından önemli harekâtların birlikte yürütülebilmiş olmasına rağmen Birleşik Krallık'ın konuyla ilgili direnişi söz konusu projenin hayata geçirilmesine engel olmuştur. Ancak, Brexit referandumu sonrasında Fransa ve Almanya özellikle askeri alanda yüksek koordinasyon ve ortak savunma fonu konulu görüşmelere başlamışlardır. Bu çerçevede şayet bir AB Ordusu kurulursa, Brexit vesilesiyle dünyanın en yeni askeri gücünün kurulduğunun ifade edilmesi yanlış olmayacaktır. (Collins, 2017: 315) Bununla birlikte ABD'ye göre ise AB kendi bölgesinde güvenlikle ilgili sorumluluğu üzerine almalıdır; ancak bunu NATO'dan ayrı değil, NATO'nun sınırları içerisinde yapmalıdır. Hâlihazırda Birleşik Krallık'la birlikte 21 AB üyesi ülke aynı zamanda NATO üyesidir ve 5 AB üyesi ülkenin de NATO ile resmî ilişkileri mevcuttur. (Ökten, 2017: 290) NATO bütün yönleriyle bir güvenlik kuruluşudur, dolayısıyla AB'nin bu ölçekteki bir kuruluşa alternatif bir örgüt oluşturma noktasında hem yeterli gücü bulunmamaktadır hem de buna ihtiyacı yoktur. (Ökten, 2017: 303) AB için NATO'dan ayrı bağımsız bir güvenlik politikasına geçmek ve askeri bir güç ihdas etmek yüksek maliyetlerden dolayı da ihtimal dâhilinde görünmemektedir. (Ökten, 2017: 290) Ayrıca Birleşik Krallık AB'den ayrılsa bile Doğu Avrupalı ülkelerin de NATO'dan vazgeçerek yeni bir AB Ordusu kurulması konusunda destek vermemeleri ihtimali bulunmaktadır. Bahse konu ülkeler, Irak Savaşı'nda Almanya ve Fransa'nın tüm karşı çıkışlarına rağmen ABD'nin yanında savaşa katılmışlardır. Bu bağlamda söz konusu çekincelerden ötürü, bağımsız bir Avrupa Güvenlik Sisteminin, NATO'dan tamamen bağımsız bir şekilde kurulması pek mümkün görünmemektedir. (Ökten, 2017: 304)

Referandum sonrasında ayrılık müzakerelerinde sona gelindiği bugünlerde ise Londra ısrarla AB ile sınır kontrolü içermeyen yeni serbest ticaret anlaşmaları imzalamak istemekte; buna karşılık Brüksel Londra'nın ne istediği konusunda net

olmadığını ifade etmektedir. Çünkü Brexit yanlıları Birlik'ten ayrılmayı yasaların, bütçenin ve sınırların kontrolünü geri almak olarak nitelemişler; serbest dolaşım ve AB'ye bütçe katkısının sona ermesi gibi nedenler oylama sonucunun temel belirleyicileri olmuştur. Londra'nın hedefinde AB'nin yanı sıra Birliğe üye olmayan diğer ülkeler de bulunduğundan gümrük birliğinde kalmak istememektedir, ancak Brüksel tek pazar ve gümrük birliği gibi anlaşmaları korumaktan yanadır. Bu çerçevede AB liderleri Londra'nın imzalamayı düşündüğü serbest ticaret anlaşmalarının avantajlarından faydalanıp, sorumluluklarını üstlenmeme lüksünün olmadığını, bu kez her zaman sergilediği genel tavrın benzeri şekilde 'seçmece' davranamayacağını ifade ederek aksi takdirde bahse konu antlaşmaların yapılamayabileceği uyarısında bulunmaktadırlar. (Altunkaya, Sandford, 2019)

29 Mart 2017'de resmen başlayan Brexit sürecinde AB ve Birleşik Krallık arasında ayrılık hükümlerini düzenleyen taslak bir anlaşma hazırlanmıştır. Ancak bu anlaşma içerdiği "tedbir maddesi" dolayısıyla Birleşik Krallık Parlamentosu tarafından reddedilmiştir. Söz konusu maddeye göre Birleşik Krallık ve AB arasında kapsamlı ticaret anlaşmaları imzalanana kadar AB ve Birleşik Krallık arasında süresiz olarak gümrük birliğinin devamı öngörülmektedir. Bu dönemde ayrıca Kuzey İrlanda, AB düzenlemelerine tabi olmaya devam edecektir.[29] Birleşik Krallık'ta ise sert Brexit taraftarları böyle bir maddenin kabul edilmesinin Kuzey İrlanda'yı Birleşik Krallık'tan koparacağını ve Birleşik Krallık'ı fiilen süresiz bir AB üyesi hâline getireceğini savunmaktadırlar. Çıkış prosedürü açısından AB tarafı söz konusu maddenin ve anlaşmanın tartışmaya açık olmadığını dile getirerek bu anlaşmanın tek alternatifinin anlaşmasız ayrılık oluğunu ifade etmektedirler. Birleşik Krallık ise anlaşmanın yeniden gözden geçirilmesini, en azından tedbir maddesine süre tahdidi konulmasını talep

[29] Draft Withdrawal Agreement, <https://ec.europa.eu/commission/sites/betapolitical/files/draft_withdrawal_agreement_0.pdf>, (20/04/2019).

etmektedir. (Altunkaya, 2018) Bu bağlamda ayrılığın, anlaşmalı mı anlaşmasız mı olacağı konusu belirsizliğini korumaktadır.

Sonuç olarak Lizbon Antlaşması'ndaki düzenleme uyarınca üyelikten çekilmenin olağan yolu İngiltere ile AB arasındaki görüşmelerin iki yıl içinde bir anlaşmayla sonuçlanmasıdır. Ancak nasıl İngiltere'nin üyeliği boyunca ilişkilerdeki asıl unsur netlik değil görecelilik ve kısmen de belirsizlik olduysa devam eden görüşmeler için de aynı belirsizlik söz konusudur. AB ile kurulacak yeni ilişkinin Birleşik Krallık'ın bütünleşmenin temel unsurlarından birini oluşturan iç pazarda kalmasını içermesi ya da referandumun tekrarlanması gerektiğine ilişkin görüşler tekrarlanmaya devam ederken çekilme süreci ve bu süreçteki belirsizlik de devam etmektedir. (Mengiler, 2017: 60) Ancak Brexit referandumuyla ortaya çıkan sonuç, Birleşik Krallık için de AB üyesi diğer ülkeler için de çok yeni bir durum ortaya koymadığından ayrılık anlaşmalı da olsa anlaşmasız da olsa her iki taraf için telafisi imkânsız sonuçlar ortaya çıkarmayacağı değerlendirilmektedir. (Collins, 2017: 312-313)

Çalışmanın bu bölümünde ise Brexit süreci, Birleşik Krallık'ın AB'ye üyelik sürecinden itibaren ele alınmıştır. Bölümde Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma kararı almasında belirleyici olan faktörler detaylı biçimde anlatılarak, özellikle süreç boyunca göze çarpan önemli aktörlerden olan UKIP ile Birleşik Krallık içerisinde köken, kültür ve politik görüşleri açısından farklılık arz ettiği değerlendirilen İskoçya ve Kuzey İrlanda'ya ayrı başlıklar altında yer verilmiştir. Brexit kampanyası dönemi incelenerek çıkan sonuçta kampanya döneminde yapıldığı değerlendirilen hataların ne kadar etkili olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Brexit kararının hukuki dayanağı olan AB Antlaşması 50. madde ile referandum sonrası süreçte Birleşik Krallık ve AB'yi bekleyen muhtemel sonuçlar anlatılmıştır.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında Avrupa'da barış ve istikrarı sürekli kılmak ve Avrupa ülkelerini yakınlaştırarak savaşmalarını engellemek amacıyla başlayan bütünleşme sürecinde kayda değer başarıların görülmesiyle birlikte başlangıçta sürecin dışında kalan Birleşik Krallık, 1 Ocak 1973'te Topluluğa katılmıştır. AB'den ayrılmaya yönelik ilk referandum ise üyelikten çok kısa bir süre sonra, 1975 yılında yapılmıştır. Sonrasındaki dönemlerde de Birleşik Krallık'ın AB bütünleşmesine karşı mesafeli yaklaşımı devam etmiştir. 23 Haziran 2016'da yapılan ikinci referandumda ise 34 milyon Britanyalı'nın %51.9'u ülkelerinin Avrupa Birliği'nden ayrılması yönünde oy kullanmıştır. Referanduma katılım oranı %72.2 seviyesindedir ve referandum Cameron Hükümeti'nin istifasına neden olmuştur.

Avrupa bütünleşmesini reforma tabi tutma amacı ile yürütülen çalışmaların kurucu Antlaşmalara getirdiği en önemli yeniliklerden biri bütünleşme tarihinde ilk defa Birlik'ten çekilmeyi düzenleyen ve Lizbon Antlaşması ile AB hukuk sistemine giren Avrupa Birliği Antlaşması'nın 50. maddesidir. Lizbon Antlaşması'nın getirdiği bu yenilikle her üye devlet AB'den tek taraflı olarak çekilme hakkına sahip olmuştur. Böylelikle Birleşik Krallık'ta AB üyeliğinin sorgulanması kapsamında önceki düşüncelerden farklı olarak bu kez hukuksal zemin bulunmuştur. Her ne kadar Birleşik Krallık, Lizbon Antlaşması öncesi dönemde de AB'ye mesafeli ülkelerin başını çekse de bahse konu düzenlemeyle "ayrılma hakkı"nın açıkça ortaya konması ve üyelikten ayrılmanın diğer üye ülkelerin onayı gibi bir koşula bağlanmamış olması, Birleşik Krallık politikacıları ve kamuoyunun dikkatlerinin bu konuya yönelmesine neden olmuştur. Böylelikle Lizbon Antlaşması'nın tanımış olduğu üyelikten çekilme hakkının getirdiği imkândan yararlanılarak ayrılma süreci başlatılmıştır.

Muhafazakâr Parti ve Lideri David Cameron, başta UKIP olmak üzere kamuoyunun AB'yle ilgili olarak nispeten memnuniyetsiz bölümünün sakinleştirilmesi amacıyla bu talebi referanduma götürmüştür. (McCann, 2017: 328-329) Referandum, Birleşik Krallık'ta ve özellikle İngiltere'de ayrılık taraftarlarının kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak Kuzey İrlanda, İskoçya ve Londra'da sonuç farklı olmuş ve Birlik'te kalma yönünde gerçekleşmiştir.

Sonuçlar bahsedildiği gibi olmakla birlikte, Brexit taraftarı kampanyanın aksine Brexit karşıtı kampanyanın çok da planlı ve amaca odaklanılmış bir şekilde yürütülmediği anlaşılmaktadır. Birlik'te kalma ve ayrılık yönünde yürütülen kampanyalardaki söylemler ve oluşturulan algı, kararsız Birleşik Krallık vatandaşlarının oylarını büyük oranda etkilemiştir. Referandumdan önce kararsız oylar dışında başa baş, hatta az bir farkla Birlik'te kalma yönünde olan eğilim, ayrılık yanlısı kampanyanın kararsız seçmenlere daha fazla hitap etmesiyle Birlik'ten ayrılma yönünde şekillenmiştir.

Kampanya döneminde, UKIP dışındaki siyasi partilerin kararlı bir duruş sergilemediklerini söylemek mümkündür. Birleşik Krallık'ta yalnızca UKIP açık bir şekilde amacını ortaya koymuş ve Brexit taraftarı bir kampanya yürütmüştür. Ancak ana akım partiler İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti referandum kampanyasında kendi içlerinde tek ses olamamışlardır. Avrupa'nın bütününe bakıldığında muhafazakâr partilerin AB yanlısı politika ve söylemler içinde bulunduğunu söylemek yanlış olmayacak iken Birleşik Krallık Muhafazakâr Partisi, AB'ye karşı net olmayan bir tutum sergilemiştir. David Cameron kabinesindeki bakanları ve partisindeki milletvekillerini referandum konusunda özgür bırakmıştır. Bakanlar ağırlıklı olarak üyeliğin devamından yana bir tavır göstermişlerdir. Ancak Muhafazakâr Partili milletvekillerinin

yaklaşık yarısı üyeliğin devamından yana, diğer yarısı ise üyeliğin sonlandırılmasından yana bir tutum sergilemişlerdir. (Boyraz, 2016: 1-7)

İşçi Partisi ise resmî olarak AB'de kalma yönünde bir kampanya yürütmüştür. Ancak bu karar partinin tarihten gelen AB şüphecisi tavrıyla örtüşmemiştir. Böylece Brexit konusunda İşçi Partisi de bölünmüştür. İşçi Partisi lideri Jeremy Corbyn partisinin "Sosyal Avrupa" için çalışması gerektiğini düşündüğünden Brexit karşıtı kampanya yürütüleceğini ilan etmiştir. (Vasilopoulou, 2016: 221)

Bu iki ana partinin seçmenlerine gönderdiği açık olmayan mesajlar Brexit referandumundaki seçmen davranışlarında "desteklenen parti etkisi"ni zayıflatmış, oyların bu etkiyle "parti tarafından işaret edilen yerde" kümelenmesine engel olmuştur. Liderlerinin çabalarına rağmen ana partilerdeki bu karışıklık referandum sonuçlarına da yansımıştır. (Vasilopoulou, 2016: 221)

AB'de kalma taraftarları Brexit'in ekonomik maliyetlerini ön plana çıkarmaya çalışırken, ayrılık taraftarları serbest dolaşım ve göçün kontrol altına alınması konusu üzerinde yoğunlaşmışlardır. Ancak her iki kampanya da negatif bir bakış açısıyla yürütülmüştür. Serbest dolaşım konusu yalnızca ayrılma taraftarlarınca ve dolayısıyla olumsuz kabul edilebilecek yönleriyle kullanılmıştır. Ayrılma taraftarlarına göre serbest dolaşım, az yetenekli İngilizleri işsiz bırakmakta ve kamu hizmetleri üzerinde baskıya neden olmaktadır. Ayrıca Birleşik Krallık'a gelerek ülkenin gelişimine katkı sağlayabilecek AB vatandaşı olmayan beşeri güçten de yararlanmaya engel olmaktadır. Dolayısıyla Brexit karşıtı kampanyanın "serbest dolaşım" argümanını Brexit kampanyasının ellerine teslim ettiği ve bu durumun diğer AB ülkeleri işgücünün sadece "niteliksiz işgücü" olarak yansıtılmasına neden olduğunu ifade etmek mümkündür. (Hobolt, 2016: 1261)

Referandum sürecinde yanlış yönetildiği düşünülen bir başka alan ise ekonomi ve verilerdir. Özellikle Birleşik Krallık Hazine'si tarafından hazırlanan ve Brexit'in orta-uzun vadeli etkilerini detaylı biçimde anlatan raporlarda şayet Brexit gerçekleşirse reel gelirde %6'lık bir azalma olacağı, vergi oranlarında ciddi oranlarda artışlar yaşanacağı gibi önemli ekonomik veriler yer almıştır; ancak bu veriler Cameron Hükümeti tarafından kampanya döneminde kullanılmamıştır. Şayet oy verme davranışlarında özelde gelire, genelde ise ekonomiye ilişkin trendler ile oylama davranışları arasında güçlü bir bağ olduğu hususu gözetilse ve bu veri seti yoğun bir şekilde kampanya sürecinde kullanılsaydı sonucun AB'de kalma yönünde oluşacağı değerlendirilmektedir. Örneğin 2014 yılındaki İskoçya bağımsızlık referandumu kampanyası ekonomi odaklı yürütülmüştür. Ekonomi konusu Cameron tarafından kampanya boyunca gündemde tutulmuş, olası bir ayrılığın ekonomide yaratacağı olumsuz etkiler vurgulanmıştır. Böylelikle İskoçya referandumu Birleşik Krallık'tan ayrılmama şeklinde sonuçlanmıştır. (Welfens, 2016: 540)

Kampanya döneminde yeterli düzeyde gündeme getirilmeyerek hata yapıldığı değerlendirilen en önemli konu ise AB Konseyi'nin 18-19 Şubat 2016'da yapılan toplantılarından çıkan sonuçlar ve Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinin devamının sağlanması amacıyla Konsey tarafından verilen güvencelerdir. Bahse konu toplantılarda şayet Birleşik Krallık, AB'de kalmaya karar verirse kaygılarını gidermeye yönelik çözümler üretileceği yönünde bir taahhütte bulunulmuştur. Çözüm üretilmesi yönünde taahhütte bulunulan 4 başlık ise Ekonomik Yönetişim, Rekabetçilik, Egemenlik, Sosyal Fayda ve Serbest Dolaşım'dır. Birleşik Krallık'ın özellikle egemenlik, serbest dolaşım ve üçüncü ülkelerle kurulacak olası iktisadi ilişkilerin kolaylaştırılması ve dolayısıyla rekabetçiliğin güçlendirilmesi amacına yönelik olarak mevzuatın sadeleştirilmesi ve bürokratik yüklerin azaltılması konularındaki çekincelerini gidermek amacıyla AB

tarafından açık güvenceler verilmişken,[30] kampanya döneminde kamuoyunun, alınan bu güvencelerle ilgili olarak yeterli düzeyde bilgilendirilmediği ve bu durumun da referandum sonuçlarında etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Bütün bu hususların yanında Birleşik Krallık halkının AB meselelerine olan ilgisinin sürecin en başından itibaren diğer AB üyesi ülkelere nazaran düşük seviyede kaldığı da bilinen bir gerçektir. Örneğin, Brexit referandumunun ertesi günü Birleşik Krallık'ta, Google'a AB'yle ilgili olarak en fazla sorulan ikinci soru "AB nedir?" olmuştur. (Welfens, 2016: 540)

Dolayısıyla Brexit kampanyası sürecinde kararlı Brexit kampanyası karşısında, Brexit karşıtı kampanyanın lideri olan Cameron'un yaşanan koordinasyon eksikliği, zayıf bilgilendirme politikası ve ortaya çıkan sonuçtan sorumlu olduğu açıktır. Bu çerçevede, bilgilendirme faaliyetleri konusundaki yetersizliğin, AB konularına ilgisi geçmişten bugüne zayıf olan Birleşik Krallık halkı tarafından referandum ve sonucunun ciddiyetinin anlaşılmasına engel olduğu, kampanya şayet objektif verilerle ve daha kararlı bir tutumla yürütülseydi sonucun aksi yönde çıkmasının kuvvetle muhtemel olduğu değerlendirilmektedir.

Alınan Brexit kararının ise ortaya çıkması muhtemel olumlu-olumsuz birtakım sonuçları bulunmaktadır.

Brexit'ten en çok etkilenmesi beklenen alan ekonomidir. Brexit referandumu sonrasında ciddi felaket senaryoları gündeme gelmiştir. Referandum sonrasında Birleşik Krallık ekonomisi kısa vadede adeta bir şok etkisiyle olumsuz etkilenmiş olsa da sonuçların orta ve uzun vadede çok daha olumlu gerçekleşeceği beklentisinin oluşması

[30] *European Council Conclusions,* 19 Şubat 2016, Brüksel, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1-2016-INIT/en/pdf>, (05/07/2019).

sağlanmıştır. Yeni Başbakan Theresa May'in, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 50. maddesini yürürlüğe koyma ve Birlik'ten ayrılma niyetini Konsey'e bildirme konusunda takındığı geciktirici tutum ise ekonomiye dair beklentilerin olumlu yönde gelişmesini sağlayan başlıca sebeplerdendir. (De Vries, 2017) Brexit, Birleşik Krallık ekonomisinin çöküşü anlamına gelmemektedir. Birleşik Krallık'ın Avrupa'nın en büyük ikinci ve dünyanın en büyük beşinci ekonomisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda AB üyeliğinden ayrıldıktan sonra da ekonomik yapısını koruyacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte AB üyeliğinden kaynaklanan birçok anlaşmayı tekrar yapması ve belirsizlikten kaynaklanan kısa dönemli olumsuz etkileri göğüslemesi gerekmektedir. (Aras, Günar, 2018: 106-107)

Referandum sonrasında Birleşik Krallık'ın ekonomik stratejisi ise Başbakan May tarafından Şubat 2017 tarihinde "Küresel Britanya" olarak açıklanmıştır. Ekonomi çevreleri tarafından Brexit sonrasında Ülkenin AB ile ticaret hacminin %22 ila 30 arasında azalacağı öngörülmektedir. Bu çerçevede, Küresel Britanya Stratejisi Brexit sonrasında Birleşik Krallık'ın AB tek pazarına sınırlı erişimi sebebiyle ortaya çıkacak olumsuz etkilerin azaltılmasını ve ekonomide yeni açılımların sağlanmasını hedeflemektedir. Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma nedenlerinden biri ülkenin kendi ticaret anlaşmalarını kendisinin imzalamak istemesidir. Ülke hâlihazırda Japonya, Çin ve Hindistan'la ikili anlaşmalar yapmak istemekte ancak AB üyeliğinden kaynaklanan mevcut kısıtlamalar buna izin vermemektedir. (Polgar, 2016: 89) AB'den ayrılarak ise başka AB ülkelerinin çıkarlarını gözetmek durumunda kalmadan kendi çıkarları doğrultusunda anlaşmalar imzalayabilecektir. Bahse konu Strateji'nin de temeli bu konudur. (Ryan, 2016: 531)

Brexit referandumuyla ilgili olarak korkulan hususlardan bir diğeri ise diğer AB ülkelerindeki popülist Avrupa şüphecisi partilerde ayrılık çağrısına ve sonrasında benzer

kopuşlara neden olmasıdır. Ancak, Brexit oylamasının üzerinden epeyce bir zaman geçmesine rağmen ortaya çıkan sonuç herhangi başka bir AB ülkesinin ayrılık girişimine yol açmamıştır. Beklenenin aksine referandum sonrasında AB desteği önemli oranda yükselme eğilimine girmiştir. Örneğin Brexit'in arkasından geleceği düşünülen Nexit ve Frexit'le (Hollanda ve Fransa için) ilgili hiçbir gündem oluşmamıştır. Hollanda'da bahar 2017'de gerçekleşen seçimde popülist AB karşıtı partiler önemli miktarda oy kaybetmişler, Fransa'da da yine 2017 yılında yapılan seçimlerde AB'nin en önemli destekçilerinden olan Emmanuel Macron önemli bir çoğunlukla seçilmiştir. (Collins, 2017: 311)

Şüpheciliğin gerilemesi çerçevesinde, dönemin Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron'u ülkesini AB üyeliği konusunda referanduma gitmeye zorlayan faktörlerin başında gelen UKIP lideri Nigel Farage'ın da "üzerime düşeni yaptığımı düşünüyorum." açıklamasıyla 4 Temmuz 2016'da parti liderliğinden istifa etmesi dikkat çekicidir. Parti, 8 Haziran 2017'de yapılan genel seçimlerde de 2015 yılı genel seçimlerine göre %10.8 oranında oy kaybederek %1.8 oranında bir oy almıştır. Dolayısıyla Brexit referandumunun AB bütünleşmesine, bütünleşmeye karşı olan şüpheciliği ve muhalefeti önemli oranda azaltmak gibi bir etkisi ve katkısının olduğu açıktır.

Bir diğer husus ise referandumların ne kadar demokratik olduğu tartışmasıdır. Birleşik Krallık vatandaşların %48.1'i AB'de kalmak isterken %51.9'u Birlik'ten ayrılma yönünde oy kullanmışlardır. Her iki talebin oy oranları birbirine oldukça yakındır, dolayısıyla Brexit, Birleşik Krallık vatandaşlarının önemli bir kesiminin istemediği bir sonuç gibi görünmektedir. Bu çerçevede "ayrılma hakkı" kapsamında, gerek üye ülke parlamentolarında ve gerekse vatandaş nezdinde yapılacak oylamalar

için basit çoğunluktan vazgeçilerek, yasal düzenlemeyle nitelikli çoğunluk usulünün getirilmesinin yararlı olabileceği değerlendirilmektedir.

Bütün bu sonuçlar ayrı ayrı önem taşımakla birlikte Brexit referandumunun en önemli kazanımı olarak Lizbon Antlaşması'yla AB hukuk sistemine giren üyelikten "ayrılma hakkı"nın sınanmasını göstermek mümkündür. Avrupa'nın ve dünyanın en güçlü ülkelerinden biri olan -aynı zamanda AB bütünleşmesine görece en uzak olan- Birleşik Krallık için bile üyelikten ayrılmanın çok da kolay olmadığı anlaşılmıştır. Ortaya çıkan durumun diğer AB üyesi ülkeler için bundan sonra atacakları adımlar esnasında önemli bir veri olacağı değerlendirilmektedir. Özetle, Brexit yoluyla "üyelikten ayrılma hakkı"nın kullanılmasının ne türden sonuçlara gebe olduğu sınanmış ve ortaya çıkardığı sonuçlar bağlamında AB'nin sonunu getirecek bir araç olmaktan ziyade AB bütünleşmesini sağlamlaştıran bir harç olarak AB sisteminde yerini alacağı anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Açıkmeşe, Akgül, Sinem, "Avrupa Birliği'nde Genişleme", Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar, (ed.) Belgin Akçay, İlke Göçmen, Ankara, Seçkin 2014, s. 643-660.

Akçay, Belgin, Ekrem Yaşar, Argun, Çiğdem, Akman, Elvettin, "AB'nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 2011, C. 3, S. 4, s. 117-131.

Akdemir, Erhan, "Avrupa Bütünleşmesinin Tarihçesi", Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar, (ed.) Belgin Akçay, İlke Göçmen, Ankara, Seçkin 2014, s. 39-65.

Aktoprak, Elçin, "Din ve Millet: Kuzey İrlanda Örneğinde Bir Azınlık Milliyetçiliği Olarak Katoliklik", Alternatif Politika, 2015, C. 7, S. 7, s. 329-350.

Alganer, Yalçın, Çetin, Müzeyyen Özlem, "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri", Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 2007, C. 23, S. 2, s. 285-306.

Altunkaya, Tuba, Dört Başlıkta AB ile Birleşik Krallık Arasında Ayrılık İçin Gelinen Son Nokta, 2018, <https://tr.euronews.com/2018/12/12/dort-baslikta-ab-ile-birlesik-krallik-arasinda-ayrilik-icin-gelinen-son-nokta>, (20/04/2019).

Altunkaya, Tuba, Sandford, Alasdair, Brexit: İki Yılda Neler Oldu?, 2018, <https://tr.euronews.com/2018/06/23/brexit-iki-y-lda-neler-oldu->, (09/01/2019).

Aras, İlhan, Günar, Altuğ, "Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 2018, C. 6, S. 2, s. 90-110.

Arsava, Füsun, Amsterdam Anlaşmasının Avrupa Birliği Hukukuna Katkıları, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2000.

Arsava, Füsun, "Nice Antlaşmasının Getirdikleri", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2002, C. 1, S. 2, s. 1-30.

Ayaz, Erhan, "Avrupa Birliği Anayasalaşma Süreci ve Lizbon Antlaşması'nın Demokrasi Açığı Sorunu Açısından Değerlendirilmesi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2018, C. 11, S. 55, s. 213-224.

Batır, Kerem, "Antlaşmalar ve Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Çerçevesinde Avrupa Birliği Vatandaşlığı", Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, 2017, C. 25, S. 1, s. 133-159.

Baykal, Sanem, "AB Antlaşması 50. Maddenin İşletilmesine Giden Süreç: Brexit Referandumu Öncesi Birleşik Krallık ile Avrupa Birliği İlişkilerinin Yeniden Düzenlenmesi Girişimleri ve Sonuçları", Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı 25. Yıl Armağanı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s.141-166.

Bayraklı, Enes, "İskoçya'nın Bağımsızlık Referandumu: Avrupa'da Yeni Bir Devlet mi Doğuyor?", SETA Perspektif, 2014, S. 71, s. 1-5.

Bayram, Mehmet Hanifi, "Lizbon Antlaşması: Parlamentoların Avrupa Birliği Karar Alma Sürecindeki Yeni Rolü", Uluslararası Hukuk ve Politika, 2010, C.6, S. 24, s. 77-89.

Black, Jeremy, Kısa İngiltere Tarihi, çev. Ekin Duru, İstanbul, Say Yayınları, 2018.

Boer, Pim Den, "Europa to 1914: The Making of an İdea", What is Europa?: The History of the Idea of Europa, Londra, Routledge, 1995, s.13-82.

Bourne, Ryan, "Why Did the British Brexit? And What Are the Implıcatıons for Classical Liberals?", Economic Affairs, 2016, C. 36, S. 3, s. 356-363.

Boyraz, Hacı Mehmet, "Brexit: Birleşik Krallık Avrupa Birliği'nden Ayrılıyor Mu?", SETA Perspektif, 2016, s. 1-7.

Bulut, Erol, Koca, Mehmet, "İrlanda'da Terör", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2015, C.8, S. 37, s. 545-556.

Cameron, David, "The EU Is Not Working and We Will Change It", The Telegraph, 15 Mart 2014.

Cameron, Fraser, "The European Union and the Fourth Enlargement", Journal of Common Market Studies, C. 33, S. 1, s. 1-20.

Can, Hacı, Avrupa Birliği'nin Kurucu Andlaşmaları, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009.

Can, Hacı, Avrupa Birliği Hukuku, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017.

Christiansen, Thomas, Duke, Simon, Kirchner, Emil, "Understanding and Assessing the Maastricht Treaty", Journal of European Integration, 2012, C. 34, S. 7, s. 685-698.

Churchill, Winston, Winston Churchill's Speech, Zürih Üniversitesi, 19 Eylül 1946.

Collins, Stephen D., "Europe's United Future After Brexit: Brexit Has Not Killed the European Union, Rather It Has Eliminated the Largest Obstacle to EU Consolidation", Global Change, Peace and Security, 2017, C. 29, S. 3, s. 311-316.

Çamlıca, Ferhat, "Avrupa Birliği ve Ekonomik Parasal Birlikten Ayrılmanın Lizbon Antlaşması Çerçevesinde Değerlendirilmesi", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2012, C. 11, S. 1, s. 25-40.

Çolak, Murat, Bozkaya, Özge, "Birleşik Krallık'taki Göç Karşıtı Söylemlerin Brexit Sürecine Etkisi", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 75, 2018, , s. 185-209.

Dedeoğlu, Beril, "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler", Dünden Bugüne Avrupa Birliği, (ed.) Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Kitapları, 2003, s. 17-39.

Dedeoğlu, Beril, "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği'nin Yakın Geçmişi", Dünden Bugüne Avrupa Birliği, (ed.) Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Kitapları, 2003, s. 41-64.

Delanty, Gerard, Avrupa'nın İcadı, (çev.) Hüsamettin İnanç, Ankara, Adres Yayınları, 2004.

Dinan, Desmond, Avrupa Birliği Tarihi, (çev.) Hale Akay, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2008.

Ehlermann, Claus Dieter, "Differentiation, Flexibility, Closer Co-Operation: The New Provisions of the Amsterdam Treaty", European Law Journal, 1998, C. 4, S. 3, s. 246-270.

Gordon, Michael, "The UK's Sovereignty Situation: Brexit, Bewilderment and Beyond…", King's Law Journal, 2016, C. 27, S. 3, s. 333-343.

Günuğur, Haluk, Avrupa Birliği, Ankara, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, 2014.

Hamsici, Mahmut, Kuzey İrlanda Deneyimi: 25 Yıllık Çatışma, 13 Yıllık Barışma, <https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/01/130115_peace_process_8.shtml>, (09/11/2018).

Hobolt, Sara B., "The Brexit Vote: A Divided Nation, a Divided Continent", Journal of European Public Policy, 2016, C. 23, S. 9, s. 1259-1277.

Kavalalı, Murat, Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri, Devlet Planlama Teşkilatı, 2005.

Kearney, Hugh, Britanya Adaları Tarihi, (çev.) Özgür Umut Hoşafçı, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2015.

Koçöz, Remzi, Avrupa Uluslarından Birleşik Avrupa'ya-Tarihten Günümüze Avrupa Süreci, 2. Basım, İstanbul, Nobel Yayınevi, 2012.

Mackenzie, John M., "Brexit: The View From Scotland", The Round Table, Edinburgh Üniversitesi, 2016, C. 105, S. 5, s. 577-579.

McCann, Gerard, Paul Hainsworth, "Brexit and Northern Ireland: the 2016 Referandum on the United Kingdom's Membership of the European Union", Irish Political Studies, Routledge Taylor&Francis Group, 2017, C. 32, S. 2, s. 327-342.

Mengiler, Özgür, Brexit'in Düşündürdükleri, Ankara, İmaj Yayınevi, 2017.

Mor, Hasan, "Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2010, C. 14, S. 1, s. 499-538.

Oğurlu, Ebru, "Lizbon Antlaşması'ndan Sonra Avrupa Birliği", Avrasya Etüdleri, 2008, s. 7-33.

Ökten, Buket, "NATO and EU: Competitors or Co-Operators?", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı 25. Yıl Armağanı, Ankara, 2017, s. 289-306.

Özçağatay, Levent, Kuzey İrlanda ve IRA, İstanbul, Papirüs Yayınları, 1998.

Özer, Ahmet, Tanzimat'tan Bugüne Batılılaşma ve Avrupa Birliği, Ankara, Elips Kitap, 2003.

Polgar, Istvan, "Eurosceptisizm an Increasing Phenomenon Among The Member States, Road to Brexit", Romanian Review on Political Geography, 2016, C. 8, S. 2, s. 83-93.

Ryan, Cillian, "Where Does One Start to Make Sense of Brexit?", International Economics and Economic Policy, 2016, C. 13, S. 4, s. 531-537.

Schuman, Robert, Schuman Bildirgesi, 1950.

Sednantie, Deniz, Ataç, Emre, "Britanya Referandumu Sonrası Avrupa'da Yükselen AB Şüpheciliği", İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, 2016, s. 3-13.

Soytürk, Mehmet, "Büyük Britanya'nın Avrupa Birliği ile İlişkisi ve Brexit", Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 2017, 2 (4), s. 72-82.

Startin, Nicholas, "Have We Reached A Tipping Point? The Mainstreaming of Euroscepticism in the UK", International Political Science Review, 2015, 36(3), 311-325.

Şeker, Ata Ufuk, Kurtaran, Gökhan, Brexit Satrancında AB'den 'Kuzey İrlanda' Hamlesi,
<https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/brexit-satrancinda-abden-kuzey-irlanda-hamlesi/1077869>,
(09/01/2019).

Şöhret, Mesut, "Etno-Dinsel Milliyetçilik Bağlamında İrlanda Sorunu", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2013, C. 2, S. 4, s. 39-76.

Tezcan, Ercüment, "Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1999, 54-1, s. 143-158.

Ülger, İrfan Kaya, Avrupa Birliği Rehberi, Ankara, 2006.

Vasilopoulou, Sofia, "UK Euroscepticism and the Brexit Referandum", Political Quarterly, 2016, C. 87, S. 2, s. 219-227.

Vries, Catherine E. De, "Benchmarking Brexit: How the British Decision to Leave Shapes EU Public Opinion", Telegraph, 2017.

Warlouzet, Laurent, "Britain at the Centre of European Co-operation (1948-2016)", Journal of Common Market Studies, 2018, s. 1-16.

Welfens, Paul.J.J., "Camerons Information Disaster in the Referandum of 2016: An Exit From Brexit?", International Economics and Economic Policy, 2016, C. 13, S. 4, s. 539-548.

Welfens, Paul J.J., "A Brexit Perspective", The International Economy, 2017, 31(3), 40-42.

Zahn, Rebecca, Fletcher, Maria, "What Options Are Available to Scotland to Remain Within the EU Given the Brexit Referendum Result?", Edinburgh Law Review, 2017, C. 21, s. 98-103.

Zengin, Can, "Brexit'in Psikolojik Boyutu", Bilgesam Analiz/Avrupa, 2016, s. 1-6.

İNTERNET KAYNAKLARI

AB Genişlemesi,
<https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=281>,
(13/12/2018).

AB'ye Genel Bakış,
<https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf>,
(14/12/2018).

AB Konseyi'nin Avrupa Tek Senedine İlişkin Bildirgesi,
<https://www.ikv.org.tr/images/files/A4-tr.pdf>, (09/07/2019).

AB Konseyi'nin Amsterdam Antlaşması'na İlişkin Bildirgesi,
<https://www.ikv.org.tr/images/files/A6-tr.pdf>, (11/07/2019).

AB Konseyi'nin Nice Antlaşmasına İlişkin Bildirgesi,
<https://www.ikv.org.tr/images/files/A7-tr(1).pdf>, (12/07/2019).

Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması,
<https://www.bumko.gov.tr/TR,1173/aetatab-antlasmalari-ve-temel-belgeleri.html>,
(20/04/2019).

Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması,
<https://www.bumko.gov.tr/TR,1173/aetatab-antlasmalari-ve-temel-belgeleri.html>,
(20/04/2019).

Avrupa Birliği Antlaşması,
<https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>,
(23/03/2019).

Avrupa Birliği'nin Tarihçesi,
<https://www.ab.gov.tr/105.html>,
(03/12/2018).

Avrupa Birliği'nin Genişlemesi,
<https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html>,
(13/12/2018).

Draft Withdrawal Agreement,
<https://ec.europa.eu/commission/sites/betapolitical/files/draft_withdrawal_agreement_0.pdf>, (20/04/2019).

European Council Conclusions, s. 1-36, 19 Şubat 2016, Brüksel,
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1-2016-INIT/en/pdf>,
(05/07/2019).

<https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1892156-ukip-lideri-farage-istifa-etti>, (17/01/2019).

Haziran/2017 Birleşik Krallık Seçim Sonuçları,
<http://www.bbc.com/news/election/2017/results>, (04/01/2019).

Maastricht Treaty,
<https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf>,
(09/07/2019).

Single European Act,
<https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF>, (09/07/2019).

Treaty of Lisbon,
<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF>, (12/07/2019).

Treaty of Nice,
<https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/en_nice.pdf>, (12/07/2019).

LİZBON ANTLAŞMASI'YLA TANINAN AYRILMA HAKKI ÇERÇEVESİNDE BREXIT SÜRECİ, BREXIT'IN BİRLEŞİK KRALLIK VE AB ÜZERİNDE MUHTEMEL ETKİLERİ

ÖZET

1950'li yılların başından günümüze kadar gelen Avrupa Birliği entegrasyon süreci, zaman içerisinde gerçekleşen genişleme ve derinleşme aşamalarıyla birlikte bir hayli yol kat etmiştir. Günümüze kadar gelişerek devam eden yolculuk boyunca ise Birlik ve Birliği oluşturan üye ülkeler birçok sınamayla karşı karşıya kalmışlar; bu sınamalarsa bazı dönemlerde Birliği zora sokmuştur. Çalışmada Avrupa Birliği entegrasyon süreci, hem genişleme hem de derinleşme süreçleri bakımından ele alınmakta ve son noktada Lizbon Antlaşması'yla sisteme dâhil olan "Birlik'ten Ayrılma Hakkı" bağlamında incelenmektedir. Yasal olarak ilk kez tanınan bu hakla birlikte yaşanan gelişmeler ve bu hakkı ilk kez kullanan Birleşik Krallık'ta yaşanan süreç, başından sonuna kadar anlatılmaktadır. Ortaya çıkan bilgiler ışığında ise yaşanan Brexit sürecinin hem Birleşik Krallık ve hem de Avrupa Birliği entegrasyon süreci üzerinde yaratması muhtemel olan etkiler ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Brexit*, *Avrupa Birliği, Birleşik Krallık, Lizbon Antlaşması*

LİZBON ANTLAŞMASI'YLA TANINAN AYRILMA HAKKI ÇERÇEVESİNDE BREXIT SÜRECİ, BREXIT'IN BİRLEŞİK KRALLIK VE AB ÜZERİNDE MUHTEMEL ETKİLERİ

ABSTRACT

The integration process of the European Union that has been in place since the beginning of the 1950s, has come a long way with the expansion and deepening stages. During the ongoing and developing process to the present day, the Union and its member states faced many challenges; these challenges have put the Union into trouble in some periods. In this study, the European Union integration process is examined in terms of both enlargement and the deepening processes provided by the founding and amending agreements, and in the last instance, in context of the "Right to Abandon the Union" which is adopted to the system by the recent Lisbon Treaty. Developments as a result of legally recognition of this right for the first time and the process in the United Kingdom, which uses this right for the first time in the history, is described from beginning to end. In light of the findings set forth, the expectative impacts of the Brexit process on both the United Kingdom and the integration process of European Union is presented.

Key words: *European Union, United Kingdom, Brexit, Lisbon Treaty*